

**ความตระหนักและการเตรียมพร้อมรองรับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**
**Awareness and Preparation before Local De- culturization of
Secondary School's Students in the Northeast**

คณะผู้วิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนุสรณ์ สุนทรพงศ์ (สค.ม. ประชากรศาสตร์)
นายเชษฐา โพธิ์ประทับ (ศม. การบริหารการศึกษา)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ประจำปีงบประมาณ 2542 - 2543
ISBN 974-668-368-3

ชื่องานวิจัย ความตระหนักและการเตรียมพร้อมรองรับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
คณะผู้วิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อนุสรณ์ สุนทรพงศ์ และ นายชัชวาล โทธิ์ประทับ
หน่วยงาน คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
หน่วยงานให้ทุนวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2542-2543)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1. ศึกษาความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2. การเตรียมความพร้อมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ตลอดไปและ 3. ความต้องการและปัญหาการเตรียมความพร้อมที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นโรงเรียนที่มีการสอนระดับมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยการสุ่มแบบมีขั้นตอน ได้จำนวน 38 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ 1) ผู้อำนวยการโรงเรียน 2) ครูผู้สอน และ 3) นักเรียน เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง เพื่อการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และสัมภาษณ์กลุ่ม และดำเนินการสังเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางที่กำหนด ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวนโยบายการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่กระบวนการเรียนการสอน

1.1 นโยบายโดยภาพรวม

- 1) ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นในการเรียนการสอนและประยุกต์ให้เข้ากับการศึกษาพื้นฐานและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
- 2) ร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น สนับสนุนกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมที่ดำรง
- 3) ส่งเสริมให้มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ให้นักเรียนได้สืบค้นจากชุมชน

1.2 นโยบายสำหรับหลักสูตร

- 1) พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยให้ชุมชนมีบทบาทและมีส่วนสนับสนุนเพื่อสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 2) มุ่งเน้นให้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของแต่ละโรงเรียนในชุมชน
- 3) สร้างมาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาโดยเน้นหลักสูตรท้องถิ่น
- 4) จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาหลักสูตรขั้นพื้นฐาน

1.3 นโยบายเกี่ยวกับครูผู้สอน

- 1) สนับสนุนให้ครูผู้สอนได้จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 2) สนับสนุนให้ครูผู้สอนสืบค้นวัฒนธรรมท้องถิ่น และนำมาบูรณาการในการจัด

การเรียนการสอน

2. กระบวนการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่การเรียนการสอน

- 1) การจัดหลักสูตร หรือปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
- 2) การเตรียมพร้อมของโรงเรียนในการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

3) การดำเนินการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

3. ความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น

1) การรุกรานของวัฒนธรรมใหม่ สื่อมวลชน เป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้นักเรียนขาดความตระหนัก หลงลืมวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป สื่อมวลชนนำเสนอรายการที่เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นน้อยมาก

2) การรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น นักเรียนบางกลุ่มมีความรักและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่นมาก ครูผู้สอนมีความพยายามที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เห็นถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น

3) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง พฤติกรรมของนักเรียนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ทั้งทางด้านการแต่งกาย การพูดจา การแสดงความเคารพผู้ใหญ่ รวมทั้งการแสดงออกต่อเพื่อน ๆ

4) การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น นักเรียนบางคนได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครอบครัวหรือชุมชน และสามารถนำมาถ่ายทอดให้เพื่อน หรือสมาชิกในกลุ่ม ชุมชนได้

5) การมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ครูผู้สอนมีส่วนการสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนเป็นเพียงผิวเผิน

6) การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ นักเรียนยอมรับวัฒนธรรมใหม่ สนใจและยอมรับเพราะต้องการให้ทันสมัยเหมือนกับเพื่อน ๆ เป็นเพียงการทดลองหรือเลียนแบบให้รู้ ไม่มั่นคงถาวร

4. การเตรียมความพร้อมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

1) การส่งเสริมการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โรงเรียนมีความพร้อมที่จะสนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งใน โรงเรียน และในชุมชน

2) การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดแสดงวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียน นักเรียนให้ความสนใจ มีการศึกษาติดตาม และนำไปสู่การเผยแพร่

3) การอนุรักษ์และธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น นักเรียนสนใจและเข้าร่วมกิจกรรม งานประเพณีท้องถิ่น สามารถทำกิจกรรมและถ่ายทอดได้ และมีการจัดตั้งชมรมหรือชุมนุมทางด้าน วัฒนธรรมท้องถิ่น

4) ด้านการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่มีการสร้างเครือข่าย หรือองค์กรวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกัน

5. ความต้องการและปัญหาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

1) นโยบายการศึกษา ควรเน้นการยึดถือวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญในการจัดการเรียนการสอน การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นควรเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล และต่อเนื่องกันไปจนจบ การศึกษาภาคพื้นฐาน

2) หน่วยงานที่รับผิดชอบ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผ่านหน่วยงานที่ตนเองรับผิดชอบ

3) ด้านงบประมาณ สนับสนุนงบประมาณในการจัดภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาสอนในโรงเรียนให้เพิ่มมากขึ้น และเพื่อจัดโครงการทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

4) ด้านความพร้อมของครูผู้สอน ครูยังขาดความพร้อมในการจัดทำหลักสูตรและความรู้ความสามารถในวัฒนธรรมท้องถิ่น

5) ด้านหลักสูตร ยังไม่สามารถกำหนดให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นได้ จะมีบางรายวิชาเท่านั้นที่สามารถนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอน

6) ด้านนักเรียน ให้ความสำคัญน้อยกว่าวิชาสามัญ มีการเลียนแบบวัฒนธรรมใหม่ นักเรียนยังขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

7) ผู้ปกครอง ขาดการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือให้คำปรึกษาอย่างถูกต้อง

**Research Title : The Awareness and Preparation before Local De-culturation of
Secondary School's Students in the Northeast**

**Researchers : Assistant Professor Anusorn Sunthornpong ,
Mr. Cheaztha Bhoprathab**

Institute : Faculty of Public Health Khon Kaen University

Funding Agency : The National Culture Commission 1999-2000

Abstract

This research was qualitative research, the objectives were ; 1) study of the awareness local decultured in secondary schools' students in the Northeast, 2) the preparation and conserve local cultured, and 3) needs and problems of preparation local cultured in secondary school.

The sample were 38 secondary school in the Northeast by multistage sampling, the respondents were interviewed ; 1) school directors, 2) teachers, and 3) students. The tools collected data was structure interview for indepth interview and focus groups. The synthesis data by researchers. The research finding :

1. The educational policy for setting local culture in learning process

1) The policy overall ; (1) to encourage the setting and applied local culture in basic education and environmental changes, (2) to conservation local culture tradition and support culture activities, and (3) to encourage the local culture for students investigated in community.

2) The policy for curriculum; (1) the local curriculum development by community supporting and participation, (2) the purpose to created the local curriculum in community school, (3) created criteria and standard for education assurance by local curriculum, and (4) determined the basic curriculum committee in school.

3) the policy for teacher; (1) to encourage the teachers integrated local culture all subjects in curriculum, and (2) to encourage the teachers investigated local culture and integrated for learning process.

2. The setting local culture in learning process ; 1) created or approved for appropriate curriculum by local culture, 2) prepared learning and teaching in the school for local curriculum, and 3) operational local culture in learning process.

3. The awareness local decultured;

1) the new culture; the media was importance factor impulse the unawareness, forgetful local culture and behavioral change, the media not presentable the local culture,

2) to preserve and possessive; some students had preserve and possessive local culture, the teacher tried to transfer local culture that the culture value and beneficial of local culture,

3) behavioral change; students change behavior; dress, speech, respect, and activities with friends

4) culture transfer; some students received local culture from household or community and transfer to their friends or groups assembly,

5) the participation to preserve; the teacher had the support students who had participated in household and community, the students participation in local culture superficially,

6) to concede the new culture; the student concede the new culture because they wanted to known modern fashion like their friends, try to practical for knowledge but uncertain.

4. The preparation for preserve local culture;

1) to promoted activities; the school prepared everything for promoted local culture activities.

2) distribute and public relation; the students show local culture activities in school and outside, the students interested, learning and monitoring and distributed local culture

3) the conservative and preserved; the students interested and come together with local culture activities and setting assembly or groups of local culture.

4) setting local culture network non-created network or organization for local culture

5. Needs and problems in local culture

1) the educational policy; the aims to setting local culture for educational process, to teaching local culture in kindergarten and basic education continuing,

2) institution; the national cultural commission must be promote and support local culture education in the school,

3) budgeting; supported budgeting for local wisdom to teaching students in community school and budget for cultural projects in school.

4) the teacher preparation; some school teachers didn't know about local culture and un-prepared local culture curriculum,

5) the curriculum; the school could not determine local curriculum but some subject could integrate local culture for teaching in classroom

6) the students; student study local culture subjects less than major subjects students were attracted to new culture but didn't understand their local culture,

7) the parents; didn't transfer local culture to their children or corrected advised.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาความตระหนักและการเตรียมความพร้อมรองรับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ 2542-2543 ผู้วิจัย
ขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้ และขอถือโอกาสนี้ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญของสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ได้ให้ความสำคัญ ให้โอกาส และข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง
แก่ผู้วิจัยทั้งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้และในโอกาสต่อไป

ขอขอบพระคุณผู้บริหารโรงเรียน และคณะครูทุกโรงเรียนที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ และ
การสนับสนุนทั้งการจัดเตรียมกลุ่มตัวอย่าง สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวม
ข้อมูล ทำให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี นอกจากนี้ยังได้เสียสละเวลาอันมีค่าของ
ท่านแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวินิจฉัย

ขอขอบใจนักเรียนทุกคนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอัน
เป็นส่วนสำคัญของการศึกษาวินิจฉัย ข้อเสนอแนะบางประการมีคุณค่าและคุณประโยชน์อย่างยิ่งต่อ
การอนุรักษ์และธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานที่อำนวยความสะดวกและการให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดี
โดยเฉพาะฝ่ายศึกษานิเทศก์ สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด
สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ผู้วิจัยขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ผศ. อนุสรณ์ สุนทรพงษ์

พฤษภาคม 2544

สารบัญ

		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย		ก-ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		ฅ-จ
กิตติกรรมประกาศ		ฉ
สารบัญ		ซ-ฐ
บทที่ 1	บทนำ	
	1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
	1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
	1.3 ขอบเขตการวิจัย	3
	1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ	4
	1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2	ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
	2.1 ลักษณะทั่วไปและวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	5
	2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น	11
	2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม	19
	2.4 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม	25
	2.5 องค์การบริหารงานวัฒนธรรม	36
	2.6 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนมัธยมศึกษา	47
	2.7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	49
บทที่ 3	วิธีดำเนินการวิจัย	
	3.1 ประชากรและตัวอย่าง	58
	3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	59
	3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล	60
	3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล	61

สารบัญ (ต่อ)

		หน้า
บทที่ 4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
	4.1 แนวนโยบายการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่กระบวนการเรียนการสอน	64
	4.2 กระบวนการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่การเรียนการสอน	70
	4.3 ความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น	74
	4.4 การเตรียมความพร้อมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น	80
	4.5 ความต้องการและปัญหาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น	82
บทที่ 5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
	5.1 สรุปผลการวิจัย	86
	5.2 อภิปรายผล	89
	5.3 ข้อเสนอแนะ	92
บรรณานุกรม		94
ภาคผนวก		97
	ภาคผนวก ก. กลุ่มตัวอย่าง โรงเรียนมัธยมศึกษา	98
	ภาคผนวก ข. เครื่องมือวิจัยแบบสัมภาษณ์	100

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

โลกปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์อย่างรวดเร็ว ด้วยอิทธิพลของความเจริญก้าวหน้าของรับเทคโนโลยีข่าวสาร และโทรคมนาคม ที่มีเครือข่ายโยงใยทั่วโลก ทำให้การส่งข่าวสารถึงกันทุกมุมโลก เป็นผลให้โลกแคบลงตั้งหนึ่งอยู่ในชุมชนโลกเดียวกัน (Global Village) ในยุคนี้จึงเรียกว่าเป็นยุคแห่งข่าวสารข้อมูล (Information Age) ระบบข่าวสารและการติดต่อเป็นไปอย่างรวดเร็วมาก กระแสวัฒนธรรมจากต่างประเทศหลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็ว และไม่มีที่ท่าว่าจะหยุดยั้ง เป็นผลให้ชาวไทยจำนวนไม่น้อยที่ปล่อยปละละเลย เปลี่ยนแปลงแบบแผน ค่านิยม และวิถีชีวิตอันดีงามของสังคมไทย หันไปหลงใหลชื่นชมกับวัฒนธรรมต่างชาติ อย่างขาดการเลือกสรร ทำให้สังคมไทยกำลังสูญเสียวัฒนธรรมและความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของสังคมไทยก่อให้เกิดปัญหาทางวัฒนธรรม ทั้งในขั้นรุนแรงและขั้นวิกฤติหลายประการ

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537) ได้พบว่า การพัฒนาประเทศที่มุ่งหวังสร้างความเจริญทางด้านวัตถุเป็นหลัก ทำให้เกิดการละเลยต่อความเจริญทางด้านจิตใจ สถาบันครอบครัวและชุมชนขาดความมั่นคงแข็งแรง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชนถูกทำลาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยหลายอย่างถูกทำลาย นำไปใช้ไม่ถูกต้อง ค่านิยมคุณธรรมและจริยธรรม ที่เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางสังคมถูกทำลาย วิถีชีวิตและภูมิปัญญาไทย อันเป็นรากฐานแห่งเผ่าพันธุ์ได้รับการดูหมิ่น ไม่ตระหนักในคุณค่าเห็นเป็นสิ่งล้าสมัยน่าละอาย

รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยโดยผ่านกระบวนการศึกษา และได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 81 ว่า “รัฐต้องจัดการศึกษาและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลป และวัฒนธรรมของชาติ

นอกจากนี้ ยังได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา

ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” เป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญสำหรับการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา การปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา

ดังนั้น จะเห็นว่า วัฒนธรรมเป็นเครื่องหมายแสดงเอกลักษณ์ของชาติ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้คนในชาติมีความสำนึกร่วมกัน ความเป็นเอกภาพและความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน รักใคร่ปรองดองกันฉันท์ญาติมิตร วัฒนธรรมจึงเป็นสายใยให้คนรวมตัวกันเป็นชาติ การศึกษาจึงเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการปลูกฝัง และอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้อยู่คู่กับสังคมไทย อย่างยั่งยืน

วัฒนธรรมท้องถิ่น (Local Culture) เป็นวิถีชีวิต เป็นครรลองแห่งชีวิต การกิน การอยู่ การเดินทาง การนั่ง การนอน ล้วนแต่เป็นพฤติกรรมที่ถูกตีกรอบไว้ให้ประพฤติปฏิบัติ ถ้าประพฤติปฏิบัติผิดแผกแตกต่างจากแบบแผนที่ตั้งคอกำหนดไว้ ก็จะปรับตัวเข้ากับสังคมไม่ได้ วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการดำรงชีวิตในสังคมที่ทันสมัย คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537) ได้จัดแบ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็น 5 หมวดหมู่ คือ 1) ความเชื่อและธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น 2) ภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น 3) ศิลป หัตถกรรมท้องถิ่น 4) คนตรี นาฏศิลป์ และการละเล่นท้องถิ่น และ 5) ชีวิตและความเป็นอยู่

ความตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของการธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกเหนือจากความตระหนักแล้ว การเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กำลังจะถูกวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาแทนที่ครอบงำหรือ อาจจะถึงขั้นทำลายล้างให้วัฒนธรรมท้องถิ่นสูญหายไป

เยาวชนในวัยเรียนจะเป็นขุมพลังที่สำคัญของการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งควรได้ตระหนัก และแสดงความพร้อมในการธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองไว้ คณะผู้วิจัยเห็นว่านักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา เป็นช่วงวัยที่กำลังก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านร่างกายที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว พัฒนาการทางด้านสติปัญญา ความคิดที่มีพลัง แสวงหาความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ นอกจากนี้ยังเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการรับวัฒนธรรมภายนอกที่กำลังรุกเข้ามาในสังคมไทยอย่างรวดเร็ว โดยมีสื่อต่าง ๆ เป็นตัวกระตุ้น ดังนั้น การคัดเลือกหรือการยอมรับในวัฒนธรรมภายนอก มักจะเป็นสิ่งที่หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกำลังวิตกกังวลใจ และหาทางบรรเทาให้เยาวชนหันมาเห็นคุณค่าและการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ให้ยั่งยืน คู่กับสังคมของเราตลอดไป ความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นจะเป็นตัวกระตุ้น เพื่อให้เกิดการเตรียมความพร้อมที่จะหาทางป้องกัน ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นมาประยุกต์หรือปรับปรุงให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตประจำวัน และสร้างสรรค์พฤติกรรมที่ดีงามของเยาวชน ตลอดจนการคงอยู่ของสังคมที่ยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ

- 4.1 ศึกษาความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
- 4.2 ศึกษาการเตรียมความพร้อมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ตลอดไป
- 4.3 ศึกษาความต้องการและสภาพปัญหาของความตระหนักและเตรียมความพร้อมที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

3. ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาแบบเจาะลึกถึงปรากฏการณ์ที่เป็นจริงแสดงออกถึงความตระหนักและการเตรียมความพร้อมที่มีต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง (Structure Interview) ที่ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) ผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้แทนที่ได้รับมอบหมาย 2) ครูผู้สอนหรือครูผู้ทำกิจกรรมเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 3) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ของโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 38 โรงเรียน โดยใช้วิธีการสุ่มจากโรงเรียนในแต่ละจังหวัด

ตัวแปรที่ทำการศึกษา ได้แก่

1. ความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - การรุกรานของวัฒนธรรมใหม่
 - การรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - การเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างของวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - การมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. การเตรียมความพร้อมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ด้านการส่งเสริมการจัดกิจกรรม
 - ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์
 - ด้านการอนุรักษ์และธำรงรักษา
 - ด้านการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น

4. คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. ความตระหนัก หมายถึง ความคิดเห็น การรับรู้ และการปฏิบัติในกิจกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกถึงความวิตกกังวลที่มีต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง
2. ความเตรียมพร้อม หมายถึง การแสดงออกในรูปกิจกรรมที่มุ่งเน้นเพื่อการสนับสนุนและส่งเสริมให้วัฒนธรรมท้องถิ่นดำรงอยู่อย่างยั่งยืน
3. วัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง แบบอย่างการดำเนินชีวิตที่เป็นมรดกของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญาไทย ศิลป การละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย
4. นักเรียน หมายถึง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาของโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นโรงเรียนที่มีกิจกรรมหรือชมรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลให้นักเรียนมัธยมศึกษามีจิตสำนึกต่อความตระหนักก่อนที่จะเกิดการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดแรงกระตุ้นในการตระหนักถึงความสูญเสียและลดการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นลง
2. ได้ทราบถึงวิธีการและกิจกรรมการเตรียมความพร้อมของนักเรียนมัธยมศึกษา ในการป้องกัน ส่งเสริมความคงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน และส่งเสริมการจัดกิจกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง
3. ได้ทราบถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นที่นักเรียนมัธยมศึกษาให้ความสำคัญและหวงแหน และต้องการให้ดำรงอยู่คู่กับสังคมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน
4. ได้ทราบถึงความต้องการและปัญหาอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนมัธยมศึกษาที่มีต่อความตระหนักและการเตรียมความพร้อมที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย ความตระหนักและการเตรียมความพร้อมก่อนการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมที่สำคัญและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนี้

2.1 ลักษณะทั่วไปและวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะเป็นที่ราบสูงแบบลูกคลื่น แยกตัวออกจากภาคกลาง และภาคเหนืออย่างเด่นชัด โดยบริเวณทางด้านตะวันตก และด้านทิศใต้ มีเทือกเขาเพชรบูรณ์เป็นพรมแดนกั้นแนวยาวต่อเนื่องจากพญาเย็น ลักษณะของพื้นที่คล้ายแอ่งกระทะขนาดใหญ่มีพื้นที่ราบลุ่มบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี มีลักษณะลาดเอียงสู่แม่น้ำโขง ซึ่งเป็นพรมแดนกั้นระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ประกอบด้วย 7 จังหวัด คือ นครพนม เลย สกลนคร หนองคาย อุดรธานี หนองบัวลำภู และมุกดาหาร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง เทือกเขาภูพาน ลงสู่แม่น้ำโขง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ประกอบด้วย 5 จังหวัด คือ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม ชัยภูมิ และร้อยเอ็ด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ประกอบด้วย 7 จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ยโสธร อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ เป็นเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชา ประชาธิปไตย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงเป็นแหล่งต้นน้ำไหลสู่แม่น้ำมูล

2.1.2 ลักษณะของภูมิอากาศ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยทั่วไปแล้วอากาศค่อนข้างร้อนถึงร้อนจัดจนมีสภาพแห้งแล้ง ระยะเวลาที่ฝนตกประมาณ 5 เดือน ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงกันยายน และอากาศหนาวถึงหนาวจัด ประมาณ 4 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ นอกนั้นเป็นฤดูร้อนที่มีอากาศร้อนจัดมาก

2.1.3 ขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นเมืองชาวอีสาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน นับเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมสืบเนื่องกันมาช้านาน จากชุมชนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ได้ทิ้งร่องรอย ความเจริญรุ่งเรืองในอดีตไว้เป็นหลักฐานสำคัญทางด้านวิชาการจนถึงวัฒนธรรมของอาณาจักรเข้าไปมีบทบาทจะเห็นได้ว่าในภูมิภาคมีทั้งวัฒนธรรมทวารวดี และวัฒนธรรมสมัยขอมมีอำนาจในภูมิภาคส่วนนี้ หลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ คือ ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง และพระปรางค์สามยอด เป็นต้น หลักฐานที่สำคัญต่าง ๆ ได้สะท้อนให้เห็นภาพรวมของชุมชนได้เป็นอย่างดี เห็นได้ว่าภาคอีสานมีวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะเนื่องจากอิทธิพลของชนชาติที่เข้ามามีบทบาทในดินแดนภาคอีสาน ประเพณีที่เป็นหลักเดิมของชาวอีสาน คือ “ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่”

คำว่า “ฮีต” มาจาก จาริต หมายถึงขนบธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นประเพณีจาริต 12 ข้อนี้ถือกันมานานแล้ว โดยมีเงื่อนไขมาจากเวียงจันทน์ เป็นจาริตเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แต่ละข้อมีพิธีกรรมทางศาสนาทั้งสิ้น คือ

- 1) บุญเข้ากรรม เป็นพิธีออกจากอาบัติสังฆาทิเสสของสงฆ์ ทำกันในเดือนอ้าย ชาวบ้านจะถวายจตุปัจจัยและอาหารบิณฑบาตตลอดเวลาที่พระสงฆ์อยู่กรรม
- 2) บุญอุณฺถาน ทำในเมื่อเก็บข้าวมารวมไว้ที่ลานก่อนฟาด (นวดข้าว) มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์และฟังเทศน์ ถวายอาหารบิณฑบาต ณ บริเวณลานแล้วประพรมข้าวหรือสัตว์เลี้ยงด้วยน้ำมนต์
- 3) บุญข้าวจี่ คือ บุญถวายข้าวเหนียวเผาแก่พระสงฆ์ มักไปทำกันที่วัด บางที่ข้าวที่เผาทาด้วยไข่ ทำให้อร่อยยิ่งขึ้น เสร็จแล้วนำไปถวายพระสงฆ์ กล่าวคำถวายข้าวจี่เป็นส่วนหนึ่งของอาหารที่ถวายพระสงฆ์ บุญนี้ทำกันในเดือน 3 และการทำบุญมาฆบูชาก็ทำในเดือนนี้เหมือนกัน
- 4) บุญพระเวส คือ บุญเทศน์มหาชาติ ทำกันในเดือน 4
- 5) บุญสงวน้ำ คือ บุญสงกรานต์ มีการสงวน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ มีการก่อประทาย (พระเจดีย์ทราย) ด้วย ทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี
- 6) บุญบั้งไฟ มูลเหตุที่ทำเพื่อบูชาเทพารักษ์เพื่อขอฝน มีพิธีทางศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้อง คือมีการบวงสรวง นิมนต์พระสงฆ์ต่างบ้านมาสวดมนต์ ถวายทาน ฝ่ายชาวบ้านมีการแห่บั้งไฟอย่างสนุกสนาน บางทีก็มีการ “เส็งกลอง” (แข่งกลอง) ด้วย บุญนี้ทำกันในเดือน 6 และเดือนนี้ก็มีการทำบุญวิสาขบูชาด้วย
- 7) บุญซำฮะ (ซำระ) คือการทำความสะอาดบ้านเรือน ลานหมู่บ้านให้สะอาดโดยปลูกโรงพิธีขึ้นกลางหมู่บ้าน และนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ ถวายทาน ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ขับไล่เสนียดจัญไร บุญนี้ทำกันในเดือน 7
- 8) บุญเข้าพรรษา ทำกันในเดือน 8 เช่นเดียวกับภาคอื่นทั่วไป

9) บุญข้าวประดับดิน คือการทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษ ทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 วิธีทำโดยจัดอาหารคาวหวานแล้วแบ่งเป็น 4 ส่วน เลี้ยงดูกันส่วนหนึ่ง แจกญาติพี่น้อง ส่วนหนึ่ง อุทิศให้ผู้ตายส่วนหนึ่ง นำไปถวายพระสงฆ์ส่วนหนึ่ง ส่วนที่จะอุทิศให้ผู้ตายนั้น ใส่วอกกล้วยห่อไปวางไว้ตามดิน หรือ แฉวนไว้ตามต้นไม้

10) บุญข้าวสาก (สลาภกัถ) ทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 มีวิธีการเช่นเดียวกับบุญข้าวประดับดิน แต่ส่วนที่นำไปถวายพระสงฆ์นั้น ถวายโดยวิธีการจับฉลากแล้วอุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว

11) บุญออกพรรษา ทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 วิธีทำเหมือนกับภาคอื่นๆ บุญย่อยๆ ที่มักทำในเดือนนี้คือ ใต้ประทีป เอาธูปเทียนตั้งไว้บนเรือหรือกาบกล้วย จุดเป็นพุทธบูชา (เหมือนลอยกระทง) ปลดปล่อยไฟ (ปล่อยเรือไฟ) เหมือนลอยกระทงเช่นกัน คั้นดอกเผ็ง (ผาสาทเผ็ง-ประสาทมึ้ง) เอาขี้ผึ้งแม่เป็นแผ่นดินตามกาบกล้วยซึ่งทำเป็นโครงสร้างรูปปราสาท แล้วนำไปถวายพระ ขี้ผึ้งใช้หล่อเป็นเทียน ต๋องเฮือ (แข่งเรือ) แข่งในฤดูน้ำมาก เรือที่แข่งมักเป็นเรือวัด

12) บุญกฐิน ทำในเดือนนี้มีวิธีเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ มีกฐินอย่างเดียวเรียกว่า “จุดกฐิน” หรือ “กฐินควน” วิธีทำก็คือ ต้องทำผ้าให้เป็นจีวรให้เสร็จภายในวันเดียวเริ่มตั้งแต่เก็บดอกฝ้ายจากต้น จนถึงทำเป็นผืน ถือว่ากฐินเช่นนี้มีอานิสงส์มากแต่ปัจจุบันไม่ค่อยทำกัน

2.1.4 ศาสนสถานและสถานที่สำคัญทางภาคอีสาน

ภาคอีสานมีแหล่งโบราณสถานและศาสนสถาน ทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญมากมาย

1) ชุมชนบ้านเชียง แหล่งศิลปวัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ ในยุคปลายหินใหม่ และยุคโลหะ เป็นแหล่งเครื่องปั้นดินเผาหลายชิ้นที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก นอกจากนั้นยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับที่ทำด้วยโลหะอีกมากมาย ชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ ที่มีร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมสมัยทวารวดี และลพบุรีอยู่ในอุทยานแห่งนี้ด้วย

2) อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เป็นชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ มีร่องรอยของศิลปวัฒนธรรมสมัยทวารวดี และลพบุรีด้วย

3) ผาแต้ม เฟิงผาที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ที่มีภาพเขียนเกี่ยวกับสัตว์น้ำ อยู่ที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี

4) ปราสาทหินพิมาย โบราณสถานที่ยิ่งใหญ่ใจกลางเมืองนครราชสีมาแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมขอมในภูมิภาคแห่งนี้

5. ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง เป็นปราสาทหินที่สมบูรณ์และสวยงามเป็นศิลปวัฒนธรรมขอมที่ขนาดเล็กกว่าปราสาทหินพิมาย ตั้งอยู่บนยอดเขา ระหว่างอำเภอนางรองและอำเภอประโคนชัย

ศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลขอมโบราณมีมากในภาคอีสานที่มีทั้งสภาพที่สมบูรณ์ และปรักหักพังเหลือแต่ซากหรือฐานก็มี ศาสนสถานเหล่านี้ จะมีทั้งลักษณะปราสาท เช่น ปราสาท เมืองดำ ปราสาทบ้านพนมวัน ปราสาทหินบ้านพลวน ปราสาทศรีขรภูมิ เป็นต้น หรือปรากฏในรูปของปรากฏที่ปรักหักพัง ชาวบ้านพื้นถิ่นจะเรียกว่า กู่ หรือ กุ่มหาธาตุ เป็นต้น

6) พระธาตุพนม ศาสนสถานที่เก่าแก่สืบเนื่องมาจากสมัยทวารวดีมีอายุกว่า 1,500ปี ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์เรื่อยมา จนในปี 2518 องค์พระธาตุได้พังทลายลงมาทั้งองค์ และได้รับการบูรณะกลับคืนสู่สภาพเดิม เมื่อปี 2522 พระธาตุพนมนับเป็นศาสนสถานคู่บ้านคู่เมืองของภาคอีสาน เป็นศูนย์รวมทางด้านความเชื่อถือศรัทธาของท้องถิ่น

นอกจากพระธาตุพนมแล้ว ยังมีพระธาตุที่สำคัญประจำจังหวัด เช่น พระธาตุศรีสองรัก จังหวัดเลย พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร พระธาตุเรณูนคร พระธาตุท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นพระธาตุที่เก่าแก่และมีความงดงามที่สมบูรณ์ และพระธาตุนาคูน-กู่ตันดริย จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น ความสำคัญของพระธาตุเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ และเป็นวัฒนธรรมความเชื่อ แสดงถึงความศรัทธาทางพุทธศาสนาของท้องถิ่นอย่างแท้จริง

สำหรับวัดในภาคอีสาน เป็นแหล่งที่แสดงออกถึงลักษณะของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ประชาชนให้ความสำคัญต่่วัดและมีจิตใจยึดมั่นในพุทธศาสนา เชื่อในเรื่องของบุญ วัดเป็นแหล่งที่ประกอบประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ นอกจากนี้วัดเป็นแหล่งที่รวมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะศึกษาได้ทั้งรูปแบบและเรื่องราวของจิตรกรรมฝาผนัง วัดที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีคุณค่า เช่น วัดโพธิ์ชัยนาท จังหวัดเลย วัดพุทธสีมา วัดหัวเวียงรังษี วัดโพธิ์คำ จังหวัดนครพนม วัดศรีมหาโพธิ์ จังหวัดมุกดาหาร วัดไตรภูมิคณาจารย์ วัดมาลาภิรมย์ จังหวัดร้อยเอ็ด วัดสระบัวแก้ว จังหวัดขอนแก่น วัดโพธาราม จังหวัดนครราชสีมา วัดเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นวัดขนาดเล็กในชุมชน มีพระอุโบสถหลังเล็ก ๆ ที่เรียกว่า “สิม” ซึ่งจะเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งแสดงเรื่องราวของพุทธประวัติ และสอดแทรกสภาพชีวิตความเป็นอยู่และกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีด้วย

2.1.5 วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคอีสานมีขนบธรรมเนียมประเพณี ที่แสดงออกมาในรูปของงานเทศกาลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและชีวิตความเป็นอยู่เป็น “ประเพณีฮีตสิบสอง” คือ ประเพณีที่ ถือปฏิบัติทั้ง 12 เดือน ซึ่งจะได้กล่าวเฉพาะลักษณะเด่นของประเพณีที่สำคัญ

1) งานบุญพระเวส หรือบุญเดือนสี่ เป็นงานบุญประจำปีที่สำคัญ ชาวบ้านที่จะร่วมกันทำบุญที่วัดและมีเทศน์มหาชาติ จากนั้นชาวบ้านจะทำการแห่พระเวส แห่ข้าวพันก้อน และแห่ผ้าขาว ๆ ที่เขียนเรื่องราวของพระเวสสันดรเข้าหมู่บ้าน ไปที่วัดซึ่งถือเป็นงานบุญที่สนุกสนาน

2) งานสงกรานต์ การทำบุญสงกรานต์เป็นที่นิยมแพร่หลายในภาคอีสานที่มีทั้งการสงฆ์ น้ำพระ รดน้ำผู้ใหญ่ และเล่นน้ำสงกรานต์ในกลุ่มคนหนุ่มสาว งานส่วนใหญ่จะจัดขึ้นที่วัดประจำหมู่บ้าน

3) งานบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหก เป็นงานบุญที่สำคัญเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากินโดยการจุดบั้งไฟถือเป็นการบูชาเทวดาเบื้องบน เพื่อประทานฝนตก บุญบั้งไฟ จึงเป็นงานรื่นเริงของชาวอีสานที่จะมีการแสดงต่าง ๆ เช่น หมอลำ งานฟ้อน เป็นต้น ต่อมาได้มีการแข่งขันในการจุดบั้งไฟ ถ้าใครสูงที่สุด ถือว่าชนะ ปัจจุบันที่จังหวัดยโสธร มหาสารคาม สุรินทร์ จัดเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ในระดับภาค

4) ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา เป็นประเพณีที่สำคัญอีกประเพณีหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จังหวัดอุบลราชธานี จัดงานแห่เทียนเป็นงานประจำจังหวัดที่ยิ่งใหญ่ มีการประดับตกแต่งและแกะต้นเทียน หรือประติมากรรมเทียนเป็นรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างงดงามและวิจิตรบรรจงอย่างยิ่ง นับได้ว่าเป็นศิลปะที่แสดงออกทางด้านวัฒนธรรมความเชื่อถือศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง และเป็นงานประเพณีที่มีชื่อเสียงของภาคอีสานในระดับประเทศ

5) ทำบุญออกพรรษา หรือ “บุญได้ประทีป” จัดขึ้นกลางเดือนสิบเอ็ดงานบุญนี้นับได้ว่าเป็นงานที่แสดงออกทางด้านรูปแบบของศิลปะท้องถิ่นที่สวยงาม และเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมของภาคอีสานอย่างแท้จริง การบุญได้ประทีป หมายถึง การนำประทีปไปบูชาพระพุทธเจ้า ลักษณะการทำบุญได้ประทีป มี 4 ลักษณะ

(1) การนำโคมไฟไฟจุดไว้ในบริเวณวัด

(2) ทางวัดจะทำโรงพิธีด้วยกาบกล้วยและ ก้านมะพร้าว ประชาชนจะนำดอกไม้ ธูป เทียนไปบูชา

(3) การทำบุญดอกฝ้าย (ปราสาทฝ้าย) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ผาสาฝ้าย คือการนำกาบกล้วยมาถูกลวดลาย และตกแต่งบนโครงไม้ไผ่เป็นรูปคล้ายปราสาทหรือบุษบก จึงเรียกว่าปราสาทฝ้ายประดับต้นปราสาทด้วยดอกไม้ที่ทำจากฝ้าย แล้วแห่ไปถวายพระภิกษุที่วัด งานแห่ปราสาทฝ้ายจึงเป็นงานที่สนุกสนานของชาวอีสาน โดยเฉพาะที่จังหวัดสกลนคร

(4) การปล่อยเชื้อไฟ หรือไหลเรือไฟ จัดขึ้นในจังหวัดภาคอีสานที่อยู่ริมน้ำโดยเฉพาะที่จังหวัดนครพนม จัดอย่างใหญ่โต มีการประกวดการสร้างเรือไฟจะมีการประดับตกแต่งเรือด้วยเทียนหรือขี้ได้เป็นรูปทรงต่าง ๆ ที่สวยงามแล้วปล่อยให้ไหลไปตามแม่น้ำ

6) ประเพณีทอดกฐิน เป็นประเพณีที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างยิ่ง ในจังหวัดที่อยู่ริมน้ำจะมีการช่วยเรือ แข่งเรือ เพื่อบูชาพญานาคชื่อ “อุชฺฐะนาโค”

นอกจากประเพณีต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ภาคอีสานยังมีประเพณีความเชื่อของท้องถิ่นอีกมากมาย เช่น ประเพณีเสกต้นซากของชาวเผ่าเสกที่นครพนม การรำผีฟ้า ประเพณีการแห่นาง

แมว เป็นต้น สำหรับด้านการแสดง หมอลำเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญที่ประกอบกับเสียงแคน เครื่องดนตรีที่ไพเราะและมหัศจรรย์อย่างยิ่ง การแสดงโปงลาง ประกอบการแข่ง การฟ้อน เป็นต้น ส่วนลักษณะรูปแบบของศิลปะท้องถิ่นภาคอีสานที่สำคัญ คือ ศิลปะการแต่งหัวผีตาโหลน ของจังหวัดเลยที่แสดงความแปลก ความสวยงาม น่ารักในรูปหัวผีตาโหลน นอกจากนี้จะเป็นประเพณีความเชื่อแล้ว ในการแห่ผีตาโหลนยังเป็นงานที่สนุกสนานอีกด้วย

ลักษณะรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคอีสานนั้น แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของชุมชนที่มีความเจริญทางด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เก่าแก่ในสมัยต่าง ๆ สืบเนื่องมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ลักษณะสภาพแวดล้อมทางด้านภูมิประเทศมีผลต่อภาพชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชนภาคอีสาน โดยเฉพาะอิทธิพลของประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐาน หรือมีการติดต่อซึ่งกันและกัน เช่น ประเทศลาว ได้นำเอารูปแบบของศิลปวัฒนธรรมลาว ลักษณะภาษาท้องถิ่นที่ใช้พูด ความเชื่อทางด้านพุทธศาสนาที่เหมือนกัน แนวทางของวัฒนธรรมประเพณีที่ถือปฏิบัติ สืบต่อ ๆ กันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ทำให้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคอีสาน มีลักษณะคล้ายศิลปวัฒนธรรมลาวอย่างมาก โดยเฉพาะภาษาท้องถิ่นที่ชาวไทยภาคอีสานพูดสามารถสื่อสารกับชาวลาวในประเทศลาวได้เป็นอย่างดี ลักษณะเด่นของศิลปวัฒนธรรมภาคอีสานส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ที่ประเพณี ความเชื่อที่ถือปฏิบัติ เช่น ประเพณีการผูกเสี่ยว การนับถือผีฟ้า ที่ถือปฏิบัติเกือบทั่วภูมิภาคอีสาน ลักษณะเด่นทางการแสดง การละเล่น การฟ้อน หรือการแข่งที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชาวอีสานโดยแท้จริง

ส่วนของรูปแบบทางด้านศิลปกรรมก็มีลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดเจน และเป็นเอกลักษณ์ของภาคอีสาน คือรูปแบบของพระอุโบสถ์ หรือที่เรียกว่า “สิม” โบสถ์ท้องถิ่นดั้งเดิมที่มีขนาดเล็ก ใช้ประกอบศาสนกิจเฉพาะพระสงฆ์เท่านั้น ในปัจจุบันรูปแบบของสิมในภาคอีสานมีเหลืออยู่น้อยมาก คงหลงเหลืออยู่กระจัดกระจายอยู่ตามท้องถิ่นชนบทของภาคอีสาน ปัจจุบันอาคารโบสถ์วิหารในภาคอีสานมีเหลืออยู่น้อยมาก อาคารโบสถ์วิหารมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของภาคกลาง ส่วนอาคารที่พักอาศัยของภาคนี้ไม่มีลักษณะเด่น อาจเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพที่ทำให้สภาพอาคารที่พักอาศัยที่ถูกสร้างขึ้นนั้นสอดคล้องกับธรรมชาติให้มากที่สุด ส่วนใหญ่ถ้าเป็นตามชนบทจะมีลักษณะง่าย ๆ ใช้วัสดุท้องถิ่นเป็นส่วนประกอบ ส่วนศิลปวัตถุโดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิมากรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปนั้นจะ ได้แสดงรูปแบบทางด้านอิทธิพลท้องถิ่นผสมศิลปะลาวอย่างชัดเจน

ปัจจุบันศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคอีสานที่ปรากฏเด่นชัดจะอยู่ในรูปของประเพณี ความเชื่อ การแสดง และศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น เช่น การทอดผ้า การปั้นหม้อ หรือเครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียน หรือหัตถกรรมเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง เป็นต้น ความเจริญของสังคมเมืองได้เข้าไปมีบทบาทต่อศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคอีสาน ทำให้ลักษณะรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.2.1 ความหมายของวัฒนธรรม

“วัฒนธรรม” มาจากคำสมาส หรือการรวมคำสองคำเข้าไว้ด้วยกัน คือ “วัฒน+กรรม” วัฒนธรรม หมายถึง เจริญงอกงาม รุ่งเรือง ส่วนกรรม หมายถึง กฎ ระเบียบ หรือข้อปฏิบัติ ฉะนั้นคำว่า วัฒนธรรม จึงหมายถึง กฎ ระเบียบ หรือข้อปฏิบัติที่มนุษย์พึงปฏิบัติ เพื่อความเจริญงอกงามและ รุ่งเรือง ส่วนความหมายตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ให้ความหมาย ไว้ในทำนองเดียวกันว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็น ระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดี

พระยาอนุมานราชชน (2515) ได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง และปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม ถ่ายทอดกัน ได้ เหาอย่างกันได้ รวมทั้งผลิตผลของส่วนรวม ที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณี กันมา ตลอดจนความรู้สึก ความคิดเห็น ความประพฤติกิริยาอาการหรือการกระทำใด ๆ ของ มนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกันและสำแดงให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกแห่งสังคมซึ่งรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

พระธรรมปิฎก หรือ ประยุทธ์ ปยุตโต (2539) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมนี้ที่จริงก็เป็นเรื่องใน ระดับรูปแบบ คือเป็นเรื่องสภาพที่ปรากฏภายนอกโดยส่วนมาก วัฒนธรรมที่เป็นรูปปรากฏหรือ เป็นรูปแบบนี้ จะมีแก่นสารแท้จริง ก็จะต้องมีตัวความที่ลึกซึ่งลงไปรองรับในที่นี้จัดเป็น 3 ระดับ คือ ระดับที่เป็นฐานสุด เป็นรากที่สุดได้แก่ สังขธรรม คือตัวความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ สังขธรรมนี้เป็นฐานเริ่มต้นที่รองรับวัฒนธรรมไว้ ต่อจากสังขธรรมก็คือสิ่งที่เรียกว่า จริยธรรม อันได้แก่ หลักเกณฑ์เกี่ยวกับ ความดีงาม ซึ่งเป็นความจริงที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ ตามความเป็นจริงของธรรมชาติ ความจริงของมนุษย์ต้องสอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ จึง จะเกิดผลสำเร็จได้ด้วยดี จากนั้นจึงมาถึง วัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบหรือเป็นวิธีปฏิบัติที่จะให้เกิด ผลเป็นจริงตามที่มนุษย์ต้องการ วัฒนธรรมคือรูปแบบการปฏิบัติตามจริยธรรมที่ปรากฏในวิถีชีวิต ของมนุษย์

ประเสริฐ เข้มกลิ่นทุ่ง และคณะ (2529) กล่าวว่า “วัฒนธรรม” คือ ระบบสัญลักษณ์ใน สังคมมนุษย์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อสร้างขึ้นมาแล้ว จึงสอนให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้หรือนำไปปฏิบัติ ฉะนั้นวัฒนธรรม จึงมีการเรียนรู้ และการถ่ายทอด เมื่อมนุษย์เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมมนุษย์ก็รู้ว่า อะไรคือขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคม และส่วนใหญ่มนุษย์จะรู้ว่าอะไรควรทำ และอะไรไม่ ควรทำ ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม และพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ ไกลลึกซึ้งมาก

สมชัย ใจดี และบรรยง ศรีวิวิยาภรณ์ (2539) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า หมายถึง การดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ความก้าวหน้า และศีลธรรมของประชาชน

สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงจากระบบความรู้ ความคิด หรือความเชื่อ เพื่อให้เกิดความเจริญ ความเหมาะสมในวิถีชีวิตโดยส่วนรวม จนเกิดเป็นลักษณะเด่นแล้วมีการยอมรับปฏิบัติกันสืบต่อมาอย่างมีแบบแผน มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษไปสู่ มนุษย์ในยุคต่อมา ทั้งนี้การสร้างสรรค์ เปลี่ยนแปลงปรับปรุงนั้นยังคงดำเนินต่อไปตามการเคลื่อนไหวของสังคมเพื่อความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

2.2.2 ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีความสำคัญหลายประการ จากการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมดังนี้ สุพิศวง ธรรมพันทา (2532) กล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

วัฒนธรรมแสดงถึงอัจฉริยภาพของมนุษย์เกี่ยวกับการดำรงชีวิตเป็นการปรับใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่า เพื่อการดำรงชีวิตมนุษย์ มนุษย์คิดค้นเทคนิคในการปรับใช้สิ่งแวดล้อมแล้วแพร่กระจายถ่ายทอดต่อกันภายในกลุ่มคนนั้น ๆ เป็นความหมายเฉพาะของกลุ่มคนแต่ละกลุ่ม ซึ่งช่วยให้ชีวิตอยู่รอดอย่างสุขสมบูรณ์

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงว่ามนุษย์มีความสามารถเหนือกว่าสัตว์ประเภทอื่น ในการดำรงชีวิตบนโลกนี้ เป็นที่ยอมรับกันว่า ยิ่งนานวันเราจะมองเห็นความแตกต่างของชีวิตมนุษย์จากสัตว์อื่นมากขึ้นทุกที เพราะเหตุที่ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในปัจจุบันสะดวกสบาย เปลี่ยนไปจากเดิมมาก ขณะที่สัตว์อื่นคงเดิมตลอดมา จึงสรุปว่าวัฒนธรรมมีอยู่เฉพาะสังคมมนุษย์เท่านั้น

วัฒนธรรมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมมนุษย์ กำหนดแบบแผนของพฤติกรรม และรูปแบบของสถาบันทางสังคมแต่ละสังคมนั้น ผู้คนในแต่ละสังคมย่อมประพฤติตนอย่างเดียวกับคนอื่น ๆ ตามแนวของระเบียบแบบแผน และประเพณีที่สร้างขึ้นในสถาบันทางสังคมต่าง ๆ จนได้เห็นเป็นภาพเดียวกันของคนทั้งสังคมนั้น

วัฒนธรรมเป็นสิ่งควบคุมสังคม เมื่อสังคมกำหนดมาตรฐานความประพฤติขึ้นใช้แล้วย่อมจะมีบทลงโทษเพื่อควบคุมคนให้ปฏิบัติตามแนวทางนั้น สังคมจึงจะเกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น ถูกหลานตองกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ ถ้าถูกหลานคนใดทำร้ายบุพการี ย่อมเป็นที่รังเกียจและถูกกล่าวหาว่าเป็นคนอกตัญญู

วัฒนธรรมทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความมั่นคงในสังคม หมายความว่า วัฒนธรรมได้ทำให้ผู้คนแต่ละสังคมเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (We-feeling) เต็มใจร่วมมือกัน ต่อต้านและแก้ไขวิกฤตต่าง ๆ เพื่อความคงอยู่ของกลุ่มคน

วัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงความเหมือน และความต่างกันเองสังคมมนุษย์ เป็นเรื่อง หล่อหลอมบุคลิกภาพทางสังคมให้กับสมาชิก บุคคลเมื่ออยู่ในสังคมใคร่่อมมีความคิด ความเชื่อ อุปนิสัย ใจคอ และการปฏิบัติตัวในสังคมเหมือนกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคม ตัวอย่าง เช่น ในสายตาของคนชาติอื่น คนไทยเป็นคนรักสงบ ยิ้มง่าย ใจดี มีความกตัญญูรู้คุณ รักอิสระ แต่งตัว สวยงาม และนิยมความทันสมัย

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่ง จำเป็นในการดำเนินชีวิตในสังคมมนุษย์ เนื่องจากสังคมกับวัฒนธรรมไม่สามารถที่จะแยกจากกัน ได้ ถ้าปราศจากวัฒนธรรม มนุษย์ก็ไม่สามารถอยู่ในสังคมได้ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ การที่ มนุษย์รู้จักวัฒนธรรมหรือปฏิบัติตามวัฒนธรรมนั้น จนมีการพัฒนาขึ้นมาเป็นบุคลิกภาพของปัจเจก บุคคลในสังคม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันว่าเป็นสมาชิกของสังคม

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความนึกคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม นั้น ๆ ซึ่งทำให้คนที่อยู่ในสังคมเดียวกันมีความคล้ายคลึงกัน และแตกต่างจากอีกวัฒนธรรมของ สังคมอื่นอันก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความสงบสมัครสมานสามัคคี ไม่วุ่นวาย เคืองร้อน

2.2.3 ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture) และ วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material culture)

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสได้ เพราะมันคือ สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีรูปร่างมีขนาดและน้ำหนักแตกต่างกันไปตั้งแต่ จอบ เสียม มีด หม้อ บ้าน รถยนต์ รถไฟ ไปจนถึงเครื่องจักรกลประเภทต่าง ๆ มนุษย์ไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้โดยปราศจาก สิ่งของเครื่องใช้บางอย่างได้ เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค เป็นต้น แต่สิ่งของบางอย่างไม่จำเป็น เช่น เครื่องสำอาง และบางอย่างยังเป็นอันตรายต่อสุขภาพด้วย เช่น ฟีน กัญชา และเฮโรอีน แต่ยังมี กลุ่มคนผลิตมันขึ้นมาด้วยเหตุผลต่าง ๆ แม้ว่าจะผิดกฎหมายก็ตาม

2. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสไม่ได้ เพราะไม่มี รูปร่าง ขนาด หรือน้ำหนัก แต่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มาก แบ่งออกเป็น 5 ประเภทย่อยคือ

2.1 สถาบันสังคม คือ ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่เข้าจัดการกับปัญหาพื้นฐานของสังคม สถาบันสังคมแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ คือ สถาบันครอบครัว เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง การศึกษา การแพทย์และสาธารณสุข เป็นต้น สถาบันสังคมจึงเป็น หัวใจของวัฒนธรรม

2.2 วัฒนธรรมประเภทที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม คือวัฒนธรรมที่ช่วยทำให้เกิดระเบียบในสังคม ซึ่งบางอย่างจะเป็นการควบคุมอย่างเป็นทางการ และบางอย่างไม่เป็นทางการ วัฒนธรรมประเภทนี้มี 5 ประเภทย่อยคือ

1) ศาสนา ในหลักศาสนาจะมีข้อห้ามต่าง ๆ เช่น ศาสนาพุทธมีศีล 5 ศีล 8 ที่ห้ามฆ่าสัตว์ ทุบตี ถ่มขี้ของมีนเมา ศาสนาจึงช่วยควบคุมทางสังคมอย่างสำคัญ

2) ความเชื่อทางสังคม คือระบบความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นของคนจำนวนมากในสังคม เช่น ในสังคมไทยคนจำนวนมากเชื่อในนรก สวรรค์ บุญ บาป การทำบุญและโลกหน้า ความเชื่อต่าง ๆ ดังกล่าวจะช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ในระเบียบได้

3) ค่านิยม คือ มาตรฐานที่ใช้วัดว่าสิ่งใดมีค่าในสังคมบ้าง เมื่อสิ่งใดมีค่า คนก็อยากมีอยากเป็น อยากได้ ความเชื่อในค่านิยมของสังคม ทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมขึ้นได้

4) ประเพณี แต่ละสังคมมีประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติต่อกันมาเป็นเวลาอันยาวนาน ประเพณีบางอย่างของไทยมีอายุหลายร้อยปี เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เข้าพรรษา เถลิงพระชนม์พรรษาและการบวชนาค เป็นต้น เมื่อคนทำตามประเพณี จะทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมขึ้นได้

5) กฎหมาย คือ การควบคุมทางสังคมโดยตรง กฎหมายมีความสำคัญมากในสังคมสมัยใหม่ เพราะมันทำให้เกิดความมีระเบียบในสังคมได้อย่างดี

3. ศิลปะ ในสายตาของศิลปินมักมองศิลปะเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ความจริงมันเป็นที่ทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุและไม่ใช่วัตถุ ศิลปะในที่นี้หมายถึงการสร้างสรรค์ผลงานในด้านต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ดนตรี การละคร นาฏศิลป์และวรรณกรรม เป็นต้น

4. ภาษา คือ ระบบสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารติดต่อกัน ภาษาในที่นี้หมายถึง ภาษาพูด ภาษาเขียน รวมทั้งกิริยาท่าทางต่าง ๆ ด้วย

5. พิธีกรรม เน้นเฉพาะพิธีที่ต้องทำในแต่ละขั้นตอนของประเพณีต่าง ๆ เช่น ในงานศพประกอบไปด้วยพิธีต่าง ๆ ทำให้ช่วงเวลาที่ต่างกันออกไป พิธีบางอย่างทำก่อนพิธีอื่น ๆ เช่น การอาบน้ำศพแต่งตัวมาก่อนการรดน้ำศพ เป็นต้น

2.2.4 ลักษณะของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เราได้ค่อย ๆ เรียนรู้และสะสมมาจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันที่เราได้ติดต่อกับบุคคลอื่น ๆ เมื่อเริ่มแรกก็ได้จากพ่อแม่ และผู้ใกล้ชิด ต่อไปได้จากญาติพี่น้อง

เพื่อนฝูง โรงเรียน และในสังคมทั่ว ๆ ไป ด้วยเหตุนี้ลักษณะที่สำคัญ ๆ ของวัฒนธรรมจึงมีอยู่ 4 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้จากสังคม กล่าวคือ วัฒนธรรมไม่ได้เกิดมาพร้อมกับคน หรือได้รับการถ่ายทอดทางชีวภาพ หรือกรรมพันธุ์ หากเป็นสิ่งที่บุคคลต้องเรียนรู้จากสังคม การเรียนรู้นี้จะเรียนรู้จากสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ วัฒนธรรมในกรณีนี้จึงเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมเดียวกันจะต้องมีหรือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น ๆ เช่น ภาษา กฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณี การกินอยู่ การแต่งกาย เป็นต้น

ประการที่สอง วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถถ่ายทอดได้ หมายความว่า วัฒนธรรมเป็นของที่มีอยู่แล้วในสังคม คือเป็นมรดกของสังคม วัฒนธรรมจึงต้องมีการสอน หรือถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนให้แก่คนในรุ่นต่อมา จากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือจากกลุ่มชนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มชนหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง ซึ่งในการที่วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ เพราะมนุษย์มีวัฒนธรรมเกี่ยวกับภาษาที่ใช้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด ถ้าหากวัฒนธรรมไม่ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้นก็สูญหายไปจากสังคม

ประการที่สาม วัฒนธรรมในแต่ละสังคมจะแตกต่างกันออกไป กล่าวคือ วัฒนธรรมในสังคมหนึ่งจะแตกต่างไปจากวัฒนธรรมของอีกสังคมหนึ่ง ทำให้แบบแผนการดำเนินชีวิต ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ทั้งในทางสังคม การเมือง การปกครอง การบริหาร เศรษฐกิจ แตกต่างกันไป เช่น วัฒนธรรมของชาวเมืองกับชาวชนบท ชาวไทยกับชาวต่างชาติ หรือชาติอื่น ๆ ทั้งนี้โดยถือว่า แต่ละสังคมหรือชาติจะมีวิถีชีวิต ตลอดจนการดำเนินการในด้านต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นของตนเอง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า วัฒนธรรมของสังคมหนึ่งสังคมใดหรือชาติหนึ่งชาติใด จะต้องดีไปกว่ากันหรือถ้าหลังไปกว่ากัน

ประการที่สี่ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เราจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ สามารถถ่ายทอดกันได้ ซึ่งในการเรียนรู้ นั้น เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ที่มีมันสมองหรือความคิด ดังนั้น เพื่อความเหมาะสม ตลอดจนสร้างความสำเร็จก้าวหน้าให้กับวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ให้สูงขึ้น จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปดังเช่น เรื่องของสิทธิภาพ ความคิดทางการเมืองการปกครอง การบริหาร หรือนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ ก็ย่อมจะก่อให้เกิดสังคมมีความเจริญก้าวหน้าและสามารถพัฒนาต่อไปได้

2.2.5 องค์ประกอบของวัฒนธรรม

จากความหมาย ประเภท และลักษณะของวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้น ทำให้เราสามารถแยกพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมได้ดังนี้ คือ (สุพิศรา สุภาพ, 2536)

1. องค์ประกอบเกี่ยวกับความคิด (Concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความเข้าใจ เจตคติ ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว หรือหลายองค์ ความคิดเห็นหรืออุดมการณ์ในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การบริหาร ความเข้าใจในเรื่องมนุษย์ การยอมรับว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร ถูกหรือผิด ซึ่งจะเป็นเครื่องวัดหรือมาตรฐานในการตัดสินใจของคน ตลอดจนเป็นเครื่องวัดเกี่ยวกับสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม

2. องค์ประกอบทางพิธีการ (Usage) เป็นเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในสังคม เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ การแต่งงาน การบวชนาค พิธีศาสนา พิธีการและรูปแบบในการติดต่อกับผู้อื่น รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในระดับต่าง ๆ

3. องค์ประกอบทางวัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือวัฒนธรรมทางวัตถุที่สามารถจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ บ้าน โรงเรียน วัด นอกจากนี้ยังรวมถึงภาษาเขียน สัญลักษณ์ในการติดต่อหรือสื่อความหมาย มาตรการต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มนุษย์คิดกันหรือสร้างขึ้นมา

4. องค์ประกอบเกี่ยวกับองค์กร (Organization of association) เป็นการมองในลักษณะของสถาบัน หรือองค์กร สมาคมต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งหมายถึงกลุ่มที่มีการจัดอย่างเป็นระเบียบ มีโครงสร้างและหน้าที่อย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนจุดประสงค์ไว้ใ้องค์กรซึ่งมีตั้งแต่ระดับเล็กสุด คือ ครอบครัว จนถึงระดับใหญ่สุดคือ องค์การสหประชาชาติ

วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อลักษณะโครงสร้าง หน้าที่ พฤติกรรม ตลอดจนกระบวนการในการทำงานในระบบอื่น ๆ ในสังคมมนุษย์ ดังจะพิจารณาได้จากลักษณะเกี่ยวกับโครงสร้าง พฤติกรรม และความสัมพันธ์ในแต่ละด้านในสังคมที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะของวัฒนธรรมในสังคม และชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม ระบบของวัฒนธรรมแม้จะแตกต่างกันบ้าง แต่ภายในขอบเขตของวัฒนธรรมแล้ว บุคคลแต่ละคนย่อมจะมีการประพฤติปฏิบัติโดยอาศัยประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตเป็นรากฐาน วัฒนธรรมจะปรุงแต่งให้บุคคลมีพฤติกรรมตามแนวทางที่สังคมมีความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ สร้างบุคลิกภาพของคนต่าง ๆ เหล่านี้ได้ประกอบกันเข้ามาเป็นแบบแผนของวัฒนธรรมส่วนรวม หรือสังคมอันยากที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลแทรกซึมอยู่ในสังคมทุกสังคม แม้ว่าวัฒนธรรมในสังคมจะเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เป็นเรื่องของวิถีชีวิตส่วนตัว ซึ่งสังคมถือว่าไม่สำคัญ แต่ก็มีวัฒนธรรมบางอย่างที่มีอิทธิพลและมีความสำคัญต่อการขัดขวางหรือส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาสังคม เช่น ระบบอาวุโส การยอมรับอำนาจของผู้มีอำนาจเหนือกว่าในวงการราชการ ในการปกครองบังคับบัญชาของสังคมไทย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ย่อมจะมีผลต่อเจตคติและความประพฤติของบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นอุปสรรคต่อการบริหารการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า

กล่าวโดยสรุปแล้ว อิทธิพลหรือความสำคัญของวัฒนธรรมในสังคม เป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมนั้น ๆ ร่วมกันยึดถือ และกำหนดลักษณะการประพฤติปฏิบัติของกลุ่มคนในสังคม ตลอดจนเป็นเสมือนมาตรการในการประเมินคุณค่าทางวัตถุและพฤติกรรม ซึ่งพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะวัฒนธรรมจะแสดงให้เห็นถึงความเจริญของสังคมทั้งในทางจิตใจและวัตถุ ฉะนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่ควรพิจารณาอย่างลึกซึ้งว่า วัฒนธรรมใดบ้างที่ส่งเสริมทางด้านจิตใจและวัตถุ และวัฒนธรรมใดบ้างที่ช่วยส่งเสริมการบริหารการพัฒนา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ตลอดจนการบริหารและการพัฒนา เพื่อความเจริญก้าวหน้าของสังคมและประเทศชาติโดยรวม

2.2.6 ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีความสำคัญหลายประการ จากการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมดังนี้ สุพิศวง ธรรมพินทา (2532) กล่าวถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ดังนี้

วัฒนธรรมแสดงถึงอัจฉริยภาพของมนุษย์ เกี่ยวกับการดำรงชีวิต เป็นการปรับใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่า เพื่อการดำรงชีวิตมนุษย์ มนุษย์คิดค้นเทคนิคในการปรับใช้สิ่งแวดล้อมแล้วแพร่กระจายถ่ายทอดสู่กันภายในกลุ่มคนนั้น ๆ เป็นความหมายเฉพาะของกลุ่มคนแต่ละกลุ่ม ซึ่งช่วยให้ชีวิตอยู่รอดอย่างสุขสมบูรณ์

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงว่ามนุษย์มีความสามารถเหนือกว่าสัตว์ประเภทอื่น ในการดำรงชีวิตบนโลกนี้ เป็นที่ยอมรับกันว่า ยิ่งนานวันเราจะมองเห็นความแตกต่างของชีวิตมนุษย์จากสัตว์อื่นมากขึ้นทุกที เพราะเหตุที่ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในปัจจุบันสะดวกสบาย เปลี่ยนไปจากเดิมมาก ขณะที่สัตว์อื่นคงเดิมตลอดมา จึงสรุปว่าวัฒนธรรมมีอยู่เฉพาะสังคมมนุษย์เท่านั้น

วัฒนธรรมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมมนุษย์ กำหนดแบบแผนของพฤติกรรม และรูปแบบของสถาบันทางสังคมแต่ละสังคม ดังนั้นผู้คนในแต่ละสังคมย่อมประพฤติตนอย่างเดียวกับคนอื่น ๆ ตามแนวของระเบียบแบบแผน และประเพณีที่สร้างขึ้นในสถาบันทางสังคมต่าง ๆ จนได้เห็นเป็นภาพเดียวกันของคนทั้งสังคมนั้น

วัฒนธรรมเป็นสิ่งควบคุมสังคม เมื่อสังคมกำหนดมาตรฐานความประพฤติขึ้นใช้แล้วย่อมจะมีบทลงโทษเพื่อควบคุมผู้คนให้ปฏิบัติตามแนวทางนั้น สังคมจะเกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นได้ ตัวอย่างเช่น ลูกหลานต้องกตัญญูคุณเวทิต่อพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ ถ้าลูกหลานคนใดทำร้ายบุพการี ย่อมเป็นที่รังเกียจและถูกกล่าวขานว่าเป็นคนอกตัญญู

วัฒนธรรมทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความมั่นคงในสังคม หมายความว่า วัฒนธรรมได้ทำให้ผู้คนแต่ละสังคมเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (We-feeling) เต็มใจร่วมมือกัน ต่อต้านและแก้ไขวิกฤตต่าง ๆ เพื่อความคงอยู่ของกลุ่มคน

วัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงความเหมือน และความต่างกันของสังคมมนุษย์ เป็นเครื่องหล่อหลอมบุคลิกภาพทางสังคมให้กับสมาชิก บุคคลเมื่ออยู่ในสังคมโดย้อมมีความคิด ความเชื่อ อุปนิสัย ใจคอ และการปฏิบัติตัวในสังคมเหมือนกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคม ตัวอย่าง เช่น ในสายตาของคนชาติอื่น คนไทยเป็นคนรักสงบ ยิ้มง่าย ใจดี มีความกตัญญูรู้คุณ รักอิสระ แต่งตัวสวยงาม และนิยมความทันสมัย

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตในสังคมมนุษย์ เนื่องจากสังคมกับวัฒนธรรมไม่สามารถที่จะแยกจากกันได้ ถ้าปราศจากวัฒนธรรม มนุษย์ก็ไม่สามารถอยู่ในสังคมได้ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ การที่มนุษย์รู้จักวัฒนธรรมหรือปฏิบัติตามวัฒนธรรมนั้น จนมีการพัฒนาขึ้นมาเป็นบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลในสังคม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันว่าเป็นสมาชิกของสังคม

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมมีความสำคัญต่อความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ซึ่งทำให้คนที่อยู่ในสังคมเดียวกันมีความคล้ายคลึงกัน และแตกต่างจากอีกวัฒนธรรมของสังคมอื่น อันก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความสงบสามัคคีปรองมตรานสามัคคี ไม่วุ่นวายเคืองร้อน

2.2.7 หน้าที่ของวัฒนธรรม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบสถาบัน เพราะสถาบันเป็นระเบียบ แนวทางปฏิบัติที่เป็นระบบ เพื่อตอบสนองความต้องการ ของสมาชิก และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคม เช่น รูปแบบของครอบครัว รูปแบบของการแต่งงาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าแตกต่างกันไปในสังคมต่าง ๆ เช่น สังคมไทยโดยทั่วไปกฎหมายกำหนดให้ชายมีภรรยาได้เพียงคนเดียว แต่ในสังคมที่นับถือศาสนาอิสลามชายสามารถมีภรรยาได้อย่างมาก 4 คน เป็นต้น

วัฒนธรรมทำหน้าที่กำหนดพฤติกรรมของบุคคลในสังคม เพื่อที่จะให้มนุษย์ทราบว่าในสถานการณ์หรือเหตุการณ์ หรือทำกิจกรรมอะไรก็ตาม เขาจะทราบว่าจะมีพฤติกรรมอย่างไรบ้าง ซึ่งวัฒนธรรมได้กำหนดบทบาทและความสัมพันธ์ไว้แล้ว เช่น เมื่อไปงานศพ ชายต้องใส่เสื้อสีขาว หญิงใส่เสื้อสีขาวหรือชุดดำ และต้องอยู่ในลักษณะที่สงบเสงี่ยม หรือเมื่อเวลาไปพบพระสงฆ์จะต้องเข้าไปด้วยอากัปกิริยาสำรวมและเรียบร้อย เป็นต้น

วัฒนธรรมเป็นแนวทางที่มนุษย์ใช้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และพัฒนาจนเป็นบุคลิกภาพ การอบรมเลี้ยงดู ในสังคมแต่ละสังคมจะมีวัฒนธรรมกำหนดวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นอย่างดี เป็นการถ่ายทอดความรู้ และเป็นการสร้างบุคลิกภาพให้แก่สมาชิกใหม่ของสังคมเพื่อสมาชิกใหม่ จะได้ประพฤติปฏิบัติได้ตามที่สังคมต้องการ

จึงสรุปได้ว่า หน้าที่ของวัฒนธรรม คือการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในสังคมกำหนด รูปแบบสถาบัน กำหนดแนวทางที่มนุษย์ใช้อบรมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนการเสริมสร้างบุคลิกภาพให้ แก่สมาชิกในสังคมนั้น

2.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

2.3.1 ทฤษฎีวิวัฒนาการ Evolutionism

ทฤษฎีวิวัฒนาการของวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมของมนุษย์ Tylor (1958) ได้ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ และได้ติดตามเอาใจใส่ในด้านพฤติกรรม ทั้งพฤติกรรมส่วนบุคคลและพฤติกรรมกลุ่ม Tylor สังเกตว่ามนุษย์มีปฏิกิริยาตอบโต้กันอย่างไร พฤติกรรมส่วนบุคคลกลายมาเป็นพฤติกรรมกลุ่ม และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในสังคมได้อย่างไร

Tylor เห็นว่า พฤติกรรมของมนุษย์เป็นไปตามลำดับขั้นตอน เริ่มจากหยาบที่สุดหรือไม่ดี ที่สุด ไปจนถึงดีที่สุด จากต่ำที่สุดไปจนถึงสูงสุด จากหยาบที่สุดไปจนถึงละเอียดอ่อนสวยงามที่สุด เมื่อมนุษย์คิดพฤติกรรมใดขึ้นมาจะต้องผ่านลำดับขั้นตอนนี้เสมอ แบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอน จากหยาบ ที่สุด ไปปานกลางแล้วจึงพัฒนาไปถึงพฤติกรรมที่ดีงาม Tylor กล่าวว่า “วัฒนธรรมใด ๆ จะมี วิวัฒนาการจากขั้นตอนที่ง่ายที่สุด ไปจนถึงยุ่งยากที่สุด และพฤติกรรมของมนุษย์ทุกๆ สังคมทั่วโลก จะต้องผ่านสามลำดับขั้นตอนนี้ที่ละขั้น

ขั้นแรก เรียกว่า “Savagery” ซึ่งเป็นขั้นต่ำสุด

ขั้นที่ 2 เรียกว่า “Barbarism” ซึ่งเป็นขั้นกลางที่ถือว่าเป็นพฤติกรรมห้าวห้าวห้าวต่อ ระหว่างพฤติกรรมง่ายสุด และพฤติกรรมยากสุดหรือเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดีงามนักกับพฤติกรรมที่ดี งามแล้ว

ขั้นที่ 3 ขั้นเจริญงอกงามที่สุดแล้ว เรียกว่าขั้น “Civilization”

Tylor เชื่อว่าวิวัฒนาการของสังคมที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอนนี้เหมือนกับวิวัฒนาการทาง ร่างกายของมนุษย์ ซึ่งเป็นไปตามลำดับขั้นตอนนี้ นอกจากนั้นเมื่อถึงขั้นตอนที่สูงสุดหรือขั้นอารยะ (Civilized) นั้น สังคมก็อาจเสื่อมสลายได้เหมือน ๆ กับร่างกายมนุษย์เช่นกัน สังคมปัจจุบันที่กำลัง

เป็นอยู่ขณะนี้กำลังอยู่ในขั้นวิไลซ์ คือขั้นเจริญสูงสุดแล้ว มันเป็นการอยู่รอด “Survivals” ได้ด้วยการปรับตัวด้วยความสามารถอยู่ตลอดเวลา

2.3.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusionism)

วัฒนธรรมหนึ่งจะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ได้ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรม คือ ความคิด และพฤติกรรม (ผลของความคิด) ที่ติดตัวบุคคลไปถึงที่ใด วัฒนธรรมก็จะไปถึงที่นั่น ดังนั้น การแพร่กระจายของวัฒนธรรมจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้

1. หลักภูมิศาสตร์ ต้องไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขวางกั้น เช่น ไม่มีภูเขาสูง ทะเลกว้าง ทะเลทราย แหล่งหิมะ ป่าทึบ เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของคนที่มีวัฒนธรรมติดตัว

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การที่ผู้คนต้องเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กันส่วนมากเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ บ้างก็ต้องการไปติดต่อค้าขาย หรือแสวงหาโอกาสที่ดีกว่าทางเศรษฐกิจ บ้างก็ต้องการไปเที่ยวเตร่ดูสิ่งแปลกใหม่ แต่ก็ต้องมีเงินทองจึงจะไปเที่ยวยังท้องถิ่นอื่นได้ คนที่มีเศรษฐกิจดีจึงมีโอกาสนำวัฒนธรรมติดตัวไปตั้งสรรคกับวัฒนธรรมอื่นได้

3. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การตั้งใจไปแลกเปลี่ยนวิธีการ พฤติกรรมใหม่และความรู้ เป็นต้น การไปศึกษายังท้องถิ่นอื่น จึงเป็นการไปแพร่กระจายวัฒนธรรมโดยตรง การรู้จักใคร่และแต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรม การไปร่วมปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนาและการอพยพโยกย้ายถิ่นที่อยู่ เพราะเกิดภัยทางสังคม เช่น สงคราม และความขัดแย้งการประสพภัยธรรมชาติ เช่น ข้าวยากหมากแพง แห้งแล้ง และการยึดครองโดยผู้รุกราน เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น

4. การคมนาคมขนส่งที่ดี เป็นปัจจัยเอื้อต่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เช่น ถนนดี พาหนะสำหรับการโดยสารและการเดินทางในระยะทางไม่ไกลเกินไปนัก ล้วนแล้วแต่เป็นอัตราเร่งการแพร่กระจายที่ดีด้วย

5. คนมีลักษณะเหมือนกันทางชีวภาพ ไม่แตกต่างกันในด้านของความต้องการพื้นฐาน ดังนั้น คนย่อมคิดอะไรคล้าย ๆ กัน ถ้าจะสร้างวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่ต่างกันวัฒนธรรมก็จะต้องเหมือน ๆ กันในส่วนพื้นฐานอยู่นั่นเอง ส่วนวัฒนธรรมหลากหลายที่แตกต่างกันไปได้นั้นย่อมเป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันเป็นตัวแปรมาช่วยให้วัฒนธรรมมีวิวัฒนาการไปจากเดิม วัฒนธรรมที่ดีและเจริญที่สุดแล้วจะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ที่ยังไม่เจริญเหมือนน้ำที่ท่วมสูงสุดในแหล่งหนึ่งจะบ่านองไปยังที่ ๆ ไม่มีน้ำหรือมีน้ำน้อย

วัฒนธรรมแพร่กระจายจากจุดกำเนิด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมแล้วแพร่กระจายออกไปในอาณาบริเวณ โดยรอบเป็นรูปวงกลม จนกระทั่งไปถึงทั่วโลก

6. ประคิแล้วมนุษย์ไม่ชอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาเอง แต่ชอบหยิบยืมวัฒนธรรมจากเพื่อนบ้าน วัฒนธรรมอาจจะแพร่กระจายออกไปได้ที่หลาย traits พร้อมกัน หรือไปได้ที่ละ trait จากจุดที่มันเกิดและแพร่กระจายไปได้ที่หลาย ๆ เขต ภูมิศาสตร์ในรูปร่างกลมหลาย ๆ วงตามพื้นที่วัฒนธรรมที่ปลายทางจะต้องเหมือนกับวัฒนธรรมต้นกำเนิดไม่มากนัก

7. วัฒนธรรมจะแพร่กระจายจากจุดศูนย์กลาง ไปตามพื้นที่เท่าที่มันจะไปได้ในเขตภูมิศาสตร์เดียวกัน และยุคสมัยใกล้เคียงกัน จากความคิดแนวนี้เราจะเห็นภาพเขตวัฒนธรรมเป็นกลุ่ม ๆ ไป และแพร่กระจายไปถึงทุกที่ที่ไม่มีอุปสรรค

คนสร้างวัฒนธรรมได้ทุกที่เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของตน ต่อมาวัฒนธรรมได้แพร่กระจายไปในทุกพื้นที่ที่ไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขวางกั้น และไม่จำเป็นต้องแพร่กระจายในรูปแบบวงกลม

2.3.3 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่นิยม (Structural - Functionalism)

การศึกษาพฤติกรรมของคนในสังคมในรูปแบบบูรณาการ (Integration) เป็นการศึกษาหน้าที่ของโครงสร้างของสังคมทุก ๆ โครงสร้างและลักษณะความสัมพันธ์กันในสังคม จึงจะเข้าใจสังคมหนึ่ง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งและถ่องแท้ เพราะสังคมหนึ่ง ๆ ประกอบขึ้นด้วย โครงสร้างต่าง ๆ โครงสร้างของสังคม ก็คือส่วนประกอบของสังคมนั้นเอง แต่ละโครงสร้างจะทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กัน ถ้าขาดโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งสังคมนั้นก็จะล้มหรือล่มสลายหรือหากโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งทรุดโทรม หรือ เสื่อมสลายลงโครงสร้างนั้นก็ทำหน้าที่ไม่ได้ดีจะเป็นผลตกกระทบไปถึงโครงสร้างอื่น ๆ เป็นลูกโซ่ สุดท้ายจะทำให้สังคมนั้นเสื่อมทรามหรือล่มสลายลงไป แต่ในความเป็นจริงแล้วสังคมไม่เคยล่มสลายเลย สังคมมีวิธีการปรับตัวของมันเองได้ กล่าวคือเมื่อโครงสร้างใดโครงสร้างหนึ่งของสังคมเกิดเสื่อมทรามลง หรือทำงานล้มเหลว หรือบกพร่องไป สังคมจะหยุดชะงักระยะหนึ่ง และจะมีการเยียวยารักษาหรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างนั้นให้ทำหน้าที่ได้ดีดังเดิมเสียก่อน สังคมจึงจะก้าวเดินต่อไป สังคมจะมีการขยับปรับเปลี่ยนโครงสร้างที่บกพร่องเสมอ สังคมจึงไม่ตาย แต่อาจเกิดอาการชะงักกันไปชั่วระยะเวลาหนึ่งก่อนจะก้าวเดินต่อไป ลักษณะนี้เป็นการปรับสมดุลของตัวเอง คือ ลักษณะการเคลื่อนไหวและไม่หยุดนิ่ง (Dynamics) ของสังคมหรือที่เรียกว่า “การเคลื่อนไหวที่สมดุลย์” (Durkheim ,1971)

Radcliffe-Brown (1965) กล่าวว่า สังคมเปรียบเหมือนอินทรีซึ่งมีชีวิต มีการเกิด เจริญเติบโต อาพาธเจ็บป่วยได้ เยียวยารักษาได้ เมื่อหายแล้วก็ก้าวเดินต่อไปได้ ร่างกายมนุษย์มีอวัยวะเป็นส่วนประกอบเพื่อการคงอยู่ สังคมก็มีโครงสร้างเพื่อการดำรงตนทั้งอวัยวะของคนและโครงสร้างของสังคมต่างก็ทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กันเพื่อผดุงร่างกายและสังคม หากสังคมเกิดความขัดแย้งกันในโครงสร้าง อันเนื่องมาจากการทำหน้าที่ที่ไม่สอดคล้องกันทำให้สังคมชะงักงัน หรือ

พัฒนาไปได้ช้า ตังคมก็จะหาทางแก้ไข หรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างของตนเองเพื่อดำรงอยู่หรือพัฒนาก้าวหน้าต่อไป

2.3.4 ทฤษฎีโครงสร้างทางวัฒนธรรม (Structuralism)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีแนวคิดของ Claude Levi Strauss (1966) ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในฐานที่เป็นนามธรรมมากที่สุด เป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ระบบความคิดของมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยระบบสมองประสาท จิตใจและต่อมต่าง ๆ นี้เป็นระบบที่ธรรมชาติให้มา ทำงานได้เองโดยอัตโนมัติ ไม่มีใครบงการ และเป็นไปอย่างมีเหตุมีผลในรูปของตรรกศาสตร์ (Logic) Strauss (1966) กล่าวว่าระบบความคิดของมนุษย์เป็นระบบของเหตุผล เป็นระบบธรรมชาติโดยมนุษย์ไม่ได้ตั้งใจหรือจงใจ ฉะนั้น ระบบเหตุผลโดยธรรมชาติในความคิดของมนุษย์นี้ เมื่อออกมาเป็นระบบรูปธรรมแล้ว จึงปรากฏในลักษณะของโครงสร้างที่เป็นเหตุเป็นผลเสมอ จะเห็นได้ง่ายจากระบบภาษาของมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยระบบการเปล่งเสียงและการมีกฎเกณฑ์ผูกโยงเสียงต่าง ๆ ให้มีความหมายเป็นต้น เนื่องจากระบบความคิดอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นโครงสร้างธรรมชาติในใจของมนุษย์นั้น ได้มีอยู่ในตัวของมนุษย์เองแล้ว มนุษย์ยังมีความคิดในเชิงเปรียบเทียบเป็นคู่ ๆ และมีลักษณะเป็นคู่ในชั่วตรงกันข้าม จะมีลักษณะอธิบายหรือส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน เราจะรู้จักชั่วใดชั่วหนึ่งได้ก็จะต้องรู้จักอีกชั่วหนึ่งเสมอ ชั่วหนึ่งจะอธิบายอีกชั่วหนึ่ง ระบบคิดแบบคู่ตรงข้าม “Binary Oppositions” หมายถึงสิ่งที่มีสองหรือเป็นคู่ ๆ แต่มีลักษณะตรงกันข้ามที่ไม่ขัดกัน แต่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน เพื่อการอธิบายถึงลักษณะที่ตรงกันข้ามจึงจะสามารถเข้าใจได้ ระบบความคิดดังกล่าวจะมาในรูปแบบจำลองของการจัดระเบียบสังคมมนุษย์

แนวคิดทางด้าน โครงสร้างในใจมนุษย์ เป็นที่มาของการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยา สัญลักษณ์ (Symbolism) ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการอธิบายความคิดของมนุษย์ซึ่งแสดงออกในทางภาษา และการกระทำของมนุษย์โดย

1. ความคิดของมนุษย์เป็นขบวนการทำงานโดยธรรมชาติ และเป็นอิสระจากการทำงานของร่างกาย ตัวอย่างเช่น ความฝันเป็นการทำงานของระบบความคิดและจิตใจ เกิดเมื่อตอนร่างกายหลับไหล และบงการความฝันไม่ได้

2. ขบวนการทางระบบความคิดมีเหตุและผลในตัวเอง โดยปราศจากการบงการของร่างกาย ตัวอย่างเช่น ระบบกฎไวยากรณ์ในภาษาทุก ๆ ภาษาของมนุษย์จะมีพื้นฐานเหมือนกันหมด กล่าวคือหน่วยที่มีอำนาจ และสามารถกระทำการใด ๆ ต่อผู้อื่นได้จะมีตำแหน่งเป็นประธานของประโยคและอยู่หน้าประโยค หน่วยอ่อนแอกว่าและถูกกระทำการต้องเป็นกรรม และถูกวางไว้ท้ายของประโยค เป็นต้น

3. ระบบความคิด (Cognitive system) จะเป็นตัวบ่งการ การกระทำของคน ซึ่งจะถูก แสดงออกได้สองทางคือ ทางภาษา (Verbal action) และทางการกระทำ (body action) จะรู้ว่าใครคิด อย่างไรก็ดูได้จากคำพูด (รวมทั้งการเขียน) และการกระทำของเขา

4. ผู้ที่ต้องการสื่อความคิดของตนให้ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจ ต้องจงใจใส่ความหมายเข้าไป ในคำพูดหรือการกระทำของตนและมุ่งสื่อต่อคนที่ตนจงใจรับรู้

5. ผู้ที่จะเข้าใจความคิดของผู้อื่นได้ต้องสามารถตีความ หรือถอดความหมายคำพูดหรือ การกระทำของผู้อื่นได้

6. ผู้สื่อความคิด และผู้รับความคิดจะเข้าใจซึ่งกันและกันได้ต้องเป็นผู้รู้กฎวัฒนธรรม เดียวกัน หรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบเดียวกันเช่น การกวดมือ ถ้าทำในวัฒนธรรมไทยจะตีความได้ว่า การเรียกให้ผู้อื่นเข้ามาหาเราแต่ถ้ากระทำในวัฒนธรรมอเมริกัน อาจจะหมายความถึงการทักทายกัน เป็นต้น ดังนั้นการจะเข้าใจกันได้ก็ต้องรู้กฎเกณฑ์ทางวัฒนธรรมของสังคมเดียวกัน

7. ระบบการตีความพฤติกรรมดังกล่าวแล้วเรียกว่า ระบบสัญลักษณ์ (Symbolism) หมายถึง การตีความหมายหลายชั้น ตัวแทนความหมาย และตัวที่ถูกแทนความหมายอาจไม่มีอะไร เกี่ยวข้องกันมากนัก เป็นการแทนความหมายโดยอิสระ หรือ “อำเภอใจ” (arbitrary) โดยการตกลง กันเองเป็นกฎเกณฑ์ในระหว่างผู้คนในสังคมเดียวกัน คนนอกสังคมไม่มีวันจะเข้าใจความหมายนั้น

8. ระบบสัญลักษณ์มาจากขบวนการทำงานของระบบความคิด (Cognitive system) ใน ใจของมนุษย์ซึ่งเป็นระบบเชิงนามธรรมที่ลึกซึ้ง

9. พฤติกรรมทุก ๆ ด้านของมนุษย์เป็นระบบสัญลักษณ์ เพราะพฤติกรรมของมนุษย์มา จากระบบความคิดนั่นเอง

2.3.5 ทฤษฎีรูปแบบทางวัฒนธรรม (Configurationism)

ทฤษฎีรูปแบบทางวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการมองพฤติกรรมส่วนรวมของคนใน สังคมหนึ่ง ๆ ว่ามีแนวโน้มไปในทางใด มีค่านิยมอย่างไร มีบุคลิกภาพและลักษณะนิสัยรวม ๆ กัน อย่างไร และอะไรเป็นตัวกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมของคนในสังคมนั้น ๆ รูปแบบทางวัฒน ธรรมเป็นตัวแบ่งแยกสังคมหนึ่งออกจากสังคมหนึ่ง อย่างชัดเจน

บุคลิกภาพโดยภาพรวมของคนในสังคม ก็คือวัฒนธรรมประจำชาติ และเป็นรูปแบบรวม ของบุคลิกภาพส่วนบุคคล หรือ วัฒนธรรมพื้นฐาน (Basic personality) ของสังคมนั้นเอง

รูปแบบทางวัฒนธรรม เกิดมาจากลักษณะพื้นฐานของวัฒนธรรมของสังคม ลักษณะส่วน ใหญ่ของสังคมนั้น ๆ กันเป็นกลุ่มก้อนจะมองเห็นได้เป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ซึ่งถูก แสดงออกโดยสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมนั้น ทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม การศึกษาถึงรูปแบบ ทางวัฒนธรรมอาจศึกษาได้จากลักษณะย่อยของวัฒนธรรมของสังคม

พฤติกรรมทั้งภาษาและการกระทำของบุคคลแต่ละคนเมื่อรวม ๆ กันเข้าก็จะเป็นรูปแบบวัฒนธรรมของสังคมทั้งหมดในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ บุคคลจะกระทำทุกอย่างในแนวทางเดียวกัน นี่ก็คือวิธีการดำรงชีวิตของคนในสังคมหรือวัฒนธรรมส่วนใหญ่ของคนในสังคมนั้นเอง คนที่อยู่ในวัฒนธรรมเดียวกันจะมีรูปแบบวัฒนธรรมส่วนใหญ่เหมือนกัน แต่จะมีส่วนปลีกย่อยในพฤติกรรมแตกต่างกันในรายละเอียด

จุดอ่อนของทฤษฎีรูปแบบทางวัฒนธรรมก็คือ การที่ใครจะมองรูปแบบของวัฒนธรรมใดว่าเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางค่านิยมและประสบการณ์ของผู้คนนั้น เมื่อคนทุกคนมีค่านิยมและประสบการณ์แตกต่างกันก็จะมองรูปแบบวัฒนธรรมเดียวกันแตกต่างกันไปได้ อีกประการหนึ่งคนเรามีความสนใจไม่เหมือนกันบางคนสนใจศิลปะ บางคนสนใจค่านิยม บางคนสนใจวัตถุ บางคนสนใจคุณธรรม ทุกคนที่มองรูปแบบวัฒนธรรมของสังคมของผู้อื่นด้วยความสนใจของตนเป็นพื้นฐานก็จะทำให้การมองหรือศึกษารูปแบบทางวัฒนธรรมนั้น ผิดพลาดได้ กล่าวโดยสรุปก็คือ การศึกษาวัฒนธรรมโดยใช้การมองเป็นรูปแบบนี้กว้างเกินไปจะทำให้เกิดการมองที่ผิดจากความเป็นจริงได้

2.3.6 ทฤษฎีวัฒนธรรมและบุคลิกภาพ (Culture and Personality)

วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรมที่คนสร้างขึ้นมาจากความคิดของตนเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของคน ถ้าคนส่วนใหญ่คิดในสิ่งเดียวกัน หรือยอมรับพฤติกรรมแบบเดียวกันไปประพฤติปฏิบัติ พฤติกรรมนั้นจะกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมไป ใครสังกัดสังคมใดก็จะประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างที่สังคมนั้นกำหนดไว้และเป็นแบบเดียวกันหมด สังคมมีวัฒนธรรมเป็นแบบแผนเดียวกัน ใครเกิดมาในสังคมนั้นก็ได้รับการปลูกฝังอบรมสั่งสอนในวัฒนธรรมนั้น ๆ เหมือนกับว่าได้ถูกชุบตัวในอ่างวัฒนธรรมนั่นเอง

องค์ประกอบของวัฒนธรรมแบ่งออกได้เป็นสองด้าน ด้านหนึ่งเป็นนามธรรมที่ผลักดันพฤติกรรมของบุคคล ได้แก่ บุคลิกภาพของบุคคล ซึ่งประกอบด้วย ค่านิยม ทักษะ ทักษะ ความคิดเห็น ความเชื่อ โลกทัศน์ อุดมการณ์ และอุดมคติ ภาพพจน์ แบบฉบับ (Stereotype) และลักษณะการ (Traits) องค์ประกอบดังกล่าวนี้เป็นตัวผลักดันพฤติกรรมให้บุคคลมีการกระทำหรือการแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งต่อสถานการณ์ที่บุคคลเผชิญอยู่ เช่นเมื่อเกิดไฟไหม้บุคคลจะแสดงออกอย่างไร จะตัดสินใจทำอะไรก่อนหลังและทำอย่างไร เป็นต้น อาการที่บุคคลแสดงออกมาเรียกว่า ลักษณะนิสัย ซึ่งคนทั่ว ๆ ไปเหมาเอาว่าเป็นบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพของบุคคลจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับ การได้รับการปลูกฝังอบรมมาแต่เยาว์วัย ผู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมาดีก็จะมีบุคลิกภาพดี ใครไม่ได้รับการอบรมเลย ก็อาจจะอบรมตัวเองให้สอดคล้องกับสิ่งที่คนอื่น ๆ ในสังคมคาดหวังได้ แต่อาจจะมีบุคลิกภาพไม่ดีนักก็ได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานในตัวของผู้คนด้วย เช่นเป็นคนมีสติปัญญาดีหรือไม่ดีระดับใด เป็นต้น

บุคคลที่ได้รับการปลูกฝังบุคลิกภาพในแง่วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ เมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็จะแสดงออกซึ่งบุคลิกภาพตามวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ มองโดยภาพรวมจากคนส่วนมากก็จะสามารถเห็นบุคลิกภาพเป็นรูปแบบของสังคมนั้นได้ชัดเจน เรียกว่าวัฒนธรรมของสังคมว่า “วัฒนธรรมประจำชาติ” (National Characteristics) หรือ “แบบฉบับของวัฒนธรรม” (Patterns of Culture) และ “วัฒนธรรมรูปแบบ” (Model Personality) เมื่อบุคคลเหล่านั้นไปแต่งงานมีลูกมีหลานก็จะกลายเป็นหน่วยถ่ายทอด อบรม ปลูกฝัง สั่งสอนบุคลิกภาพตามวัฒนธรรมของตนให้แก่สมาชิกผู้เยาว์ของสังคมอีก เป็นวงจรของวัฒนธรรมและบุคลิกภาพไม่รู้จบ

2.3.7 ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม (Cultural Ecology)

ปฏิริยาคอบได้กั้นระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมซึ่งถูกกำหนดโดยสิ่งแวดล้อมนั้นสัมพันธ์กับกายภาพของมนุษย์ แต่ธรรมชาติในสิ่งแวดล้อมซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมนั้นจะต้องแยกออกจากธรรมชาติในทางชีวภาพของมนุษย์เพราะเป็นธรรมชาติต่างชนิดกัน

Steward & Leslie (1949) กล่าวว่า นิเวศวิทยาวัฒนธรรมคือ การศึกษาถึงการปรับตัวหรือความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จากการศึกษาพบว่าสิ่งแวดล้อมมีผลต่อความแตกต่างในการปรับตัวของวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่ต่างกันในสิ่งแวดล้อมที่เหมือนกันจะแสดงรูปแบบของพัฒนาการที่เหมือนกัน วัฒนธรรมมีรูปแบบหลากหลาย เพราะเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมต่างกัน วัฒนธรรมแบบหนึ่งอาจปรับตัวได้ดีกว่าอีกแบบหนึ่ง และไม่ได้ถูกสิ่งแวดล้อมจำกัดอยู่เพียงระดับใดระดับหนึ่งเท่านั้น มันจะวิวัฒนาการไปได้ในลำดับที่สูงกว่า ดีกว่า โดยการสนับสนุนของสิ่งแวดล้อมที่ดีกว่าอีกด้วย

อาจสรุปได้ว่า คนที่มีธรรมชาติทางระบบความคิดดี (หมายถึงธรรมชาติในร่างกาย) สามารถปรับสิ่งแวดล้อมให้มาเป็นวัฒนธรรมได้ดี ขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดีจะส่งเสริมความคิดของคนดีขึ้น และสามารถสร้างวัฒนธรรมได้ดีขึ้นด้วย ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมจึงเป็น “ความสัมพันธ์สองทางและสวนทาง” ระหว่างคนกับธรรมชาติและธรรมชาติกับวัฒนธรรม

2.4 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

2.4.1 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมที่บุคคลในสังคมที่ได้เคยประพฤติปฏิบัติติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ไปสู่แบบแผนใหม่ที่ยังไม่เคยจินตนาการมาก่อน ในปัจจุบันนี้วัฒนธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด โดยที่มนุษย์เองนั้นไม่ได้

รู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลงนั้นเลย ไม่มีใครสนใจว่าใครเป็นผู้สร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้น ใครเป็นผู้ริเริ่มระบบ พฤติกรรม ผู้คนได้ให้ความสนใจกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ก็ประพฤติปฏิบัติตามกันมาโดยไม่รู้ตัว การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นขบวนการของพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากการทำงานโดยอัตโนมัติของระบบจิตใจของมนุษย์ ซึ่งรับเอาความคิดใหม่ ๆ เข้ามาโดยไม่ระลึกรู้ เราสามารถอธิบายถึงการเอาวัฒนธรรมเข้ามาอย่างไม่ตั้งใจของมนุษย์ที่เป็นสาเหตุที่ทำให้รูปแบบของวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป โดยศึกษาจากองค์ประกอบหลายด้านรวมกัน

การเปลี่ยนแปลงเป็นการเคลื่อนไหว (Dynamics) ผู้ที่ต้องการการเปลี่ยนแปลง ก็คือผู้ที่หวังให้เกิดการเคลื่อนไหวแล้วมีผลดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่ตนประสพอยู่ แต่ก็ไม่ใช่ที่แน่นอนเสมอไปว่าการเปลี่ยนแปลงจะได้ผลในทิศทางดีขึ้นอย่างเดียว เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงแล้วอาจจะอยู่ที่เดิมหรือเปลี่ยนแปลงแล้วอาจเลวลงก็ได้ สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดีขึ้นเรียกว่า “การพัฒนา” (Development)

วัฒนธรรมของสังคมใดก็ตามย่อมมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิต และลักษณะการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมนั้น เมื่อมีวิทยาการหรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ขึ้นมา หรือมีรูปแบบการดำเนินชีวิตจากสังคมอื่นที่ดีกว่า ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อมและบริบท รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ควบคู่กันไป นักสังคมวิทยาและนักมนุษยวิทยาให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไว้มากมาย ดังที่ Fairchild ให้คำนิยามของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมว่า เป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการ แบบแผน หรือรูปแบบสังคม ซึ่งมีการผันแปรหรือมีการเปลี่ยนแปลง เป็นแนวความคิดรวมหมายถึง ผลของการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ อย่างของกระบวนการทางสังคม กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจก้าวหน้าหรือถดถอยก็ได้ เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรหรือชั่วคราว เปลี่ยนแปลงโดยมีการวางแผน หรือไม่มีการวางแผน เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวหรือหลายทิศทาง ซึ่งอาจก่อให้เกิดประโยชน์หรือโทษก็ได้

2.4.2 การบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

Kroeber (1952) กล่าวว่า ชั้นความเจริญเป็นระยะ ๆ จะมีช่วงของความสำเร็จผลเป็นระยะเวลาของการก้าวหน้ามากที่สุด และจะลดลง ซึ่งเป็นระยะที่มีความก้าวหน้าน้อย และมีช่วงหยุดพัก ความเจริญเติบโต ลักษณะเช่นนี้จะเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ จนกระทั่งอารยธรรมดังกล่าวค่อยหายไป กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงแบบลูกคลื่นของ Kroeber แบ่งออกได้เป็น 5 ชั้นคือ

ชั้นที่หนึ่ง การสร้างสรรค์ (Innovative combination) เป็นขั้นที่สังคมมีการคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาหรือมีความคิดเห็นอย่างใหม่ และเริ่มนำเข้ามาใช้ในสังคม

ขั้นที่สอง ความเจริญเติบโตของความคิดสร้างสรรค์ซึ่งสั่งสมกันมากเข้า (Cumulative growth) คือการที่คนในสังคมยอมรับเอาสิ่งประดิษฐ์คิดค้นใหม่ ๆ หรือความคิดเห็นอย่างใหม่นั้น เข้ามาใช้ในสังคมมากเข้า

ขั้นที่สาม จุดอิมตัวของค่านิยม (Culmination of value expression) เป็นขั้นอิมตัวของสังคมนั้น ๆ หรืออาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่ารูปแบบความอิมตัว (Pattern saturation) เป็นระยะที่ความก้าวหน้าต่าง ๆ ขึ้นถึงจุดสุดขออก

ขั้นที่สี่ ระยะเวลาที่มีการซ้ำของเดิม (Repetition) เป็นระยะที่วัฒนธรรมเสื่อมลงมีการทำซ้ำแบบเดิมอยู่เป็นประจำ ไม่มีความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมา เนื่องจากเป็นการทำซ้ำของเดิม แทนที่จะเป็นการเติบโตขึ้นหรือมีคุณสมบัติขึ้น ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดสภาพตึงเครียดตัวเอง มีแนวโน้มที่จะทำลายตัวเองลงไป เรียกได้ว่าเป็นขั้นเสื่อมของวัฒนธรรม

ขั้นที่ห้า วัฒนธรรมแตกสลาย (Pattern rupture and dissolution) เมื่อถึงจุดอิมตัวแล้ว ลักษณะวัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปเป็นสองแบบ คือ การทำซ้ำตามแบบเดิม หรือมีการเกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น แยกตัวออกจากวัฒนธรรมเดิมและการทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ ๆ ขึ้น ของเดิมค่อย ๆ สลายตัวลง และค่อย ๆ หมดไปในที่สุด การทำซ้ำของเดิมนั้นเมื่อเวลาผ่านไปนานเข้า ก็จะมีการขัดแย้งกับวัฒนธรรมอื่น ๆ และทำให้แบบแผนวัฒนธรรมเดิมนั้นสิ้นสุดไป

ดังนั้น เมื่อวัฒนธรรมใดขึ้นถึงสุดขออกแล้ว ก็มีทางเลือกอยู่สองประการคือ ประการแรก ยังคงทำไปตามแบบเดิม อย่างที่เคยทำ ๆ กันมาโดยมีความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ จึงเฉื่อยชา ประการที่สองก็คือ การเปลี่ยนแปลงให้เป็นของใหม่ไม่ทำตามแบบเดิม สรุปได้ว่า วัฒนธรรมมีลักษณะที่เป็นวัฏจักรที่เกิดขึ้นคงอยู่และเสื่อมสลายไป

ถ้ามองวัฒนธรรมอย่างผิวเผิน การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมระเบียบ หรือประเพณี สนิท สมัยการ ให้ค่านิยมของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural change) ว่า เป็นการเปลี่ยนในระเบียบแบบแผน ธรรมเนียมประเพณีหรือแนวทางการกำหนดพฤติกรรมมากกว่า อนึ่ง ความเคลื่อนไหวเป็นไปเพื่อเรียนรู้สร้างสรรค์ ผลิดใหม่และปรับตัวของชุมชนท้องถิ่น ภายใต้บริบททางสังคมและธรรมชาติแวดล้อม ซึ่งมีความหลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ในขณะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้ชุมชนต้องคิดค้นและแสวงหาทิศทางการพัฒนาที่หลากหลาย เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน และการเคารพหลักการของวัฒนธรรมอื่น กระบวนการทางวัฒนธรรมนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา ด้วยเหตุนี้กระบวนการทางวัฒนธรรมต่าง ๆ จึงมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาอย่างมาก เพราะช่วยให้เข้าใจลักษณะที่เคลื่อนไหวของวัฒนธรรม ในความพยายามที่จะสืบทอดคุณค่าของความเป็นมนุษย์และอำนาจหรือศักดิ์ศรีของชุมชน ดังจะเห็นได้จากกระบวนการเรียนรู้ การสร้าง

สรรค์ การผลิตใหม่ และการปรับตัวของชุมชนซึ่งจะต้องมีการศึกษาเป็นกรณี ๆ ไป เพื่อจะเข้าใจถึงศักยภาพในการพัฒนาของชุมชนระดับต่าง ๆ เช่น ครอบครัว องค์กรชุมชนและท้องถิ่น

ในสังคมปัจจุบัน การผลิตใหม่ทางวัฒนธรรมถือว่าเป็นมิติที่สำคัญต่อการพัฒนา เพราะเป็นกระบวนการที่ชุมชนใช้ในการต่อต้านการครอบงำ ซึ่งกำลังขยายตัวมากขึ้น พร้อม ๆ กับการพัฒนาในปัจจุบัน โดยมีลักษณะที่ให้คุณประโยชน์ว่า มีทิศทางการพัฒนาเพียงทิศทางเดียว ซึ่งขัดแย้งอย่างชัดเจนกับมิติทางวัฒนธรรม ที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายของคุณค่าของวิถีชีวิต และศักดิ์ศรีของชุมชน ขณะเดียวกันทิศทางการพัฒนาดังกล่าวก็กำลังทำลายคุณค่าและศักยภาพในตัวคนว่ามีศักดิ์ศรีและพลังสร้างสรรค์ ทิศทางการพัฒนาเช่นนี้จึงถูกตอบได้ว่า ไร้มิติวัฒนธรรมและเป็นเพียงการพัฒนาด้านวัตถุเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่จริงแล้ว การพัฒนาในทิศทางดังกล่าวก็มีแง่มุมเชิงวัฒนธรรมหลายประการ

2.4.3 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

1. ขบวนการทางจิตวิทยา

1.1 การรับรู้ (Perceiving) แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ การรับรู้โดยไม่รู้ตัว (Liminal Perception) ได้แก่ การที่คนเรารับความรู้สึกที่คล้ายกัน และแสดงพฤติกรรมที่ใกล้เคียงกันโดยไม่รู้ตัว

1.2 การรับรู้กึ่งรู้ตัว (Marginal Perception) ได้แก่ การรับรู้ในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์ โดยรู้ตัวว่าจะอะไรเป็นอะไร แต่ก็ไม่แสดงออกเปิดเผยถึงการรับรู้ นั้น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะไม่ใส่ใจเท่าใดนัก มีผลให้เกิดข้อมูลเพื่อปรับเปลี่ยนในพฤติกรรมต่าง ๆ ได้

2. ประสบการณ์ที่ผ่านมานานจนลืมไปแล้ว แต่มันจะมีผลต่อพฤติกรรมของเรา โดยคิดว่ามันคือพฤติกรรมที่เพิ่งจะเกิดขึ้นแท้จริงมันเป็นพฤติกรรมที่รับมาจากสถานการณ์ในอดีต หรือบางครั้งเราอาจจะใช้ความคิดเห็นของคนอื่นมาได้เช่นกันแล้วคิดว่าเป็นเหตุผลของตนเอง โดยมักจะลืมไปว่าเป็นเรื่องที่เคยได้ยินมาก่อน ในบางครั้งเราก็ลอกเลียนรูปแบบพฤติกรรมทางสังคมมาเป็นของตนและมักจะลืมไปว่าเป็นส่วนที่รับผู้อื่นมา

3. การเรียนรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์แวดล้อมเป็นมูลเหตุเบื้องต้นที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม คนเราอาจจะไม่ตั้งใจที่จะเรียนรู้รูปแบบของวัฒนธรรมของผู้อื่นแต่ก็มักจะปฏิบัติตามเงื่อนไขของสังคมอยู่เสมอด้วยการเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่และประเพณีปฏิบัติตาม การปฏิบัติซ้ำ ๆ การสังเกตการณ์ และการเรียนหรือศึกษา โดยตรงเป็นที่มาของการเรียนรู้สังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

4. การเปลี่ยนแปลงนิสัย กิจวัตร หรือพฤติกรรมโดยอัตโนมัติ

5. การเลียนแบบ คนเรามักจะมีการเลียนแบบกันอย่างไม่ตั้งใจอยู่เสมอกล่าวคือ จะมีการเลียนแบบท่าทาง สำนวนพูดจา การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นโดยไม่ได้มีการเรียนรู้อย่างมาก่อน การเลียนแบบเป็นเรื่องของบุคคลและกลุ่ม เป็นการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ มาใช้ เป็นการยอมรับหรือเป็นการสร้างสิ่งใหม่ ๆ หรือเป็นการหิบบิวัฒนธรรมที่แพร่กระจายจากต่างถิ่นเข้ามาใช้โดยนำมาดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมของตนจนเกิดเป็นวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ขึ้น

6. ความคิดเห็น เป็นข้อสันนิษฐานหรือขบวนการเสนอความเห็นและการเปรียบเทียบเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้ผู้อื่นฟัง ในทำนองเดียวกันการใช้ความรู้ที่ศึกษาค้นคว้าแล้วและผู้อื่นโดยที่ไม่ได้เกิดจากการเรียนรู้ถึงความจริงและประสบการณ์ที่เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เพียงพอ หรือเป็นการเสนอความคิดเห็นต่อสาธารณะซึ่งทำให้ผู้อื่นติดตาม คล้อยตามจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ ความรู้ และค่านิยมของผู้คนได้

7. การโยกย้ายถิ่น ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงได้ การโยกย้ายที่อยู่อาศัยไปยังแหล่งใหม่ต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องเข้ากับสถานที่ใหม่และกลุ่มคนใหม่ที่บุคคลย้ายเข้าไปอยู่ด้วย การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมจะเกิดขึ้น เพื่อให้คนกลุ่มใหม่ยอมรับเข้าพวก และจะไปมีผลให้วัฒนธรรมของผู้ที่ย้ายมาใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปทีละน้อยจนเป็นที่สังเกตเห็นได้ในที่สุด

8. สภาพจิตใจไร้สำนึก จะบังการพฤติกรรมโดยอัตโนมัติ สภาพการณ์เช่นนี้เกิดจากความเคยชินในกฎระเบียบต่าง ๆ ของสังคมที่ฝังใจคนมาแต่เล็กแต่น้อย จึงมักกระทำการใด ๆ ไปโดยอัตโนมัติ และไม่รู้ตัว

9. การสร้างความรู้ที่ก้าวร้าวและความผูกพันทางสังคม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมขึ้นได้ เพราะพฤติกรรมของกลุ่มสังคมที่มีการรับอารมณ์และแสดงออกทางอารมณ์ร่วมกัน

2.4.4 ขบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งสำคัญต่อลักษณะของวัฒนธรรมของมนุษย์ ถ้าปราศจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแล้ววัฒนธรรมก็ไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาได้ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่จึงนำไปสู่ความเจริญทางวัฒนธรรม เช่น ชาวเกาะโซโลมอนได้เปลี่ยนสังคมของตนจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากชาวตะวันตก และได้รับความสำเร็จจากการเปลี่ยนแปลงนั้น แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงคือการพัฒนาเสมอไปในหลาย ๆ กรณีและหลาย ๆ สังคมที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ปรากฏว่าสังคมนั้นไม่ได้ดีไปกว่ารูปแบบเดิม บางแห่งเปลี่ยนแปลงไปแล้วกลับเลวลงกว่าเดิม อย่างไรก็ตามมนุษย์ทำการเปลี่ยนแปลงก็เพื่อไปสู่การพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิมทั้งสิ้น

วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของการพัฒนาทางชีวภาพและทางสังคมร่วมกันสถาบันทางวัฒนธรรม เช่น เครือญาติ การแต่งงาน การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา ฯลฯ จะเปลี่ยนแปลงก็เพราะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและชีวภาพขึ้นก่อน ต่อมาจึงเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบวัฒนธรรมนั้น เช่น คนเปลี่ยนวัยจากเด็กเล็กมาเป็นเด็กวัยรุ่นจะเกิดวัฒนธรรม “การรับวัยรุ่น” ขึ้น

2.4.5 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเนื่องมาจากสาเหตุต่อไปนี้

1. เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโดยตรง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางภูมิประเทศและภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้น

2. การเบียดเบียนในความเข้าใจ ชำแฉะ ซึ่งเป็นเรื่องของจิตวิทยาและเป็นเรื่องปรกติและเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่เกิดขึ้นได้เสมอกับทุกคนในสังคม มันเกิดขึ้นเองโดยไม่มีใครหรือสิ่งใดมาบงการ

3. การอพยพโยกย้ายถิ่น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยอย่างถาวรด้วยสาเหตุจากการแต่งงานกับคนต่างสังคม การอาชีพ ภัยธรรมชาติ และสาเหตุทางการเมือง เช่น เกิดศึกสงครามทำให้คนอพยพหนีภัย เป็นต้น

4. การติดต่อกับคนต่างสังคม แล้วรับเอาแนวความคิดและพฤติกรรมใหม่ ๆ มาใช้ เช่น การไปศึกษาต่อ ไปท่องเที่ยว และทำการค้าขายกับคนต่างสังคม เป็นต้น ในที่สุดก็จะทำให้ ค่านิยม และพฤติกรรมเดิมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมไม่มากนัก

2.4.6 กลไกของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

กลไกที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมก็คือหน่วยที่เกิดการเปลี่ยนแปลงได้แก่ การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือนวัตกรรม การแพร่กระจาย การสูญหายของวัฒนธรรมและการผสมผสานทางวัฒนธรรม ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปนี้เป็น

1. การประดิษฐ์คิดค้น (Invention and Discovery) หมายถึง การคิดค้นและสร้างสิ่งใหม่ ๆ โดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งอาจจะเป็นแนวคิด วิธีการ และเครื่องมือหรืออุปกรณ์ใหม่ ๆ ที่ถูกสร้างขึ้น ต่อมาสิ่งเหล่านี้ได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ๆ ในสังคมและกลายเป็นแบบแผนและสิ่งของประจำสังคมไป การประดิษฐ์แบ่งได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ การประดิษฐ์ขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ การคิดค้นสิ่งต่าง ในขั้นเริ่มแรกส่วนการประดิษฐ์ขั้นทุติยภูมิคือ การนำเอาสิ่งที่คิดค้นขึ้นได้ในขั้นปฐมภูมิมาประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายทำให้สิ่งประดิษฐ์นั้น ๆ พัฒนาตัวเองไปตามสถานที่และสิ่งแวดล้อม

2. การแพร่กระจายและการหยิบยืมทางวัฒนธรรม (Diffusion and Borrowing) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการหยิบยืมทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องเดียวกัน เกิดจากการที่คนต่างวัฒนธรรมและผู้คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ได้มีโอกาสมาพบปะและติดต่อกันในช่วงเวลาหนึ่งอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอแล้วจึงแลกเปลี่ยนและหยิบยืมส่วนวัฒนธรรมของกันและกัน คนเป็นผู้นำวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งเสมอ

การหยิบยืมเป็นเรื่องปรกติวิสัยของมนุษย์ Malinowski (1954) กล่าวว่า “การหยิบยืมก็เหมือนกับพฤติกรรมรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม Linton (1936) ให้ทัศนะว่า ประชาชนจะไม่หยิบยืมวัฒนธรรมมาใช้ทั้งหมด แต่จะเลือกสรรสิ่งที่สามารถเข้ากันได้กับวัฒนธรรมของตนเท่านั้น

Lowie (1966) เคยให้แง่คิดไว้ว่า การหยิบยืมเป็นการแพร่กระจายส่วนของวัฒนธรรม การหยิบยืมสิ่งต่าง ๆ มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของสังคมเดิมได้ และการหยิบยืมมาก ๆ จะทำให้สามารถรับรู้โลกภายนอกได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

การแพร่กระจายของวัฒนธรรมไม่ได้เป็นแบบล่องลอยไปโดยตัวของมันเองหากแต่มีปัจจัยอื่น ๆ มาประกอบได้แก่

1. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่ส่งเสริมการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมต้องมีลักษณะดังนี้

1.1 ต้องเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกัน

1.2 ต้องไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขัดขวาง เช่น ทะเล ภูเขา ป่าไม้ หิมะ และทะเลทราย เป็นต้น

2. ปัจจัยทางระยะทาง ต้องไม่อยู่ไกลเกินกว่าที่คน และวัฒนธรรมจะแพร่กระจายไปถึงได้

3. ปัจจัยทางเทคโนโลยีการสื่อสารคมนาคม นั่นคือวิธีการที่คนจะไปมาหาสู่ติดต่อกันได้ ถึงแม้จะมีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขัดขวางก็ตาม

4. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจเป็นตัวสนับสนุนการแพร่กระจายที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง จะเห็นได้ว่าคนที่มีความร่ำรวยที่นั่นจะสามารถเดินทางไปยังสังคมอื่น ๆ ได้ เมื่อไปถึงที่ใดก็จะเผยแพร่วัฒนธรรมของตนที่นั่นทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม บางคนอาจจะไปท่องเที่ยว บางคนอาจจะไปค้าขายหรือทำมาหากิน

5. ปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรม การแพร่กระจายอาจเกิดจาก

5.1 คนจากสังคมหนึ่งเดินทางไปศึกษาต่อ ณ อีกสังคมหนึ่ง ทำให้ได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันขึ้น

5.2 หากเกิดภัยสงครามในสังคมหนึ่ง ทำให้มีคนอพยพโยกย้ายไปอยู่อาศัยในอีกสังคมหนึ่ง

5.3 เกิดจากการแต่งงานระหว่างคนต่างวัฒนธรรมขึ้น

5.4 เกิดภัยธรรมชาติเช่น ความแห้งแล้ง โรคระบาด ฯลฯ ทำให้คนอพยพโยกย้ายไปอยู่อีกสังคมหนึ่ง

3. การละทิ้งวัฒนธรรมเดิม (Cultural Loss) การเปลี่ยนแปลงก็คือการรับสิ่งใหม่ ๆ มาผนวกเข้ากับสิ่งเก่า ๆ การยอมรับในสิ่งใหม่ ๆ จะนำไปสู่การละทิ้งสิ่งเก่าที่เคยมีมาแต่เดิมเสมอ ตัวอย่างเช่น ในสมัยหนึ่งชาวอินเดียแดงทางตะวันออกเฉียงเหนือของทวีปอเมริกาเหนือเคยใช้ภาษาที่ทำจากดินเผา ต่อมาชาวยุโรปได้อพยพมาอยู่อเมริกา และได้ทำการเผยแพร่ศาสนาในหมู่คนอินเดียแดงจึงได้นำเอาภาษาที่ทำด้วยไม้ และ (เครื่องจักรสาน) อาน้ำมันมาเผยแพร่ ภาษาแบบใหม่นี้เขาและชนทานกว่าเครื่องปั้นดินเผา และที่สำคัญก็คือมันเหมาะกับชีวิตที่เร่ร่อนของชาวอินเดียแดง เมื่อมีการย้ายถิ่นคนอินเดียแดงต้องนำเอาภาษาคิดตัวไปด้วย ภาษาที่ทำด้วยไม้จึงสะดวกกว่า ชาวอินเดียแดงจึงยอมรับภาษาที่ทำด้วยไม้มาใช้แทนภาษาดินเผา และเลิกใช้ของเก่าในกาลต่อมา

การละทิ้งวัฒนธรรมเดิมอาจจะไม่มีสิ่งใหม่มาทดแทนก็ได้ เช่น การละทิ้งพิธีกรรมขอบคุณพระเจ้าเมื่อหายเจ็บป่วย ซึ่งชาวอินเดียแดงบางเผ่าเคยปฏิบัติมาช้านานในอดีต ภายหลังพิธีนี้ได้ถูกยกเลิกไป เพราะแทบจะไม่ได้ให้ประโยชน์อะไรอีกแล้ว เมื่อการแพทย์สมัยใหม่เจริญขึ้น การยกเลิกวัฒนธรรมเดิมโดยไม่มีสิ่งใหม่เข้ามาแทนที่นั้นเกิดจากความไม่คล่องตัว และการไม่เห็นประโยชน์ในวัฒนธรรมเก่าอีกแล้ว

4. วัฒนธรรมสัมผัส (Cultural Contact) การแพร่กระจายตัวของวัฒนธรรมออกไปรอบทิศทางย่อมไปสัมผัส (Contact) เข้ากับวัฒนธรรมเดิมของสังคมแหล่งใหม่ การสัมผัสกันของวัฒนธรรมที่ต่างกันสองวัฒนธรรมมีที่มาจากคนต่างวัฒนธรรมมาสังสรรค์กัน จะเป็นโดยความบังเอิญหรือจงใจก็ตามย่อมจะเกิดการเกี่ยวข้องกันทางพฤติกรรมส่วนตนเสมอ การปฏิสังสรรค์กันของคนสองวัฒนธรรมที่ต่างกันก็คือ การสัมผัสกันทางวัฒนธรรม

5. การหยิบยืมทางวัฒนธรรม (Cultural Borrowing of Interchange) เกิดขึ้นหลังจากที่วัฒนธรรมต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบกันย่อมมีการหยิบยืมแลกเปลี่ยนกันขึ้น การที่บุคคลจากต่างวัฒนธรรมมาสัมผัสกัน ย่อมหาทางที่จะแลกเปลี่ยนความเข้าใจซึ่งกันและกันเสมอ มิฉะนั้นจะทำความเข้าใจกันไม่ได้ การหยิบยืมวัฒนธรรมกันเกิดมาจากการพบปะกันและความจำเป็นต้องเข้าใจกันให้ได้ และเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติของวัฒนธรรมสัมผัส トラバドที่ผู้คนในโลกยังมีการติดต่อไปมาหาสู่กัน ได้ย่อมจะเกิดการหยิบยืมวัฒนธรรมของกันและกันไม่ได้

6. การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) หลังจากวัฒนธรรมที่ต่างกัน สองวัฒนธรรมมาพบกัน สัมผัสกัน และเกิดการหิบบิซึมแลกเปลี่ยนกันใช้ในระยะเวลาที่สม่ำเสมอ และยาวนาน พอสมควร วัฒนธรรมทั้งสองจะผสมผสานกัน ปะปนกันหมด แต่ก็ยังรู้ว่าเป็นวัฒนธรรมของใครไม่ถึงกับปนกันจนแยกไม่ออก

Foster (1969) กล่าวว่า การผสมผสานทางวัฒนธรรม คือ ขบวนการที่วัฒนธรรมที่แตกต่าง กันสองวัฒนธรรมมาพัวพันกันแล้วเกิดปะปนกันขึ้น หลังจากนั้นต่างฝ่ายต่างแยกกันปฏิบัติวัฒนธรรมเดิมของตน การผสมผสานทางวัฒนธรรมอยู่ในขบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่อยู่ ก่อนข้างมาข้างท้ายของขบวนการมากแล้ว เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การกลืน กลายทางวัฒนธรรม และบางครั้งในบางสังคมเรายังจะแยกปรากฏการณ์ของการผสมผสานกับ การกลืนกลายทางวัฒนธรรมไม่ออก

7. การกลืนกลายทางวัฒนธรรม (Cultural Assimilation) Foster (1969) อธิบายว่า การกลืนกลายทางวัฒนธรรมคือปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมที่แตกต่างกันสองวัฒนธรรมมาพบและ สัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอในระยะเวลาอันยาวนานและต่อเนื่อง และได้มีการหิบบิซึมแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมกันใช้ในที่สุด ต่างฝ่ายต่างรับเอาวัฒนธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นของตนอย่างแยกไม่ ออกจนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา ซึ่งไม่มีร่องรอยของวัฒนธรรมเดิมหลงเหลืออยู่เลย

การกลืนกลายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ใน 2 ระดับ ระดับแรกเป็นการกลืนกลายทางสังคม (Social Assimilation) ได้แก่ การที่คนจากสองวัฒนธรรมรับเอาวัฒนธรรมของฝ่ายตรงข้ามไปเป็น ของตนหมดสิ้น แต่เป็นเพียงการประพฤติปฏิบัติกันภายนอกเท่านั้น ยังไม่ถึงขั้นถึงเนื้อตัวทำใจ

8. การปลูกฝังวัฒนธรรม (En-culturation) เป็นขบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมหรือ รูปแบบของพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ ของคนรุ่นเก่าให้กับคนรุ่นใหม่ของสังคม ทำให้คนรุ่นใหม่ ที่เกิดมาในสังคมหนึ่ง ๆ ตกอยู่ในวัฒนธรรมรุ่นเก่า ๆ ช่วยกันสร้างขึ้นมาใช้ ขบวนการปลูกฝัง อบรม สั่งสอนให้คนอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมใด ๆ น่าจะเป็นขบวนการเดียวกับ “ขบวนการขัดเกลาทาง สังคม” (Socialization) การปลูกฝังวัฒนธรรมให้แก่บุคคลเป็นขบวนการที่เกิดในวัยต้น ๆ ของ บุคคลเริ่มมาตั้งแต่บุคคลเริ่มขบวนการเรียนรู้ และค่อนข้างเข้มข้นในระยะแรก ๆ ของการปลูกฝัง และเขาบางลงในวัยที่บุคคลเติบโตเป็นผู้ใหญ่และเป็นตัวของตัวเอง

9. การรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation) กระบวนการของการรับวัฒนธรรมใหม่ได้ รับการสนใจจากนักมนุษยวิทยาเป็นอย่างมาก การยอมรับวัฒนธรรมเป็นผลมาจากการที่กลุ่มคนมี การติดต่อกันใน ช่วงเวลาพอสมควรและอย่างสม่ำเสมอ (Barnett 1953) และมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันใช้การรับวัฒนธรรมใหม่ของกลุ่มชนชั้นต้องขึ้นอยู่กับ

- (1) ความบ่งชี้ชัดของการติดต่อกัน
- (2) ความมีไมตรีในการติดต่อสัมพันธ์กันและความมีไมตรีนั้นต้องขึ้นอยู่กับ

(3) ตัวแทนในการติดต่อเป็นสำคัญ และ

(4) ความสอดคล้องของวัฒนธรรมซึ่งมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน

9.1 การทดแทน (Substitution) เมื่อวัฒนธรรมถูกแทนที่แล้วต้องไม่ทำให้โครงสร้างเดิมเกิดการเปลี่ยนแปลง หรือเปลี่ยนแปลงน้อยมาก หรือ เปลี่ยนแปลงอย่างไม่รู้ตัวในระยะเวลาที่ยาวนานมาก ทำให้ไม่กระทบกระเทือนต่อวิถีชีวิตเดิมของผู้รับวัฒนธรรมใหม่มากนัก

9.2 สังเคราะห์นิยม (Syncretism) คือ การหลอมระบบความเชื่อและพฤติกรรมที่แตกต่างกันตั้งแต่ระบบขึ้นไปเข้าเป็นระบบเดียวกันอย่างกลมกลืน

9.3 การเพิ่มขึ้น (Addition) คือ การเพิ่มสิ่งของหรือแนวคิดใหม่ ๆ เข้ามาในสังคม ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลงทาง โครงสร้างเดิมก็ได้

9.4 วัฒนธรรมเสื่อมถอย (Deculturation) คือ การสูญหายบางส่วน of วัฒนธรรมเดิมไปเนื่องมาจากคุณค่าและคุณภาพไม่สอดคล้องกับผู้ปฏิบัติอีกต่อไป

9.5 การริเริ่ม (Origination) การหาแนวทางใหม่ที่สอดคล้องกับสถานะที่เอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะนำไปสู่แนวทางใหม่ ๆ ได้ การริเริ่มที่สร้างสรรค์นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเสมอ

9.6 การต่อต้าน (Rejection) การต่อต้านเกิดมาจากการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วซึ่งทำให้บุคคลปรับตัวไม่ทันและขาดผลประโยชน์ โอกาส และ ศักดิ์ศรีที่ตนเคยมีมาแต่เดิม คนจึงไม่ยอมรับและก่อให้เกิดการเพิกเฉยและต่อต้านต่อสิ่งใหม่ ๆ ก่อให้เกิดการกีดกันและอาจถึงการจลาจลได้

9.7 การสูญเสีย (Deprivation) ได้แก่ การสูญเสียในสิ่งที่เคยได้เคยมีเคยเป็นของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางคน บางกลุ่ม ซึ่งเป็นคนส่วนน้อยในสังคมและเป็นผู้ได้เปรียบมากในวัฒนธรรมเก่า กลุ่มนี้จะต่อต้านการรับวัฒนธรรมใหม่หากวัฒนธรรมใหม่ทำให้ต้องสูญเสียผลประโยชน์

2.4.7 สาเหตุของการเกิดขบวนการรับวัฒนธรรมใหม่

การรับวัฒนธรรมใหม่เกิดมาจากหลายสาเหตุ ได้แก่

1. การรวมวัฒนธรรมสองวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อวัฒนธรรมทั้งสองสูญเสียแบบแผนของตัวเองไป
2. การรวมตัวของสองวัฒนธรรมโดยจำยอมเนื่องมาจากการสูญเสียเอกราช
3. การมีฐานะภาพเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ขาดศักดิ์ศรีไม่มีหลักยึดเหนี่ยวมากนัก เช่น วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย เป็นต้น เจ้าของวัฒนธรรมหันไปประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมของผู้อื่นที่ได้รับการยอมรับมากกว่า

4. เมื่อใดก็ตามที่วัฒนธรรมเริ่มสูญเสียส่วนประกอบต่าง ๆ จนไม่สามารถทำหน้าที่ของมันได้ การรวมตัวกับวัฒนธรรมอื่นจะเกิดขึ้นตามมาเสมอ

5. เกิดศรัทธาและนิยมชมชอบในวัฒนธรรมใหม่ อันเนื่องมาจากความแปลกใหม่

การรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation) เป็นคนละเรื่องกับการหยิบยืมทางวัฒนธรรม (Borrowing) และอาจไม่เกี่ยวข้องกันเลยก็ได้ คนในสังคมหนึ่งอาจหยิบยืมวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาใช้แต่อาจรังเกียจ และมีอคติต่อคนในสังคมเจ้าของวัฒนธรรมนั้นก็ได้ เช่น คนไทยเอาภาษาจีนมาใช้มากมายหลายคำ เช่น เกี้ยว เกี้ยว จีบฉ่าย หยวน ฯลฯ แต่คนไทยหลาย ๆ คนยังมีอคติต่อคนจีนอยู่มาก เช่น ไม่ยอมให้บุตรหลานแต่งงานกับคนจีน (แท้ ๆ) หรือเวลาถูกหลานไม่เรียบร้อยมักจะถูกตำหนิว่ามีกริยาเหมือน “เจ๊ก” หรือ “เจ๊กตื่นไฟ” ซึ่งคำเหล่านี้แสดงออกถึงอคติต่อคนจีน นี่คือการหยิบยืมแต่ไม่ยอมรับวัฒนธรรมของผู้อื่น การยอมรับวัฒนธรรมใหม่จะมีความรู้สึกทางบวกแฝงอยู่เสมอ แต่การหยิบยืมวัฒนธรรมมิได้ทั้งความรู้สึกทางบวกและลบ

การรับวัฒนธรรมใหม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะนวัตกรรมที่แพร่กระจายมาใหม่มักดีกว่าของเก่า และอยู่ในความต้องการของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สังคมนั้นพยายามที่จะพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและจำเป็นต้องนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาช่วย การแพร่กระจายตัวของเทคโนโลยีสมัยใหม่มักก่อให้เกิดการพัฒนาทางวัฒนธรรมเร็วมาก การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรมที่ถูกต้อง ต้องประสานวัฒนธรรมที่รับมาใหม่ให้เข้ากับโครงสร้างของวัฒนธรรมเดิมให้ได้

ขบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change Process)

1. การปลูกฝังวัฒนธรรม (En- cultureation)	2. การรับวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation)	3. องค์ประกอบอื่น ๆ
<ul style="list-style-type: none"> - เป็นขบวนการเรียนรู้วัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อน ๆ ของสังคม - เกิดในช่วงวัยเยาว์ 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นขบวนการรับวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในสังคม - เกิดในวัยผู้ใหญ่ - สัมพันธ์กับขบวนการปลูกฝังวัฒนธรรมในเชิงฝึกฝน (กล่าวคือ ถ้าวัฒนธรรมถูกปลูกฝังมาอย่างแน่นหนาและมั่นคง การรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาจะยากและช้ามาก ในทางตรงกันข้าม ถ้าการปลูกฝังวัฒนธรรมเดิมหละหลวม การรับวัฒนธรรมใหม่จะง่ายและเร็วขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> 3.1 การแพร่กระจายของวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) 3.2 วัฒนธรรมสัมผัส (Cultural Contact) 3.3 นวัตกรรม (Innovation) 3.4 การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) 3.5 การกลืนกลายทางวัฒนธรรม (Cultural Assimilation)

2.5 องค์การบริหารงานวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีบทบาทและหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมและประสานงานให้การดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ได้ตระหนักว่าการแก้ไขปัญหาทางด้านวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวเนื่องกันกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างแยกไม่ออก โดยเฉพาะปัญหาการพัฒนา “คน” จึงเป็นสาระสำคัญที่จะต้องดำเนินการให้สอดคล้องกันระหว่างส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น จึงได้ปรับปรุงองค์การบริหารและประสานงานวัฒนธรรม ส่วนภูมิภาคและท้องถิ่นให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.5.1 องค์การบริหารงานวัฒนธรรมระดับชาติ

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ตามพระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2522 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มาตรา 4 และมาตรา 5 กำหนดให้มีคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกอบด้วย รัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นรองประธาน ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ อธิบดีกรมการศาสนา อธิบดีกรมศิลปากร เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติและผู้ทรงคุณวุฒิอีกไม่เกิน 8 คน ซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งเป็นกรรมการ เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นกรรมการและเลขาธิการ คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

1. เสนอแนะ และให้ความเห็นชอบเกี่ยวกับนโยบายวัฒนธรรมและการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายว่าด้วยคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติต่อคณะรัฐมนตรี
2. วางแผนและประสานงานด้านวัฒนธรรมระหว่าง ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจและเอกชน
3. ส่งเสริมและอุดหนุนการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของหน่วยงานต่าง ๆ
4. คำนึงว่าวิจัยกำหนดและบำรุงรักษาวัฒนธรรมแห่งชาติ
5. กำกับ ควบคุม ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานวัฒนธรรม
6. ติดตามและเผยแพร่รายงานด้านวัฒนธรรมกับต่างประเทศ
7. พิจารณาเรื่องอื่นใดที่เกี่ยวกับงานด้านวัฒนธรรมตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรี

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

มาตรา 9 กำหนดให้มีสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งมีฐานะเป็นกรมหนึ่งในกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจหน้าที่ดังนี้

1. ปฏิบัติงานตามที่คณะกรรมการมอบหมาย
2. ศึกษาและวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมวัฒนธรรม ตลอดจนป้องกันและแก้ไขปัญหาวัฒนธรรมของชาติ
3. จัดทำโครงการและแผนงานส่งเสริมพัฒนาวัฒนธรรมแห่งชาติ
4. จัดทำโครงการและแผนงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ
5. ริเริ่มและเร่งรัดให้มีการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมที่จะเป็นประโยชน์ในการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมระหว่างประเทศ
6. ผูกอบรมผู้ที่ทำงานด้านวัฒนธรรม ตลอดจนร่วมมือกับเอกชนในการฝึกอบรมบุคคลดังกล่าว

7. ร่วมมือและประสานงานกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชนในการดำเนินการตามกฎหมาย เกี่ยวกับวัฒนธรรม

8. ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการประสานงานเผยแพร่และประชาสัมพันธ์งาน และกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติ

9. ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานตามโครงการแผนงานและนโยบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งชาติและรายงานให้คณะกรรมการทราบ

10. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของสำนักงานงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

2.5.2 องค์การบริหารงานวัฒนธรรมระดับภาค

“ภาค” หมายถึง “เขตการศึกษา” ของกระทรวงศึกษาธิการ ในปัจจุบันเรียกว่า “สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตการศึกษา” แบ่งออกเป็น 12 เขตการศึกษา คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้ประกาศแต่งตั้งคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมระดับภาคขึ้น ประกอบด้วยผู้อำนวยการสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เขตศึกษานั้นเป็นประธาน ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ศึกษาธิการจังหวัดในเขตศึกษานั้น ผู้แทนคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาค ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาสังคมหรือชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปะกรรมและสิ่งแวดล้อม ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยวัฒนธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาประชาธิปไตย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาองค์กรภาคเอกชนเป็นอนุกรรมการ นักวิชาการศึกษานักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษาเป็นอนุกรรมการ เลขานุการ และอนุกรรมการ ผู้ช่วยเลขานุการ คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมภาคมีหน้าที่ดังนี้

1. กำหนดแผนและแนวทางการดำเนินงานวัฒนธรรมระดับภาค
2. ส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการทางวัฒนธรรมของจังหวัด
3. ศึกษาค้นคว้าวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรมอันเป็นวัฒนธรรมรวมในภาค
4. ส่งเสริมสนับสนุนและดำเนินงานพัฒนาองค์กรชุมชนในการดำเนินงานวัฒนธรรม
5. ประสานการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมกับองค์กรและเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่

เกี่ยวข้อง

6. ติดตามประเมินผลการดำเนินงานวัฒนธรรมของจังหวัด

2.5.3 องค์การบริหารงานวัฒนธรรมระดับจังหวัด

เนื่องจากการประสานงานจากส่วนกลาง ผ่านส่วนภูมิภาคลงสู่ส่วนท้องถิ่นในอดีต ยังไม่สามารถเชื่อมโยงลงลึกไปถึงองค์กรชุมชนที่กระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่ทั่วประเทศได้ ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดหลายประการ สาเหตุหนึ่งองค์ประกอบของคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดแบบเดิม ยังไม่ได้เปิดโอกาสให้ผู้แทนภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการ ในสัดส่วนที่น้อยมาก การดำเนินงานวัฒนธรรมส่วนใหญ่จึงเกิดจากแนวคิด และการตัดสินใจจากภาครัฐเป็นส่วนใหญ่จึงทำให้การเชื่อมโยงทั้งในด้านนโยบายและการปฏิบัติการจังหวัด ไปสู่องค์กรชุมชนในรูปแบบเครือข่ายได้ยังไม่กว้างขวางและทั่วถึงยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงได้มีการปรับปรุงองค์การบริหารงานวัฒนธรรมระดับจังหวัด ดังนี้

คณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้แต่งตั้งตามมติและประกาศของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติอยู่ในตำแหน่งคราวละ 3 ปี มีองค์ประกอบ 4 ส่วน มีจำนวนรวมกันไม่เกิน 30 คน ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ศึกษาธิการจังหวัดเป็นรองประธานคนที่ 1 ประธานศูนย์วัฒนธรรม เป็นรองประธานคนที่ 2 ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด เป็นรองประธานคนที่ 3 ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัดที่ได้รับมอบหมาย เป็นอนุกรรมการและเลขานุการ หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมการศาสนา และวัฒนธรรม เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ นักวิชาการศึกษาที่เป็นผู้ประสานงานวัฒนธรรมจังหวัด เป็นอนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ อนุกรรมการมาจากผู้แทนภาครัฐ 8 คน โดยมาจากหัวหน้าส่วนราชการทางการศึกษาจังหวัด พัฒนาการจังหวัด สาธารณสุขจังหวัด ประชาสัมพันธ์จังหวัด เป็นต้น อนุกรรมการจากผู้แทนภาคเอกชน จำนวนไม่เกิน 8 คน อาจประกอบด้วยผู้แทนสมาคมมูลนิธิธุรกิจเอกชน องค์กรสตรีและเยาวชน องค์กรสื่อสารมวลชน ตามที่เห็นสมควร และอนุกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้แทนภาคประชาชนจำนวนไม่เกิน 8 คน อาจประกอบด้วยผู้แทนสภาตำบล ผู้นำด้านการพัฒนา ผู้นำด้านศาสนา ผู้แทนกลุ่มอาชีพ นักวิชาการ ศิลปิน ตามที่เห็นสมควร

คณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด มีหน้าที่ ดังนี้

1. กำหนดแผนและแนวทางดำเนินงานวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัด
2. ประสานงาน และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่น ต่อคณะกรรมการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจังหวัด และคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
3. กำหนดมาตรการการดำเนินงานให้ครอบคลุมความหมายและขอบข่ายงานวัฒนธรรม ทั้ง 8 งาน รวมทั้งแนวทางในการรักษาส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. 2539 รวมทั้งแนวในการรักษาส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. 2529 ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4. ให้ความเห็นชอบโครงการ และอนุมัติงบประมาณ เพื่ออุดหนุนและสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ด้วยความร่วมมือของสภาวัฒนธรรมจังหวัด และหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในระบบเครือข่ายทางวัฒนธรรม
5. ส่งเสริมและกระตุ้นให้องค์กรในท้องถิ่นมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัฒนธรรม ทั้งในรูปการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมและอื่น ๆ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
6. ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรดำเนินงานด้านวัฒนธรรมมีการประสานสัมพันธ์กันในระบบเครือข่ายทางวัฒนธรรม โดยมีสภาวัฒนธรรมจังหวัดเป็นศูนย์กลางประสานงานขององค์กรสมาชิกเครือข่าย
7. ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมในท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง และกว้างขวาง โดยมีศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการประสานงาน
8. ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการพัฒนาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมขึ้นในท้องถิ่น รวมถึงให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง
9. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างท้องถิ่น และระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง
10. พิจารณาให้ความเห็นชอบเรื่องการอนุญาตจัดตั้งสมาคม มูลนิธิ ในท้องถิ่นก่อนนำเสนอขออนุมัติการจัดตั้งผู้มีอำนาจอนุญาตจัดตั้ง
11. ปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมายจาก คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ การแต่งตั้งคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรา 13 แห่งพระราชบัญญัติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2522 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด

ในฐานะศูนย์ส่งเสริม และประสานงานวัฒนธรรมจังหวัดทำหน้าที่เป็นหน่วยปฏิบัติเพื่อสนองนโยบาย จุดเน้นตามแนวทางดำเนินงานของคณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดและข้อเสนอแนะของสภาวัฒนธรรมจังหวัด นอกจากนี้ยังมีหน้าที่เป็นศูนย์ส่งเสริมและประสานการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมในรูปของเครือข่ายเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่จังหวัด โดยมีฝ่ายส่งเสริมการศาสนาและวัฒนธรรมรับผิดชอบงานด้านวัฒนธรรมโดยตรง และมีผู้ประสานงานวัฒนธรรมจังหวัดเป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินงานร่วมกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในอำเภอต่าง ๆ ทั้งจังหวัด

กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมจังหวัด

ตามพระราชบัญญัติสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2522 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2535 กำหนดให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้จัดตั้ง “กองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรม” ขึ้นซึ่งสามารถระดมทรัพยากรจากภาคราชการและเอกชนมาสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมได้อย่างคล่องตัว เพราะไม่ผูกพันกับกฎระเบียบข้อบังคับของทางราชการ ปัจจุบันมียอดเงินกองทุนทั้งสิ้นรวม 127 ล้านบาทเศษ นอกจากนี้ยังมีกองทุนเฉพาะเรื่อง (กองทุนย่อย) ซึ่งจัดตั้งขึ้นภายใต้อำนาจตามพระราชบัญญัติฉบับนี้อีก 13 กองทุน เช่น กองทุนสุเทพ วงศ์กำแหง กองทุน จอมพล ป.พิบูลสงคราม กองทุนส่งเสริมศิลปะการแสดงละครเวที ฯลฯ เป็นต้น

อาศัยอำนาจและแนวทางเช่นเดียวกันนี้ จังหวัดต่าง ๆ สามารถร่วมกันดำเนินการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมงานวัฒนธรรมจังหวัดขึ้นมาได้ ด้วยทุนเริ่มต้นจำนวน 250,000 บาท กองทุนนี้จะทำหน้าที่เป็นฐานรากขององค์กรดำเนินงานวัฒนธรรมในจังหวัดที่มั่นคงแข็งแรง สามารถระดมทรัพยากรจากทางราชการและเอกชนมาสนับสนุนการดำเนินงานวัฒนธรรมของจังหวัด ให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพได้

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด

เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ด้านวิชาการ ในการเก็บข้อมูล วิจัย ศึกษา พัฒนา ส่งเสริมและเผยแพร่งานวัฒนธรรมไปยังหน่วยงานอื่น อีกทั้งต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเครือข่ายทางวัฒนธรรมของหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับ ในจังหวัดที่มีสถาบันราชภัฏ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดจะกำหนดให้ตั้งอยู่ในสถาบันราชภัฏ ส่วนในจังหวัดที่ไม่มีสถาบันราชภัฏ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดจะกำหนดให้ตั้งอยู่ในโรงเรียนมัธยมประจำจังหวัด

สภาวัฒนธรรมจังหวัด

แนวความคิดพื้นฐานในการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมจังหวัด

1. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต และวิถีการคิดของ ชุมชนประชาชนในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมของตนเองหน่วยงานของรัฐในส่วนกลางและกลไกรัฐในระดับท้องถิ่นเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมของตัวเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี
2. สภาพการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นแต่ละแห่งที่ผ่านมาอยู่ในสภาพต่างคนต่างทำตามลำพังตัวเอง ขาดการประสานงาน การร่วมมือ ตลอดจนขาดการรวมพลังอย่างเป็น

ระบบเป็นเหตุให้ศักยภาพในการดำเนินงานวัฒนธรรมในภาพรวมไม่เข้มแข็งเท่าที่ควรจำเป็นต้องส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการรวมตัวทางวัฒนธรรม

3. สังคมในยุคโลกาภิวัตน์มีการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางและรวดเร็วมาก อิทธิพลของเทคโนโลยีและการคมนาคมที่ก้าวหน้า ทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างไร้พรมแดนวัฒนธรรมจากโลกภายนอกหลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็วและรุนแรงยิ่งขึ้นทุกวัน ประชาชนส่วนใหญ่ ตกอยู่ในภาวะสับสน การเลือกสรรกลั่นกรองและการปรับตัวทางวัฒนธรรมไม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. วัฒนธรรมประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่สังคมโลกยอมรับได้มากที่สุด รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยมีเจตนารมณ์ในการส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข แนวคิดเรื่องการกระจายอำนาจให้ประชาชนในส่วนภูมิภาคมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการรับผิดชอบต่อวิถีชีวิตของตัวเอง เป็นภารกิจเร่งด่วนในการบริหารราชการแผ่นดิน

5. ทุกภูมิภาคของประเทศไทยอุดมสมบูรณ์มั่งคั่งไปด้วยทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าเป็นมรดกตกทอดสั่งสมจากบรรพบุรุษหลายยุคหลายสมัย เป็นสิ่งที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับสังคมไทยและชาวโลก จำเป็นต้องสร้างเสริมจิตสำนึกให้ประชาชน เยาวชน และคนไทยให้ตระหนักในคุณค่า และร่วมมือกันทำนุบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าไว้เป็นสมบัติประจำชาติและเป็นมรดกโลกสืบไป

6. ท้องถิ่นแต่ละจังหวัดควรมีอิสระในการคิดและการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมตามความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นของตน รัฐพึงสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการระดมสรรพกำลังในการดำเนินงานทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยท้องถิ่นและเพื่อท้องถิ่น

7. องค์กรทางวัฒนธรรมสามารถทำหน้าที่เป็นองค์กรกลาง สำหรับทุกสาขาอาชีพได้ดีที่สุดเพราะวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมร่วมกันของทุกคนในสังคมและเป็นสายใยเชื่อมโยงให้สมาชิกสังคมทุกหมู่เหล่าเข้าเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน

โดยกำหนดให้มีสภาวัฒนธรรมจังหวัด เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นทั่วประเทศ สนับสนุนให้เกิดการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ในลักษณะของเครือข่ายเครือข่ายทางวัฒนธรรม 5 กลุ่มเครือข่าย และรวมกลุ่มเครือข่ายทั้ง 5 กลุ่มเป็นสภาวัฒนธรรมจังหวัด เพื่อเป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงานระหว่างสมาชิกและการร่วมพลังปฏิบัติกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกัน อีกทั้งสภาวัฒนธรรมจังหวัดจะเป็นเวทีกลางในการส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตย โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการรับผิดชอบต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นของตนเอง และเพื่อเป็นการเสริมศักยภาพการดำเนินงานทางวัฒนธรรมในภาพรวมของชาติ ให้ประชาชน

สามารถตั้งรับ และปรับตัวให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมจังหวัด

1. เพื่อให้เกิดการรวมตัวจัดตั้งองค์กรชุมชนของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดเพื่อดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมให้นำไปสู่การแก้ไขปัญหาของประชาชนในท้องถิ่นของตัวเอง

2. เพื่อให้เกิดการรวมพลังระหว่างองค์กรชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ เข้าด้วยกันในลักษณะของเครือข่ายเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่มีการติดต่อสื่อสาร พบปะแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ตลอดจนแลกเปลี่ยนทรัพยากรต่าง ๆ ซึ่งกันและกันระหว่างเครือข่ายอย่างกว้างขวาง

3. เพื่อให้เกิดการระดมสรรพกำลังในระดับจังหวัด ขับเคลื่อนผลักดันการดำเนินงานวัฒนธรรมในจังหวัดให้สามารถดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนสืบไป

4. เพื่อให้เกิดวัฒนธรรมประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งและจะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศชาติในที่สุด

5. เพื่อให้เกิดหน่วยงานด้านวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นที่เชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐได้อย่างใกล้ชิดและมีประสิทธิภาพ

สมาชิกสภาวัฒนธรรมจังหวัดมาจากตัวแทนขององค์กรดำเนินงานด้านวัฒนธรรม ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นการรวมตัวขององค์กรเครือข่ายเครือข่ายทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นซึ่งสรุปได้เป็น 5 กลุ่ม เรียกว่า “เบญจภาคี” ดังต่อไปนี้

1. องค์กรภาครัฐ ได้แก่ เทศบาล องค์กรบริหารท้องถิ่น หน่วยงานของทางราชการและรัฐวิสาหกิจต่าง ๆ

2. องค์กรเอกชน หรืออาจเรียกว่า องค์กรสาธารณประโยชน์ ได้แก่ สมาคม มูลนิธิ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรการกุศล สโมสร ชมรม และกลุ่มต่าง ๆ

3. องค์กรชุมชน ได้แก่ องค์กรอาชีพ องค์กรศาสนา กลุ่มอาสาสมัคร คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสาธารณสุขมูลฐาน องค์กรประชาชนในตำบลและหมู่บ้าน กลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มพัฒนา กลุ่มพิทักษ์สิทธิประโยชน์ และการรวมตัวตามธรรมชาติในรูปแบบอื่น ๆ

4. องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน โรงแรม ศูนย์การค้า หอการค้า ธนาคาร ชมรม นักธุรกิจ สหกรณ์ และองค์กรธุรกิจรูปอื่น ๆ

5. องค์กรวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา พิพิธภัณฑสถาน ศูนย์วัฒนธรรม หอวัฒนธรรม นิทัศน์ ศิลปิน หอศิลป์แห่งชาติ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม คนดีศรีสังคม ปราชญ์ ชาวบ้านผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ชำนาญการ ตลอดจนทั้งชาวบ้านและผู้นำกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

บทบาทหน้าที่ของสภาวัฒนธรรมจังหวัด

1. เป็นเวทีกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดในการดำเนินงานวัฒนธรรม ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ
2. ส่งเสริมและพัฒนาองค์กรเพื่อการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เข้มแข็งและให้เป็นสมาชิกของสภาที่กว้างขวางยิ่งขึ้น
3. เป็นศูนย์กลางเครือข่ายการดำเนินงานวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในท้องถิ่น
4. ระดมทรัพยากรทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการดำเนินงานวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมวัฒนธรรมจังหวัด
5. เสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดในเรื่องโครงการงบประมาณการจัดตั้งสมาคม – มูลนิธิและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อดำเนินงานวัฒนธรรมของท้องถิ่น
6. สืบสานวัฒนธรรมไทยและเจตนารมณ์ของทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมของสหประชาชาติ
7. พัฒนาวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อสภาวะการณ์และต่อท้องถิ่น
8. ดำเนินการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนาวัฒนธรรมของท้องถิ่น
9. ดำเนินการอื่น ๆ ตามที่จังหวัด หรือคณะกรรมการวัฒนธรรมจังหวัด หรือสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติขอความร่วมมือ

แนวทางการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรมจังหวัด

เพื่อให้สภาวัฒนธรรมจังหวัด มีรูปแบบโครงสร้างการบริหารและการดำเนินงานเป็นของตัวเองเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและเงื่อนไขทางสังคมของแต่ละจังหวัด จึงเห็นสมควรเปิดโอกาสให้แต่ละจังหวัดพิจารณากำหนดรายละเอียดของแนวทางการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรมจังหวัดได้ตามความจำเป็นของภารกิจ ส่วนกลางจึงได้เสนอแนวทางการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรมจังหวัด ดังนี้

1. วิธีการที่จะได้มาซึ่งประธาน รองประธาน และคณะกรรมการการบริหารสภา ตลอดทั้งรายละเอียดต่าง ๆ ในการดำเนินงานให้เป็นไปตามธรรมนูญหรือระเบียบหรือข้อบังคับของสภาวัฒนธรรมจังหวัดนั้น
2. การกำหนดระเบียบและข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการประชุมตลอดจนการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นให้เป็นไปตามข้อบังคับของสภาหรือมติที่ประชุมใหญ่ของสภาวัฒนธรรมจังหวัดนั้น

3. สภาวัฒนธรรมจังหวัดสามารถแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัด หรือคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อดำเนินการใด ๆ ตามที่ที่ประชุมใหญ่มอบหมายได้

4. ให้มีสำนักงานเลขาธิการสภาวัฒนธรรมจังหวัด ทำหน้าที่ด้านบริหารงานให้สภาวัฒนธรรม โดยมีเลขาธิการสภาวัฒนธรรมจังหวัดรับผิดชอบเป็นหัวหน้าสำนักงาน โดยมีคณะกรรมการบริหารสภาเป็นผู้กำกับการดำเนินงาน

5. ในระยะเริ่มต้นของการดำเนินงาน ให้จังหวัดแต่ละจังหวัดมีสภาวัฒนธรรมเพียงแห่งเดียว โดยมีสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดทำหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาจนกว่าจะมีสำนักงานเป็นของตนเองและสามารถขยายสมาชิกองค์กรเครือข่ายในท้องถิ่นต่าง ๆ ภายในพื้นที่ของจังหวัดได้อย่างทั่วถึง และมีความพร้อมทางด้านการจัดการด้านงบประมาณ และด้านวิชาการ

6. ในแต่ละท้องถิ่นอาจจัดตั้งสภาวัฒนธรรมท้องถิ่นต่าง ๆ ถึงระดับตำบลและหมู่บ้านได้ โดยความเห็นชอบของสภาวัฒนธรรมจังหวัดนั้น

2.5.4 องค์กรบริหารงานวัฒนธรรมระดับอำเภอและตำบล

เพื่อให้นโยบายกระจายอำนาจการดำเนินงานวัฒนธรรมในส่วนภูมิภาค เป็นไปอย่างกว้างขวางได้มีการส่งเสริมสนับสนุนให้จัดตั้งสภาวัฒนธรรมจังหวัดขึ้นครบทุกจังหวัดแล้ว สำหรับในปี 2540 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีนโยบายและแนวทางการดำเนินงานวัฒนธรรมในภูมิภาคเป็นไปอย่างต่อเนื่อง จึงกำหนดแนวทางการจัดตั้งองค์กรบริหารงานระดับอำเภอ ตำบลและท้องถิ่นดังนี้

1. ส่งเสริมสนับสนุนให้จัดตั้งสภาวัฒนธรรมอำเภอขึ้น ในอำเภอที่มีศักยภาพ และมีความพร้อมที่จะสามารถระดมเครือข่ายเครือข่ายทางวัฒนธรรมในเบญจภาคีของท้องถิ่นมาร่วมดำเนินงานวัฒนธรรมอำเภอ จนสามารถเป็นแบบอย่างในการดำเนินงานวัฒนธรรมแก่อำเภออื่นหรือชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ได้ โดยมีแนวทางดังนี้

1.1 การดำเนินการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมอำเภอให้เป็นไปตามนัยทำนองเดียวกันกับการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมจังหวัด ตามประกาศคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเรื่องการจัดตั้งสภาวัฒนธรรมจังหวัด ลงวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2538 โดยอนุโลม ทั้งนี้ให้ปรับตามสภาพความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น

1.2 ในระยะแรกให้พิจารณาจัดตั้งขึ้น ตามสภาพความพร้อมของท้องถิ่น โดยควรจัดตั้งประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนอำเภอในแต่ละจังหวัดเพื่อเป็นแหล่งศึกษา และพัฒนาแนวทางการขยายการจัดตั้งไปยังอำเภออื่น ๆ ในปีต่อไป

3. ความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างองค์กรดำเนินงานวัฒนธรรมในภูมิภาค เพื่อให้การประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ เป็นไปด้วยดี จึงเสนอแนวทางดังนี้

3.1 ควรกำหนดให้ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลทุกตำบลเป็นกรรมการเป็นในสภาวัฒนธรรมอำเภอและประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอทุกอำเภอเป็นกรรมการในสภาวัฒนธรรมจังหวัด ทั้งนี้เพื่อให้การประสานงานเชื่อมโยงเอื้อเพื่อซึ่งกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 ให้ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด และศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ มีบทบาทภารกิจหน้าที่ในด้านวิชาการวัฒนธรรม ดำเนินการศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ วิจัยและพัฒนาวัฒนธรรมในเขตจังหวัด และอำเภอที่รับผิดชอบ โดยศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเป็นศูนย์กลางเครือข่ายทางวิชาการของศูนย์วัฒนธรรมอำเภอ และศูนย์วัฒนธรรมอำเภอเป็นศูนย์กลางเครือข่ายงานและสถานศึกษาต่าง ๆ

3.3 เพื่อให้การประสานงานเชื่อมโยงกันทั้งระบบระหว่างจังหวัด อำเภอ และตำบล ควรจัดให้มีการฝึกอบรมผู้ประสานงานวัฒนธรรมในระดับอำเภอ ตำบลที่ตั้งสภาวัฒนธรรมแล้ว ทั้งนี้โดยความร่วมมือของสำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา(กรณีผู้ประสานงานวัฒนธรรมระดับอำเภอ) และสำนักงานงานศึกษาธิการจังหวัด (กรณีผู้ประสานงานวัฒนธรรมระดับตำบล)

4. เนื่องจากงานสภาวัฒนธรรมที่ดั่งขึ้นทุกระดับ สำนักงานมีเจตนาและหลักการสำคัญให้เป็นองค์กรของประชาชนอย่างแท้จริง ฉะนั้นประธานคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมควรเป็นบุคคลที่มาจากภาคเอกชนที่มีใจเป็นข้าราชการประจำ เพื่อให้การดำเนินงานของสภาวัฒนธรรมนั้นเกิดความคล่องตัวมากที่สุด ให้ประชาชนดำเนินงานวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วยตัวเอง ในฐานะผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ส่วนข้าราชการประจำเนื่องจากมีภาระหน้าที่รับผิดชอบตามที่ต้นสังกัดมอบหมายมากอยู่แล้ว และเป็นผู้มาจากท้องถิ่นอื่นอีกทั้งมีการแต่งตั้งและโยกย้ายเปลี่ยนแปลงตำแหน่งอยู่เสมอ จึงควรให้ทำหน้าที่ประสานงาน ส่งเสริม สนับสนุน และเอื้ออำนวยต่อสภาวัฒนธรรมนั้นตามภารกิจหน้าที่ของหน่วยงานต้นสังกัด

5. งบประมาณ และทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรวัฒนธรรมจังหวัด นอกจากงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติแล้ว ควรขอความร่วมมือประสานงานในการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่มีหน้าที่เกี่ยวกับงานวัฒนธรรมอยู่แล้วเช่น เทศบาล สุขาภิบาล องค์กรบริหารส่วนจังหวัด สภาจังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล สภาตำบล หน่วยงานราชการ องค์กรภาครัฐกิจ องค์กรสาธารณประโยชน์ ศาสนสถานต่าง ๆ

2.6 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนมัธยมศึกษา

2.6.1 คุณลักษณะตามจุดหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521

(ฉบับ)ปรับปรุง พ.ศ. 2533 กระทรวงศึกษาธิการ

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิตและการศึกษาต่อ ให้สามารถเลือกแนวทางที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในฐานะเป็นพลเมืองดี ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ และทักษะเพียงพอที่จะเลือกและตัดสินใจประกอบสัมมาชีพทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยในการปรับปรุง ตนเองและสังคม เสริมสร้างอนามัชชุมชนและครองชีวิตโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคม

ในการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) มีความรู้และทักษะในวิชาสามัญและทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ
- 2) ปฏิบัติตนในการรักษา และเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของตนเองและชุมชน
- 3) สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และเลือกแนวทางแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับข้อจำกัดต่าง ๆ
- 4) มีความภูมิใจในความเป็นไทย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถของตน
- 5) มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้าง และปรับปรุงแนวทางปฏิบัติ ที่จะทำให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและชุมชน
- 6) มีทัศนคติที่ดีต่อสัมมาชีพทุกชนิด มีนิสัยรักการทำงาน และมีความสามารถในการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัด และความสนใจของตนเอง
- 7) มีทักษะพื้นฐานในการประกอบสัมมาชีพ มีความสามารถในการจัดการและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
- 8) เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชน สามารถเสนอแนวทางพัฒนาชุมชน ภูมิใจในการปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน

2.6.2 คุณลักษณะตามจุดหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524

(ฉบับ)ปรับปรุง พ.ศ. 2533) กระทรวงศึกษาธิการ

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิตและให้สามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในฐานะพลเมืองดี ตามระบอบ

การปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนได้พัฒนาเชาว์ปัญญา มีความรู้ และมีทักษะเฉพาะด้านตามศักยภาพ เห็นช่องทางในการประกอบอาชีพร่วมพัฒนาสังคมด้วยแนวทางและวิธีการใหม่ ๆ และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้และทักษะในวิชาสามัญเฉพาะด้าน
2. มีความรู้เกี่ยวกับวิทยาการ และเทคโนโลยีต่าง ๆ
3. สามารถเป็นผู้นำ และเป็นผู้ให้บริการชุมชนเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยทั้งส่วนบุคคล

และส่วนรวม

4. สามารถวางแผนแก้ปัญหาในชุมชนของตน
5. มีความภูมิใจในความเป็นไทย เสียสละเพื่อส่วนรวม ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเท่าเทียมกัน

เหมือนกัน

6. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสามารถนำแนวทางหรือวิธีการใหม่ ๆ ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตน

พัฒนาชุมชนของตน

7. มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ และเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ
8. มีนิสัยรักการทำงาน เต็มใจในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีทักษะในการจัดการ
9. เข้าใจสภาพ และการเปลี่ยนแปลงของสังคมในประเทศและในโลก มุ่งมั่นในการพัฒนาประเทศตามบทบาทและหน้าที่ของตน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างทรัพยากร ศาสนา ศิลป วัฒนธรรมของประเทศ

พัฒนาประเทศตามบทบาทและหน้าที่ของตน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างทรัพยากร ศาสนา ศิลป วัฒนธรรมของประเทศ

2.6.3 คุณลักษณะในทรงระของบุคคลทั่วไป มีนักวิชาการได้กล่าวถึงคุณลักษณะของเยาวชนไทยดังนี้

คณีย์ ไชโยธา (อ้างถึงใน ฉันทนา อุคมนตรี, 2537) กล่าวถึงความหวังของสังคมที่ต้องการให้เยาวชนเติบโตเป็นพลเมืองที่ดี คุณภาพดังต่อไปนี้

1. เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา ไม่เกียจคร้าน ไม่นิ่งดูเฉย และไม่ทำความลำบากใจแก่บิดามารดา บุตรที่ดีสามารถทำให้มารดาได้รับความสบายใจตลอดเวลา
2. เป็นศิษย์ที่ดีของผู้เป็นครู อาจารย์ โดยครู อาจารย์แนะนำให้เรียนดี และบอกศิลปวิทยาอันเป็นพื้นฐานนำไปประกอบอาชีพในภายภาคหน้า
3. เป็นเยาวชนที่ดีสามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างผาสุก
4. เป็นผู้ที่สามารถดำรงชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
5. เป็นศาสนิกชนที่ดีของศาสนา โดยสามารถปฏิบัติตามหลักธรรม คำสอนของศาสนา ที่ตนนับถือได้

6. เป็นมนุษย์ที่ดี โดยรู้จักความถูกต้องพอดี ความมีเหตุผลการควบคุมตนเอง ความรับผิดชอบ ความซื่อตรง ความเสียสละไม่เห็นแก่ตัว ละอาย และเกรงกลัวต่อการทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ความมีระเบียบวินัย ความตรงต่อเวลา และความขยันหมั่นเพียร

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2529) ได้นำเสนอแนวคิดว่าการศึกษาคควรจะสอนให้ผู้เรียน เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะดังนี้

1. รู้จัก และเข้าใจตัวเองอย่างดีพอในสภาพอารมณ์ ร่างกายและสติปัญญา
2. รู้จัก และเข้าใจสภาพแวดล้อมรอบกายอย่างถูกต้อง ตรงความจริง ไม่ตกอยู่ในอิทธิพลของการ โฆษณาชวนเชื่อของใคร
3. รู้จัก และเข้าใจสภาพของบ้านเมืองอย่างแท้จริง มองเห็นปัญหาอย่างแจ่มแจ้ง เข้าใจถึงสาเหตุที่มา และผลกระทบต่อสิ่งต่าง ๆ
4. มีความสามารถและทักษะในการเผชิญกับเหตุการณ์อย่างมีสติปัญญา และคุณธรรมปรับตัวเข้ากับสังคมได้อย่างเหมาะสม มีความเจริญก้าวหน้าและเป็นธรรม
5. มีสมรรถภาพในการปรับปรุงคนต่อสิ่งแวดล้อม และสังคมไปสู่สิ่งที่ดียิ่งงามเพิ่มมากขึ้นสอดคล้องกับของเดิมและของใหม่
6. มีทัศนคติของเหตุผลอันควรแก่การบำเพ็ญชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนแปลง

จากแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของเยาวชนหรือนักเรียนมัธยมศึกษา ดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า เยาวชนหรือนักเรียนมัธยมศึกษา ควรต้องมีคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างความสงบสุขมั่นคงถาวร ให้เกิดแก่สังคมประเทศชาติ ครอบครัว และตนเอง ทั้งในด้านสติปัญญา อารมณ์และการแสดงออก โดยยึดถือตามหลักคุณธรรมในการดำเนินชีวิต มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย สามารถอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมให้คงความเป็นไทยสืบไป

2.7 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมจิต จริยะโสภิต (2532) ได้ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานครที่มีต่อวัฒนธรรมไทย พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก และยอมรับในวัฒนธรรมไทย ซึ่งปรากฏเด่นชัดแต่ละสาขาต่อไปนี้ คือ ในสาขามนุษยศาสตร์เห็นด้วยว่า ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหง มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ในสาขาศิลปะเห็นด้วยว่า ภาษาไทยจัดเป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ส่วนในสาขาช่างฝีมือ เห็นด้วยว่า การวาดรูปเกี่ยวกับลายไทยหรือแบบไทย เช่น ลายกนก เป็นสิ่งที่มีคุณค่าแก่การส่งเสริมสำหรับสาขาทัศนศิลป์เห็นด้วยว่า การประหยัดและการออมจะทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง

และมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ส่วนสาขากีฬาและนันทนาการเห็นด้วยว่า มวยไทย เป็นศิลปะการป้องกันตัวที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ

เขวาลักษณ์ ไชยสิทธิ์ (2532) ได้ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ตอนปลาย ในกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อวัฒนธรรมไทย พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่เห็นด้วยเป็นอย่างมาก และยอมรับในวัฒนธรรมไทย ซึ่งปรากฏเด่นชัดตามแต่ละสาขาค้างต่อไปนี้คือ ในสาขามนุษย์ศาสตร์เห็นด้วยว่า ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และประเทศไทยมีประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์นำภาคภูมิใจของคนไทยทั้งชาติ ในสาขาศิลปะเห็นด้วยว่า ภาษาไทยจัดเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยอย่างหนึ่ง และเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นเรื่องราวที่ได้รับความรู้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน ส่วนในสาขาช่างฝีมือเห็นด้วยว่า การวาดรูปเกี่ยวกับลายไทย หรือ แบบไทยเช่น ลายกนก เป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การส่งเสริม และเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นฐานของไทยควรแก่การส่งเสริมให้เป็นอาชีพอย่างกว้างขวาง สำหรับในสาขาคหกรรมศิลป์เห็นด้วยว่า การประหยัด และการออม จะทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง และมีความเป็นอยู่ดีขึ้น และมารดาควรเลี้ยงดูลูกด้วยน้ำนมตนเอง ส่วนในสาขากีฬา สาขานันทนาการ และรวมทั้ง 5 สาขา นักเรียนที่ผู้ปกครองมีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในสาขามนุษย์ศาสตร์ สาขาศิลปะ และสาขาช่างฝีมือ แต่จะแตกต่างกันในสาขาคหกรรมศิลป์สาขากีฬาและนันทนาการ และรวมทั้ง 5 สาขา ในส่วนนักเรียนที่ผู้ปกครองมีรายได้แตกต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในสาขามนุษย์ศาสตร์ สาขาศิลปะ สาขาช่างฝีมือ สาขากีฬา และนันทนาการ แต่จะแตกต่างกันในสาขาคหกรรมศิลป์ และรวมทั้ง 5 สาขา

สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 8 (2533) ได้ศึกษาความสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2532 เขตการศึกษา 8

การวิจัยได้ประเมินความสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีการศึกษา 2532 ซึ่งวัฒนธรรมที่ศึกษาได้แก่ ภาษาและวรรณคดีไทย วาดเขียน ขับร้อง คนตรี การฟ้อนรำ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี ต่าง ๆ ศาสนาการแต่งกาย การบันเทิง การกีฬา การพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนรูปแบบและวิธีการในการดำรงชีวิตร่วมกันของคนไทย ซึ่งจากผลการประเมิน นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมไทยอยู่ในระดับพอใช้

สุนีย์ บุญทิม และคณะ (2539) ได้ศึกษาความสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2538 เขตการศึกษา 6 ผลการวิจัยจำแนกเป็นข้อได้ดังนี้

1) พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย ในภาพรวมของเขตการศึกษา 6 อยู่ในระดับคุณภาพพอใช้ได้ โดยจำแนกเป็นรายพฤติกรรมเรียงจากมากไปหาน้อยดังนี้ คือ ด้านความชื่นชมในวัฒนธรรมไทย นักเรียนได้คะแนนร้อยละ 70.64 รองลงมาคือ ด้านการยอมรับ

รับในคุณค่าของวัฒนธรรมไทยนักเรียนได้คะแนนร้อยละ 68.84 และด้านการปฏิบัติตนเพื่อบำรุงรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมไทย นักเรียนได้คะแนนร้อยละ 67.87

2) การประเมินความสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมไทยของนักเรียน จำแนกตามสังกัด พบว่า ด้านการยอมรับในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย นักเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ได้คะแนนร้อยละ 68.95 นักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ได้คะแนนร้อยละ 68.57 ด้านความชื่นชมในวัฒนธรรมไทย นักเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ได้คะแนนร้อยละ 70.87 นักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนได้คะแนนร้อยละ 70.08 และด้านปฏิบัติตนเพื่อบำรุงรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมไทย นักเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาได้คะแนนร้อยละ 68.01 นักเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ได้คะแนนร้อยละ 67.52

คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2529) ได้ศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้านนาป่าหนาด พบว่า ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ มีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการเกษตร ส่วนการลงทุนทางด้านต่าง ๆ ยังมีน้อยมาก แต่ภาระหนี้สินกลับมีแนวโน้มสูงขึ้น ทางด้านการเมืองหัวหน้าครัวเรือนมีทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาต่าง ๆ ชาวบ้านกล้าแสดงความคิดเห็นเป็นตัวของตัวเอง และมีการรวมกลุ่มสูงมาก แต่ขณะเดียวกันความขัดแย้งก็มีมากขึ้นด้วย

ปณิตดา เผือกพันธ์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2532) ได้ศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านชาติพันธุ์กวย : ศึกษากรณีหมู่บ้านว่น พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม มีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์มากขึ้น สถาบันครอบครัวและเครือญาติไม่ค่อยมีบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน เนื่องจากระบบการศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนที่รัฐสร้างขึ้น ทำให้ค่านิยมด้านการศึกษาเปลี่ยนแปลงไป แต่โอกาสทางการศึกษาของชาวบ้านถูกจำกัดโดยเงื่อนไขความจำเป็นด้านเศรษฐกิจครอบครัว แต่ในแง่วัฒนธรรม ประเพณียังคงยึดถือและเชื่อในระบบอาวุโส ความภูมิใจในเผ่าพันธุ์ และความเชื่อศรัทธาอยู่อย่างสูง รูปแบบการพักผ่อนหย่อนใจเปลี่ยนแปลงไปมากตามความเจริญของการสื่อสารมวลชนที่แพร่หลายเข้าไปในหมู่บ้าน

รุ่งอรุณ ทิมชุมเหิธร และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2532) ได้ศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านชาติพันธุ์ไทญ้อ : ศึกษากรณีไทญ้อ บ้านโพน พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ระบบความเชื่อดั้งเดิมบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษ เนื่องจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ในส่วนของประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและผลผลิตมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปมักเป็นรูปแบบและวัสดุที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย มีการนำพิธีกรรมบางส่วนของประเพณีไทยภาคกลาง

ภาคอีสานเข้ามาประกอบ แต่โดยเนื้อหายังคงเดิม การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดมากที่สุด คือ ด้านสาธารณสุข ชาวบ้านยอมรับรูปแบบการรักษาพยาบาลแผนใหม่อย่างมาก ตั้งแต่เริ่มตั้งสถานีอนามัยในหมู่บ้าน เป็นต้นมา

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม มีหลายปัจจัยด้วยกัน ได้แก่ ปัจจัยทางด้านสาธารณูปโภคและการบริการสาธารณะ ด้านนิเวศวิทยา ด้านการแพร่ขยายของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ด้านชาติพันธุ์ ด้านรัฐและหน่วยงานของรัฐ ด้านบุคลิกภาพและประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล ด้านการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ด้านสื่อมวลชน ด้านความเชื่อทางพุทธศาสนา

ผลกระทบการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรมมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะการใช้สิ่งอำนวยความสะดวก และเครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม การเคารพผู้อาวุโส และขอคำปรึกษาจากผู้อาวุโสยังคงมรอยู่สูงมาก ไม่แตกต่างจากเมื่อ 15-20 ปีก่อน

สมชอบ ภูอินนา (2537) ได้ศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชาวชนบท : ศึกษากรณีบ้านโคกศรี ตำบลอุ่มเม่า อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสถาบันครอบครัวและเครือญาติ กับการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างญาติพี่น้องน้อยลง มีความเป็นตัวของตัวเองสูงขึ้น การยึดมั่นในประเพณี และความเชื่อดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อย แต่ชาวบ้านยังคงปฏิบัติและยึดมั่นในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองและการสื่อสารมวลชนทำให้มีค่านิยมบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกแบบสังคมเมือง มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการรักษาพยาบาล การพักผ่อนหย่อนใจ และการบันเทิงมากขึ้น ทำให้มีการยอมรับความทันสมัย ต้นตัวต่อการรับรู้ข่าวสาร มีการพัฒนาอาชีพ รวมทั้งการพัฒนาหมู่บ้านให้ดีขึ้น

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ทางการเกษตรมาใช้ในการผลิต และการยอมรับความทันสมัยโดยมีเครื่องใช้ไฟฟ้าในครัวเรือน ทำให้ชาวบ้านมีรายจ่าย และหนี้สินสูงขึ้น รู้จักการคุมกำเนิดเพิ่มขึ้น ทศนคติต่อวัยรุ่นคนหนุ่มสาวในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต มีปัญหาสังคมโดยเฉพาะการดื่มสุราอาละวาด การเล่นหวยเถื่อน การชกต่อยทะเลาะวิวาทและการติดยาเสพติดเพิ่มขึ้น

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในบ้านโคกศรีเกิดจากปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน กล่าวคือ ปัจจัยทางด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ถนน คลองส่งน้ำชลประทาน และไฟฟ้า ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ส่วนปัจจัยภายใน ประกอบด้วยสภาพทางด้านนิเวศวิทยา และบุคลิกภาพของผู้นำชุมชนในหมู่บ้าน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการ เจ้าอาวาส และผู้นำพิธีในทางศาสนา ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านด้วย

สุวิทย์ ชีรสาศวัต และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2529) ได้ศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีบ้านโนนตะแบก พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีการพึ่งพากันมากน้อย ๑ เปลี่ยนเป็นพึ่งพากันน้อยลง ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดจากการนำพืชเศรษฐกิจเข้ามาปลูก และนโยบายขยายสินเชื่อภาคเกษตร โดยผ่านธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร แต่ความสัมพันธ์ในครอบครัว และการยึดมั่นในประเพณีและความเชื่อมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองและสื่อสารมวลชนทำให้หมู่บ้านรับเอา “ความทันสมัย” รวมไปถึงพฤติกรรมกรรมการรักษาโรค ค่านิยมการเรียนสูง ๆ การบันเทิงแบบคนเมือง

เสรี พงษ์ภิญโญ (2534) ได้ศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านกำลังพัฒนา : ศึกษากรณีบ้านหนองเต่า ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ในระบบเครือญาติ ซึ่งแต่เดิมมีการพึ่งพากันมากในอดีตค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นพึ่งพากันน้อยลงในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ในครอบครัว การยึดมั่นในประเพณีและความเชื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ชาวบ้านยังคงปฏิบัติและยึดมั่นในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นสถาบันหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองและการสื่อสารมวลชน ทำให้ชาวบ้านรับเอา “ความทันสมัย” อันรวมไปถึงพฤติกรรมกรรมการรักษาพยาบาล ค่านิยมในการบริโภคสิ่งอำนวยความสะดวกและการบันเทิงแบบสังคมเมือง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้าน คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ซึ่งปัจจัยภายนอกประกอบด้วย ถนน ไฟฟ้า และคลองส่งน้ำชลประทาน ส่วนปัจจัยภายในประกอบด้วย ทรัพยากรน้ำ ผู้นำ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

ไพชยนต์ สุรยาทิตย์ (2539) ได้ศึกษา ปัญหาการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปัญหาอยู่ในระดับ มาก โดยงานด้านหอวัฒนธรรม มีปัญหาอยู่ในระดับมากกว่าด้านอื่น ๆ เมื่อพิจารณาตามที่ตั้งของศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดที่ตั้งอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา มีปัญหาอยู่ในระดับ มาก โดยงานด้านหอวัฒนธรรม มีปัญหาอยู่ในระดับมากกว่าด้านอื่น ๆ ส่วนศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดที่ตั้งอยู่ในสถาบันราชภัฏ มีปัญหาอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน โดยงานด้านถ่ายทอดวัฒนธรรมมีปัญหาอยู่ในระดับมากกว่าด้านอื่น ๆ จากการเปรียบเทียบระดับปัญหาการดำเนินงานศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ศูนย์

วัฒนธรรมประจำจังหวัดที่ตั้งอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา มีปัญหามากกว่า ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดที่ตั้งอยู่ในสถาบันราชภัฏ

วัฒนา สมปอง (2539) ได้ศึกษางานของศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด : ศึกษาเฉพาะกรณี ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า

1. การวิจัยวัฒนธรรมในท้องถิ่น ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ได้ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับเมืองฟ้าแดดสงยางเมื่อพ.ศ. 2535 มีการสัมมนาบุคลากรที่เกี่ยวกับงานวิจัยทางด้านวัฒนธรรม พ.ศ. 2538 พบปัญหาการขาดแคลนบุคลากรในหน่วยงานที่มีความรู้ทางด้านนี้โดยเฉพาะ เวลาในการดำเนินงานและงบประมาณสนับสนุนยังมีจำกัด แก้ปัญหาโดยมอบให้บุคคลภายนอกดำเนินงานแทน หรือปรับเปลี่ยนงบประมาณไปดำเนินงานด้านอื่น

2. งานถ่ายทอดวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ดำเนินการโดยมีโครงการเผยแพร่มารยาทไทย อบรมคนตรีนาฏศิลป์ การประชันสักวา การเข้าค่ายศิลปะ การแสดงดนตรีพื้นเมืองโปงลาง เผยแพร่เอกลักษณ์จังหวัดกาฬสินธุ์ พบปัญหาทางด้านงบประมาณมีจำกัด บุคลากรมีภารกิจมาก ครูผู้สอนเฉพาะด้านขาดแคลน วัสดุอุปกรณ์ยังไม่เพียงพอ หลักสูตรยังไม่สมบูรณ์ สถานที่ดำเนินงานยังไม่เพียงพอ แก้ไขปัญหาโดยใช้งบประมาณอื่น ๆ มาสนับสนุน แบ่งกลุ่มรับการถ่ายทอดและปฏิบัติ แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร ส่วนความร่วมมือจากบุคลากรที่แต่งตั้งให้ความร่วมมือปฏิบัติงานด้วยดี มีการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง สื่อมวลชน หน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี

3. งานระบบสารสนเทศทางวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ดำเนินการโดยจัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ จัดมุมเอกลักษณ์วัฒนธรรมของท้องถิ่น ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลลงแผ่น ซีดี-รอม (CD-ROM) พบปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรความรู้ไม่เพียงพอ มีภารกิจประจำมาก ทักษะในการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศมีน้อย ระยะเวลาดำเนินการไม่ต่อเนื่อง ข้อมูลไม่เป็นปัจจุบัน ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยแต่งตั้งบุคลากรฝ่ายอื่น ๆ มาสนับสนุน ใช้เวลาในช่วงปิดภาคเรียนดำเนินการ สนับสนุนให้มีการอบรมศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับงานสารสนเทศทางวัฒนธรรม

4. งานหอวัฒนธรรม ฝ่ายส่งเสริมการศาสนาและวัฒนธรรม สำนักงานการศึกษาศาสนา และวัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ได้รับผิดชอบและดำเนินการ

5. งานยกย่องเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ และผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้มีโครงการสนับสนุน ยกย่องผู้มีผลงานดีเด่นในสาขาต่าง ๆ เช่น ผ้าแพรวา กระดาษไม้ไผ่ แกะสลักหิน และมีโครงการพิเศษคือ โครงการถ่ายทอดผลงานศิลปินแห่งชาติ คนตรีพื้นเมืองโปงลาง พบปัญหาในด้านงบประมาณ ในการสรรหาผู้มีผลงานมีจำกัดการรวบรวม

หลักฐานผลงานยังมีน้อย เวลาในการสรรหาไม่เพียงพอ ความร่วมมือในการสร้างสรรค์ผลงานยังไม่เพียงพอ แก้ไขปัญหาโดยแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานขึ้น ใช้งบประมาณส่วนอื่น ๆ ในโรงเรียนที่ตั้งศูนย์มาสนับสนุน ส่วนความร่วมมือของบุคลากรที่ปฏิบัติงาน การสนับสนุนของสื่อมวลชนได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี จนได้รับรางวัลในระดับต่าง ๆ เป็นที่น่าพอใจ งานวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์ได้ส่งเสริมผู้มีประสบการณ์และผู้มีความรู้ทางด้านวัฒนธรรมในท้องถิ่น พัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดกาฬสินธุ์ให้เป็นที่รู้จักทั่วไป ได้จัดกิจกรรมในวันสำคัญของชาติ และงานประเพณีของท้องถิ่น ปัญหาที่พบคือมีข้อจำกัดของงบประมาณในการจัดกิจกรรม การพัฒนาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นยังไม่ต่อเนื่อง ความร่วมมือในการสร้างสรรค์ผลงานน้อย ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยให้หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องไปดำเนินการส่วนงบประมาณการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ใช้งบประมาณกิจกรรมของนักเรียนในสถานศึกษา

สมพิศ วงษ์แหยม (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า การพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนมีการดำเนินงานในลักษณะดังนี้ การปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม การปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหา การจัดทำเนื้อหา/รายวิชาใหม่ การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน และในการปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริมนั้น เป็นลักษณะการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่เป็นทรัพยากรบุคคล และนำมาใช้ในกิจกรรมงานและพื้นฐานอาชีพ ปัญหาการนำทรัพยากรท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่เป็นปัญหาในด้านบุคลากร และปัญหาที่พบคือ บุคลากรที่เป็นทรัพยากรไม่มีเวลาว่างพอ

ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (2536) ได้ศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการเรียนการสอนนอกกระบวนโรงเรียน ภาคตะวันออก พบว่า 1) การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม พบว่า นำมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน ด้านทักษะอาชีพ ด้านการบริการข่าวสารข้อมูล ในระดับ ปานกลาง สำหรับประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น และปัญหาที่พบในการปฏิบัติงาน คือ ผู้ปฏิบัติงานขาดความเข้าใจในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรม 2) การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเป็นวิทยากร พบว่า นำมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน ด้านทักษะอาชีพ ด้านการบริการข่าวสารข้อมูล ในระดับ ปานกลาง สำหรับประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และปัญหาที่พบในการปฏิบัติงาน คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านไม่มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้ ทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุวัตถุประสงค์ 3) การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้เป็นสื่อเพื่อการศึกษา พบว่า นำมาใช้ในกิจกรรมการศึกษาด้านความรู้พื้นฐาน ด้าน

ทักษะอาชีพ ด้านการบริการข่าวสารข้อมูล ในระดับ ปานกลาง สำหรับประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน และปัญหาที่พบในการปฏิบัติงาน คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านบางประเภทไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการเป็นสื่อเพื่อการศึกษา

อเนก ชาร์งสี (2536) ได้ศึกษาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาศึกษาคีเด่น สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด : การศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดพะเยา พบว่า ทรัพยากรท้องถิ่นที่โรงเรียนประถมศึกษาศึกษาคีเด่นนำมาใช้ในการวิชาการ 1) ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ นักวิชาการ ครูอาจารย์จากสถานศึกษาอื่น และผู้ปกครองนักเรียนซึ่งนำมาใช้ในลักษณะขอคำปรึกษาและข้อเสนอแนะ เชิญเป็นวิทยากรในการให้ความรู้ 2) ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ โสตทัศนูปกรณ์ สถานศึกษาอื่น นำมาใช้ในลักษณะของการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา 3) ทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ หิน แร่ และสัตว์ประเภทต่าง ๆ นำมาใช้ในลักษณะเป็นสื่อการเรียนการสอน 4) ทรัพยากรทางสังคม ได้แก่ วันสำคัญ และวัฒนธรรมประเพณี นำมาใช้ในลักษณะให้ครูและนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมโดยตรงและจัดนิทรรศการ

ปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ได้แก่ 1) ปัญหาการใช้ทรัพยากรบุคคลส่วนใหญ่ประสบ คือ ได้รับความร่วมมือจากบุคคลที่เป็นทรัพยากรน้อยกว่าที่ควร และบุคคลที่เป็นทรัพยากรไม่มีเวลาว่างพอในการให้ความช่วยเหลือ 2) ปัญหาการใช้ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นคือ ช่วงเวลาไม่เอื้อหรืออำนวยการใช้ทรัพยากรและทรัพยากรมีปริมาณจำกัด 3) ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ คือ ขาดการอนุรักษ์เพื่อการศึกษา 4) ปัญหาการใช้ทรัพยากรสังคม คือ ทรัพยากรมีคุณภาพไม่เพียงพอที่จะเป็นตัวอย่าง

สุทธาทิพย์ งามนิล (2537) ศึกษาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร พบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่มีการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรทางสังคมในชุมชน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น โดยการให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะ และให้บริการด้านวัสดุอุปกรณ์ และสถานที่

ประเภทและลักษณะการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติที่โรงเรียนส่วนใหญ่ใช้ได้แก่ พืชและสัตว์ โดยนำมาเป็นวัสดุประกอบการเรียนการสอน หลังการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ บุคลากรภายในโรงเรียน โดยการเชิญมาเป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน และวัด โบสถ์ มัสยิด โดยใช้เป็นสถานที่ในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมของครูในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ทรัพยากรทางสังคมในชุมชน ได้แก่ กิจกรรมต่าง ๆ ใน

ชุมชน โดยการศึกษาเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น

ปัญหาการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ พบว่า ขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยเหนือ และบุคลากรที่เป็นทรัพยากรอยู่ห่างไกล ปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่เป็นทรัพยากรไม่มีเวลาว่างพอ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนจำกัด เวลาไม่เหมาะสมต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรทางสังคมในชุมชน แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรทางสังคมในชุมชนอยู่ห่างไกลโรงเรียน ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากโรงเรียน

อำนาจ สุขสุเสียง (2538) ศึกษาสภาพปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการบริหารงานโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6 พบว่า การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการบริหารงานโรงเรียน ประเภททรัพยากรบุคคล ได้แก่ พระ ผู้ปกครองนักเรียน ศิษยานิเทศก์ โดยเชิญมาเป็นวิทยากรให้ความรู้กับบุคลากรและให้การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ ประเภททรัพยากรทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ วัด โรงเรียนมัธยมศึกษาใกล้เคียง โดยใช้เป็นสถานที่สำหรับพัฒนาบุคลากร ประเภททรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ ดินไม้ วัสดุตกแต่งบริเวณโรงเรียน และประเภททรัพยากรทางสังคม ได้แก่ กิจกรรมวันสำคัญ โดยใช้เป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตร และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่เป็นทรัพยากรไม่มีเวลาว่างพอ ขาดงบประมาณในการดำเนินการ แหล่งทรัพยากรมีจำนวนไม่เพียงพอและอยู่ห่างไกล ใช้ทรัพยากรไม่สอดคล้องกัน และขาดการวางแผนการใช้ทรัพยากร

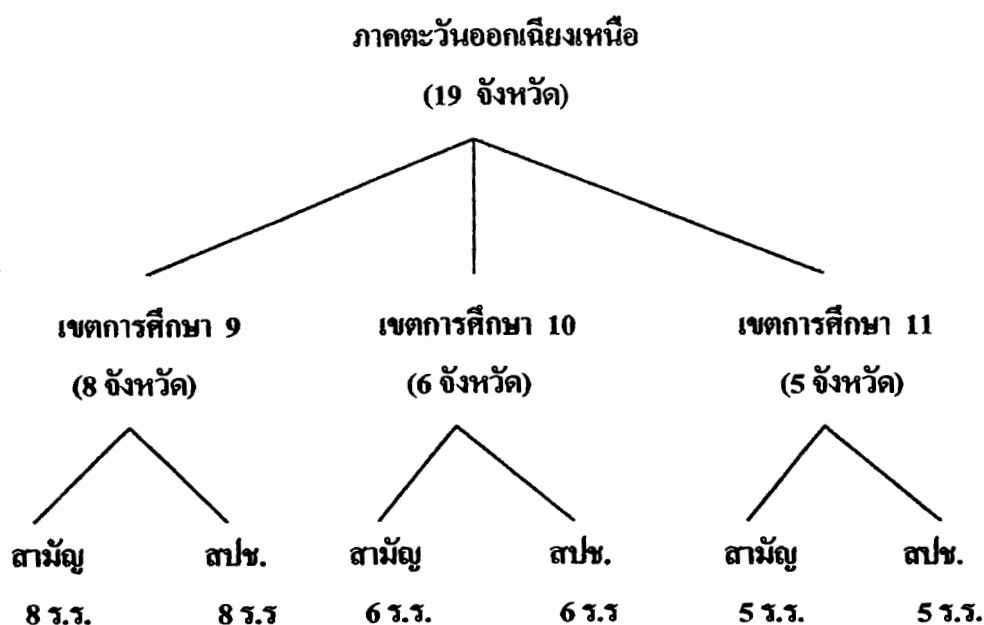
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาอย่างเป็นกระบวนการ เพื่อให้ได้คำตอบของปัญหาจากปรากฏการณ์ที่มีอยู่จริงในความตระหนักและการเตรียมความพร้อมก่อนการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น การอนุรักษ์วัฒนธรรมโดยนักเรียนแสดงออกถึงความตระหนักและการเตรียมความพร้อม การจัดกิจกรรมเพื่อชดเชยการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น และการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษาวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่ศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีการดำเนินกิจกรรมด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นในโรงเรียนมัธยมศึกษา

การศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) จากจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 19 จังหวัด แบ่งออกเป็น เขตการศึกษา 3 เขต คือ เขตการศึกษา 9 (8 จังหวัด) เขตการศึกษา 10 (6 จังหวัด) และเขตการศึกษา 11 (5 จังหวัด) ในแต่ละเขตการศึกษา จะสุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาที่สังกัดกรมสามัญศึกษา และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ จังหวัดละ 2 โรงเรียน รวมเป็น 38 โรงเรียน ดังนี้

ดังนั้น กลุ่มตัวอย่างที่สุ่มได้เป็นโรงเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งสิ้น 38 โรงเรียน (โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 19 โรงเรียน และสังกัดกรมสามัญศึกษา 19 โรงเรียน) กลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลนั้น ประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการ 1 คน 2) ครูผู้สอนหรือควบคุมกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น 1-2 คน และ 3) นักเรียนที่เรียนหรือทำกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น 5-8 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล แบบเจาะลึก (Indepth Interview) กับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนหรือผู้แทนที่ได้รับมอบหมาย และครูผู้สอนหรือครูผู้ทำกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น และ สัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Focus Groups) กับนักเรียนที่ได้ศึกษาหรือดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น กรอบแนวทางในการศึกษา ประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้แทนที่ได้รับมอบหมาย มีกรอบแนวทางการสัมภาษณ์ ดังนี้

- 1) นโยบายของโรงเรียนเกี่ยวกับการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอน
- 2) แนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการนำวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอน
- 3) กระบวนการหรือวิธีการดำเนินการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน
- 4) สภาพปัญหาและอุปสรรค ในการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอน

2. แบบสัมภาษณ์สำหรับครูผู้สอนหรือครูผู้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น มีกรอบแนวทางการสัมภาษณ์ ดังนี้

- 1) แนวทางการนำวัฒนธรรมเข้ามาสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอน
- 2) การเตรียมความพร้อมของครู-อาจารย์ในการจัดการเรียนการสอนวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 3) แหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือแหล่งค้นคว้าอ้างอิง
- 4) ความตระหนักของเด็กนักเรียนที่มีต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 5) การเตรียมความพร้อมของนักเรียนเกี่ยวกับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 6) สภาพปัญหาและอุปสรรค ที่ทำให้การนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอนไม่ประสบความสำเร็จ

3. แบบสัมภาษณ์สำหรับนักเรียนที่ได้ศึกษาหรือทำกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น มีกรอบแนวทางการสัมภาษณ์ ดังนี้

1. รายวิชาที่นักเรียนได้รับการถ่ายทอดจากภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน
2. ลักษณะหรือวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน
3. วัฒนธรรมท้องถิ่นที่นักเรียนได้รับการถ่ายทอดมาจากครอบครัวหรือชุมชน
4. นักเรียนมีวิธีการอย่างไรที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้วัฒนธรรมท้องถิ่นคงอยู่กับสังคมและชุมชนต่อไปอย่างยั่งยืน
5. นักเรียนมีความตระหนักต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 1) การรุกรานของวัฒนธรรมใหม่
 - 2) การรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 3) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง
 - 4) การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 5) การมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 6) การยอมรับวัฒนธรรมใหม่
6. นักเรียนมีการเตรียมความพร้อมของนักเรียนเกี่ยวกับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 1) ด้านการส่งเสริมการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 2) ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 3) ด้านการอนุรักษ์และธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 4) ด้านการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น
7. สภาพปัญหาอุปสรรค การนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอน
8. ความต้องการของนักเรียนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมภาษณ์กลุ่ม โดยผู้วิจัยได้ประสานงานการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น (สำรวจพื้นที่วิจัย)

1. ผู้วิจัยจะประสานงานกับศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ และโรงเรียนที่ได้รับการสุ่มตัวอย่าง เพื่อประสานการจัดเก็บข้อมูล และขอรับทราบข้อมูลเบื้องต้นที่มีการจัดเก็บไว้
2. ขอข้อมูลการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมของโรงเรียน ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดละ 4 โรงเรียน รวมเป็น 66 โรงเรียน
3. คัดเลือกโรงเรียนที่ต้องการสำรวจและสัมภาษณ์ จังหวัดละ 2 โรงเรียน รวมเป็น 38 โรงเรียน

4. ทำหนังสือขออนุญาตผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อขอสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ผู้อำนวยการ ครู-อาจารย์ที่สอนหรือควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และสัมภาษณ์แบบกลุ่มกับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา

การดำเนินการสัมภาษณ์

1. ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัย (นักศึกษาปริญญาโท) โดยใช้เวลาจัดเก็บข้อมูล 38 วัน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) และแบบสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) รวมทั้งจัดให้ผู้ช่วยนักวิจัยได้ศึกษาสังเกตสภาพแวดล้อมและการดำเนินกิจกรรมของนักเรียนด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.1 สัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้บริหาร โรงเรียนหรือผู้แทนที่ได้รับมอบหมาย และครูผู้สอน กระทำในช่วงก่อนที่จะสัมภาษณ์นักเรียน

2.2 สัมภาษณ์กลุ่ม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา

3. เก็บรวบรวมข้อมูล จัดแบ่งจังหวัดออกเป็น 2 สาย คือ

สาย 1 ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มุกดาหาร สกลนคร นครพนม ชัยภูมิ เลย อุดรธานี หนองคาย และ หนองบัวลำภู ทีมงานวิจัยประกอบด้วย นักวิจัย 1 คน และนักศึกษาปริญญาโท เป็นผู้ช่วยนักวิจัย 2 คน

สาย 2 อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ยโสธร สุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา มหาสารคาม และ ร้อยเอ็ด ทีมงานวิจัยประกอบด้วย นักวิจัย 1 คน และนักศึกษาปริญญาโท เป็นผู้ช่วยนักวิจัย 2 คน

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ร่วมกันสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมภาษณ์แบบกลุ่มที่ได้รวบรวมและบันทึกมาได้ โดยกำหนดแนวทางการสังเคราะห์ข้อมูลเป็น 5 แนวทาง คือ

1. แนวนโยบายการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่กระบวนการเรียนการสอน
2. กระบวนการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่การเรียนการสอน
3. ความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น ประกอบด้วยแนวคำถาม
 - 1) การรุกรานของวัฒนธรรมใหม่
 - 2) การรักษาและวางแผนวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 3) การเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างของวัฒนธรรมท้องถิ่น

4) การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น และ

5) การมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

4. การเตรียมความพร้อมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ประกอบด้วยแนวคำถาม

1) ด้านการส่งเสริมการจัดกิจกรรม

2) ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

3) ด้านการอนุรักษ์และธำรงรักษา

4) ด้านการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น

5. ความต้องการในการสร้างความตระหนักและการเตรียมความพร้อมด้านวัฒนธรรม
ท้องถิ่นของนักเรียน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยความตระหนักและเตรียมความพร้อมก่อนการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารโรงเรียน ครู-อาจารย์ผู้สอนหรือผู้จัดกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น และนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น ผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสัมภาษณ์กลุ่ม ผู้วิจัยได้นำเสนอหัวข้อต่อไปนี้

4.1 แนวนโยบายการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่กระบวนการเรียนการสอน

4.2 กระบวนการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่การเรียนการสอน

4.3 ความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น

1) การรุกรานของวัฒนธรรมใหม่

2) การรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น

3) การเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างของวัฒนธรรมท้องถิ่น

4) การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น และ

5) การมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.4 การเตรียมความพร้อมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

1) ด้านการส่งเสริมการจัดกิจกรรม

2) ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

3) ด้านการอนุรักษ์และธำรงรักษา

4) ด้านการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.5 ความต้องการและปัญหาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.1 แนวนโยบายการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่กระบวนการเรียนการสอน

แนวทางการนำนโยบายการศึกษามาประยุกต์หรือปรับปรุงให้สอดคล้องกับการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอนนั้น เป็นการศึกษาในบริบทของผู้บริหารโรงเรียนที่มีการกำหนดนโยบายและแนวทางการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้ครูอาจารย์และนักเรียนมีพฤติกรรมทางด้านความตระหนัก และการเตรียมความพร้อมต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้บริหารโรงเรียนที่มีวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมักจะมุ่งเน้นหรือให้ความสนใจต่อการส่งเสริมสนับสนุนการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอน หรือการจัดให้มีโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น โรงเรียนผู้นำในด้านการจัดการศึกษาด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โรงเรียนมีกิจกรรมชมรมที่สนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่น มากกว่าโรงเรียนที่ผู้บริหารโรงเรียนไม่สนใจหรือให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้บริหารโรงเรียนในที่นี้จะหมายความรวมถึง ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน หรือผู้แทนที่ผู้บริหารโรงเรียนมอบหมายให้รับผิดชอบในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกัน ครู-อาจารย์ผู้สอนหรือผู้จัดโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในโรงเรียน ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย หรือการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แผนงานและโครงการต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการ เรียนการสอนในหลักสูตร

ผู้บริหารโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จะมองภาพของนโยบายของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยจะกำหนดนโยบายดังกล่าวให้สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และ แผนพัฒนาการศึกษา ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) นอกจากนี้ยังได้นำนโยบายและแนวทางการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเฉพาะ กรมสามัญศึกษา หรือสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ มาพิจารณากำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานต่าง ๆ ในธรรมนูญของโรงเรียน และ แผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียน และมีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2542 เป็นผู้ให้ความเห็นชอบ และมีการนำเสนอ นโยบาย แผนงาน และ โครงการในทุกระดับ

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้บริหารโรงเรียนหรือผู้แทนที่ผู้บริหารโรงเรียนมอบหมาย ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของโรงเรียนเกี่ยวกับการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอนหรือการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น ส่วนมากแล้วจะเป็นการศึกษาทบทวนวิถี หรือแนวนโยบายของหน่วยเหนือที่กำหนดไว้ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 แผนการศึกษาแห่งชาติ 2535 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ 8 (2540-2544) ของกระทรวงศึกษาธิการ

ผู้บริหารโรงเรียน ได้นำเสนอบทบัญญัติ หรือแนวนโยบายที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

ในบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวดที่ 4 หน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา 69 "บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พินิจปกป้องและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ"

และในหมวดที่ 5 ว่าด้วย แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 81 " รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้ และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปและวัฒนธรรมของชาติ"

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดความมุ่งหมายและหลักการจัดการศึกษาใน มาตรา 6 ว่า " การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และในมาตรา 7 ว่า "ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลป วัฒนธรรมไทย การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักพึ่งตนเอง ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเอง"

ในด้านการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนที่สนับสนุนให้ครูผู้สอนดำเนินการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารโรงเรียนพิจารณาจาก บทบัญญัติในมาตรา 23 "การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

(3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลป วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

(4) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(5) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข"

มาตรา 24 " การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) จัดเนื้อหาสาระ และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

(2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

(3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

(4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ"

สำหรับในส่วนของแผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมระยะที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ผู้บริหารโรงเรียนได้นำนโยบายและเป้าหมายของแผนพัฒนามาพิจารณาเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนี้

1. นโยบายด้านการศึกษา วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ให้เป็นกลไกในการสร้างคนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้ปวงชนชาวไทยมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถอยู่อย่างไทยในสังคมโลกอย่างมีความสุข รวมทั้งก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชน และประเทศชาติ ให้ก้าวหน้า มั่นคง สมดุล และยั่งยืน โดยให้ผู้ผ่านการศึกษา มีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะสำคัญดังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของคนไทยที่กำหนดไว้

นโยบายข้อที่ 1 การศึกษาขั้นพื้นฐาน

เร่งรัด จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา ถึงมัธยมศึกษาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

นโยบายข้อที่ 2 การผลิตและพัฒนากำลังคน

เร่งรัดผลิตและพัฒนากำลังคนให้สามารถประกอบอาชีพ และพัฒนาอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเอื้อต่อความต้องการ และการพัฒนาของชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยเฉพาะกำลังคนระดับกลาง และระดับสูงในสาขาที่ขาดแคลน

นโยบายข้อที่ 3 การปฏิรูปกระบวนการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน

ปฏิรูปกระบวนการพัฒนาหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนทุกระดับทุกประเภท โดยเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนไทยในอนาคต รวมทั้งให้หลักสูตรมีความคล่องตัว และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และการพัฒนาประชาคมโลก

นโยบายข้อที่ 4 การปฏิรูประบบการสรรหา การผลิต และการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

ปฏิรูประบบการสรรหา การผลิต และการพัฒนาครูรวมทั้งบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และจรรยาบรรณในอาชีพ เพื่อให้สามารถจัดการเรียนการสอน และจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับการพัฒนาการศึกษาในอนาคต

นโยบายข้อที่ 5 การเรียนรู้ตลอดชีวิต

ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยพัฒนากระบวนการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ ระบบข้อมูลและข่าวสาร การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การวิจัยและการพัฒนา ให้นำไปสู่องค์กรและสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและสมดุล

นโยบายข้อที่ 6 ปฏิรูปการบริหารและการจัดการศึกษา

ปฏิรูปการบริหารและการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และคุณภาพโดยมุ่งให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างบุคลากรและหน่วยงาน รวมทั้งการพัฒนาโครงสร้างองค์กรการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและสถานศึกษา ตลอดจนให้บุคลากร ครอบครัวยุ ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการจัดการศึกษา

เป้าหมาย

1. มีการจัดกิจกรรม และฝึกอบรมร่วมสำหรับบุคลากรต่างสังกัด ให้มีความสมานฉันท์อย่างกว้างขวาง
2. มีระบบการบริหารงานบุคคลของกระทรวงศึกษาธิการ อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติ องค์กรการบริหารงานบุคคลเดียวกัน

3. หน่วยงานสนับสนุนสถานศึกษาทุกระดับได้รับการปรับปรุงในด้าน ระบบข้อมูล ระบบวางแผน การใช้เทคโนโลยี การนิเทศ ติดตามประเมินผลให้คล่องตัว สามารถให้บริการได้อย่างรวดเร็ว บรรลุภารกิจหลักขององค์การ

4. สถานศึกษาทุกแห่ง ได้รับการกระจายอำนาจให้มีความคล่องตัว สามารถจัดการศึกษาที่หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ภายใต้แนวทางของกระทรวงศึกษาธิการกำหนด

5. ประชาชน ครอบครัว ชุมชน องค์กรของรัฐและเอกชน มีส่วนร่วมรับผิดชอบและตรวจสอบการจัดการศึกษาในสถานศึกษาทุกแห่ง

6. เอกชนรับผิดชอบในการจัดการศึกษาเพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐ ในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ 10

7. ทุกหน่วยงานมีการวิจัยองค์การ และนำผลการวิจัยมาใช้ในการจัดการศึกษา

8. มีการประสานการจัดทำแผนร่วมกันระหว่างหน่วยงานทั้งใน และนอกสังกัด กระทรวงศึกษาธิการ

2. นโยบายด้านการวัฒนธรรม วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาการวัฒนธรรมโดยใช้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยเป็นรากฐานในการพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพ มีประโยชน์เกื้อกูลต่อการพัฒนาการศึกษา พัฒนาชีวิต เศรษฐกิจและสังคม สร้างและจรรโลงจิตสำนึกอย่างมีเหตุผล เป็นระบบ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก และมีวิถีชีวิตในสังคมอย่างเชื่อมั่นบนพื้นฐานคุณค่าของวัฒนธรรมไทย รวมทั้งสามารถรักษา พัฒนาและสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยให้เป็นสมบัติของมนุษยชาติอันจะนำมาซึ่งศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของคนไทยในบริบทของสังคมโลกอย่างสันติสุข

นโยบายข้อที่ 1 การทำนุ บำรุง รักษา มรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม

เร่งรัด ส่งเสริม สนับสนุน การทำนุ บำรุง รักษา พื้นฟู พัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และของชาติ เพื่อเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมโลก

นโยบายข้อที่ 2 การสืบสานศิลปะและวัฒนธรรม

เร่งรัด ส่งเสริม สนับสนุน การปลูกฝัง สืบสาน เผยแพร่ แลกเปลี่ยนศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และของชาติอย่างต่อเนื่อง เพื่อดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ และความภาคภูมิใจของคนในชาติ

นโยบายข้อที่ 3 การผลิตและการพัฒนาบุคลากรทางศิลปะและวัฒนธรรม

เร่งรัดการผลิตและการพัฒนาบุคลากร นักวิชาการ ช่างพื้นบ้าน ช่างศิลปะชั้นสูง อาสาสมัคร และผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรม ให้สามารถสืบสานมรดกวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ

นโยบายข้อที่ 4 การบริหารและการจัดการการวัฒนธรรม

เร่งรัดพัฒนาการบริหารและการจัดการ เพื่อให้บทบาทการดำเนินงานของหน่วยงานทางวัฒนธรรมทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค มีความชัดเจนจนเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน รวมทั้งกระจายอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ ในการตัดสินใจดำเนินงานด้านวัฒนธรรมไปสู่ ภูมิภาคและท้องถิ่นอย่างเหมาะสม และมีการระดมทรัพยากร การลงทุนทางวัฒนธรรม ระหว่าง ภาครัฐ เอกชน อย่างกว้างขวางต่อเนื่อง

การระดมทรัพยากรและการลงทุนทางวัฒนธรรม

ขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทางวัฒนธรรม โดยโน้มนำให้ประชาชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเห็นคุณค่าและตระหนักว่า วัฒนธรรมเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนและ ทุกองค์กรที่จะเข้ามามีส่วนร่วม กลั่นกรองและเฝ้าระวังวัฒนธรรมที่ไม่พึงปรารถนา

เป้าหมาย

1. ประชาชนและองค์กรต่าง ๆ มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานวัฒนธรรม ท้องถิ่นมากขึ้น รวมทั้งพัฒนาขีดความสามารถในการส่งเสริมและสร้างสรรค์วัฒนธรรม เพื่อ ท้องถิ่น ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

2. มีการระดมทรัพยากร และการลงทุนทางวัฒนธรรมทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร โรงเรียนเกี่ยวกับแนวนโยบายที่นำมาสู่กระบวนการบริหารจัดการ และการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนนั้น ได้กำหนดเป็นนโยบายของโรงเรียนที่เกี่ยวข้อง กับการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังนี้

นโยบายโดยภาพรวม

1. สนับสนุนส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นในการเรียนการสอนให้มีส่วน เพิ่มพูนและประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2. ร่วมอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น สนับสนุนกิจกรรมตามประเพณีและ วัฒนธรรมที่ดีงาม

3. ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการจัดตั้ง ชมรม ชุมนุม หรือ กลุ่มสร้างสรรค์ภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้สืบค้นจากท้องถิ่นหรือชุมชน

นโยบายสำหรับหลักสูตร

1. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้ชุมชนมีบทบาทและมีส่วนสนับสนุนในเรื่องของเนื้อหา อุปกรณ์ การจัดกิจกรรม และการเป็นวิทยากร เพื่อสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. มุ่งเน้นให้ทุกฝ่าย โดยเฉพาะคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนในชุมชน และจัดทำทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒน ธรรมท้องถิ่น

3. เสริมสร้างมาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาโดยเน้น หลักสูตรท้องถิ่น ส่งเสริม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

4. จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาหลักสูตรขั้นพื้นฐาน มีผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนชุมชน ประชาชนชาวบ้านหรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้าร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตร

นโยบายเกี่ยวกับครูผู้สอน

1. รมรงค์ให้อาจารย์ทุกหมวดวิชาได้จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. สนับสนุนให้ครู-อาจารย์ผู้สอนสืบค้นวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นและ นำมาช่วยในการจัดการเรียนการสอนในทุกสาขาวิชาที่สามารถดำเนินการได้

4.2 กระบวนการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่การเรียนการสอน

ครู-อาจารย์ผู้สอนทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือได้ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกับนักเรียนได้กล่าวถึงการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนที่สนับสนุนให้ครูผู้สอน ดำเนินการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผู้บริหารโรงเรียนพิจารณาจาก บทบัญญัติ ในมาตรา 23 "การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตาม อัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความ เหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและ ระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและ ประสบการณ์เรื่องจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

(3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิ ปัญญา

(4) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(5) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข"

มาตรา 24 " การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังต่อไปนี้

(1) จัดเนื้อหาสาระ และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

(2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

(3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ ทำเป็น รัก การอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

(4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและ อำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็น ส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ"

การศึกษานโยบายของโรงเรียนเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้เห็นภาพของการดำเนินงานของผู้บริหาร โรงเรียนและครูอาจารย์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น แนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการนำวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการเรียน การสอน และการจัดกิจกรรม

1. การจัดหลักสูตรหรือการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

- จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

- การจัดให้แทรกอยู่ในรายวิชาที่มีการจัดการเรียนการสอน เช่น นาฏศิลป์ วิชา

โคตรบูรณ พื้ดเค็ดคอกมะค้ำป้ำ พื้ดเค็ดหลอบหลอบ

- จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาหลักสูตรขั้นพื้นฐาน มีผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น เข้าร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตร

2. การเตรียมพร้อมของโรงเรียนในการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียน การสอน

1) ผู้บริหาร โรงเรียน

- จัดให้มีฝ่ายโรงเรียนและชุมชน มีกิจกรรมสัมพันธ์กับชุมชน ภารกิจที่เกี่ยวข้อง กับศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วม กับโรงเรียนและ โรงเรียนมีส่วนร่วม กับชุมชนให้มากขึ้น

- จัดการนิเทศครูผู้สอนให้ได้รับความรู้เพิ่มขึ้น และจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามแนวทางบูรณาการ และนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมหรือโครงการทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น และให้จัดทำแผนการดำเนินงานไว้ในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน

2) ครูผู้สอน

- จัดให้ครูได้รับการอบรม ทั้งในเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น และการจัดหลักสูตรท้องถิ่น มีการศึกษาค้นคว้าในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน! การสืบค้นข้อมูลจากท้องถิ่นและค้นจากเอกสารในห้องสมุดทั้งในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาอื่น ๆ

- มุ่งเน้นให้ครูอาจารย์แสดงความถนัดของตนเองอย่างเต็มความสามารถ เพิ่มพูนทักษะให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ครูอาจารย์เป็นวิทยากรให้กับโรงเรียน และชุมชนในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

- เตรียมความพร้อม และทำความเข้าใจกับครูอาจารย์ให้จัดการเรียนการสอนที่เน้นบูรณาการทุกวิชาเข้ามาสัมพันธ์กัน

3) หลักสูตร

- โรงเรียนส่วนใหญ่ยังยึดกับหลักสูตรที่กำหนดมาจากส่วนกลาง จัดให้มีการศึกษาหลักสูตรมัธยมศึกษา ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตร จัดเตรียมข้อมูลด้านต่าง ๆ เพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ครูผู้สอนเน้นความสำคัญของการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาบูรณาการกับรายวิชาที่รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอน เช่น วิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ เกษตรกรรม สังคมศึกษา คนตรีนาฏศิลป์ พลศึกษาหรือพุทธศาสนา

- จัดหลักสูตรให้มีเนื้อหาวิชาภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น วิชาวรรณกรรมท้องถิ่น แทรกเนื้อหาวิชา การเขียนอธิบายเชิงพรรณนา สืบค้นศิลปวัฒนธรรม

4) นักเรียน

- จัดอบรมให้ความรู้แก่นักเรียน มุ่งเน้นให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น นักเรียนให้ความสนใจและเพิ่มความรู้ในด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ศึกษาจากสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น ความเป็นมาและความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมท้องถิ่น สนับสนุนให้นักเรียนแสดงออกในด้านศิลปวัฒนธรรม และมีความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น

- จัดให้นักเรียนเลือกแสดงออกในกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตนเองคิดว่าตนเองมีความถนัดมากที่สุด เช่น การฟ้อนรำ คนตรีพื้นบ้าน หมอลำ เป็นต้น

5) งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สื่อการสอน

- โรงเรียนส่วนมากจะไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณในส่วนที่จะนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะ แต่งบประมาณจะอยู่ในรูปของงบดำเนินการที่โรงเรียนได้รับ

- โรงเรียนจึงได้จัดสรรงบประมาณอย่างเป็นสัดส่วนให้กับการจัดการด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ในรูปของโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ครู-อาจารย์เป็นผู้จัดทำและเป็นข้อตกลงกันในธรรมนูญโรงเรียน หรือแผนปฏิบัติการของโรงเรียน สมาคมผู้ปกครองและครูให้ความสำคัญและจัดสรรงบประมาณบริจาคให้กับโรงเรียน รับบริจาคจากเอกชนในท้องถิ่น ชุมชนให้การสนับสนุนด้านแรงงานและวัสดุอุปกรณ์

- จัดให้ครูและนักเรียนร่วมกันจัดทำโครงการเสวนาเสนอ เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์

- ผู้บริหารโรงเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่ในการจัดหาให้ทุกอย่างเพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปได้

6) วัฒนธรรมท้องถิ่น

- วิทยากรผู้ทำการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนมากเป็นญาติผู้ใหญ่ หรือบุคคลที่รู้จักมีชื่อเสียงในชุมชน ให้ความสนใจที่จะมาสอนโดยไม่รับค่าตอบแทน และมีความพร้อมในการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น

- จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน โรงเรียนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนโรงเรียน

3. การดำเนินการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ในเบื้องต้นที่สำคัญและทุกโรงเรียนได้ดำเนินการคือ การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรศึกษาถึงเนื้อหารายวิชาทุกวิชาที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น วิเคราะห์จุดประสงค์ของรายวิชาหรือประสบการณ์ที่นักเรียนจะได้รับ กระบวนการหรือวิธีการจัดการเรียนการสอน ศึกษาคาบเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน และความสามารถในการบูรณาการเนื้อหาแต่ละรายวิชาเพื่อให้สอดคล้องกัน และสามารถทำให้นักเรียนได้รับความรู้ และประสบการณ์จากการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

การเตรียมความพร้อมของครู-อาจารย์ในการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนดำเนินการศึกษา และวิเคราะห์หลักสูตรและเนื้อหาวิชาที่ต้องจัดการเรียนการสอน จัดหาเอกสารตำราหรือข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ครูจัดให้นักเรียนจัดทำโครงงาน และเป็น โครงงานที่นักเรียนมีความถนัดและสนใจ วิธีการสอน ครูนำเข้าสู่บทเรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ให้วิทยากรจากท้องถิ่นมาให้ความรู้ และแนะนำการปฏิบัติ จัดกิจกรรมร่วมกัน ร่วมงานตามวันประเพณีสำคัญ

นักเรียนศึกษาจากพื้นที่จริง สืบค้นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน การสัมภาษณ์ สอบถามผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้รู้ในหมู่บ้าน ความเป็นมาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจหรือสัมภาษณ์ นักเรียนจะนำมาสรุปและนำเสนอรายงาน เป็นเอกสารและรายงานหน้าชั้นเรียน รวมทั้งมีการนำไปเล่าสู่กันฟังในกลุ่มเพื่อน และแลกเปลี่ยน ความรู้ในชั้นเรียน และการจัดทำรายงานผลการจัดทำโครงการ

นอกจากนี้ โรงเรียนยังได้มอบหมายให้ครูอาจารย์นำนักเรียนไปทัศนศึกษานอกสถานที่ ในแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม บ้านเชียง

การศึกษารวบรวมแหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือแหล่งค้นคว้าอ้างอิงที่สำคัญ เพื่อให้ครู และนักเรียนได้ใช้ในการศึกษาค้นคว้าทั้งในโรงเรียนและชุมชน เท่าที่สำรวจพบ ได้แก่ 1) ห้องสมุดของโรงเรียน 2) ห้องสมุดของหมวดวิชา 3) ห้องสมุดประชาชน 4) ป้ายนิเทศ 5) วัด 6) ห้องสมุดบุคคลสำคัญ เช่น ศิลปินแห่งชาติ 7) แหล่งวัฒนธรรมในชุมชน 8) โบราณสถาน เป็นต้น นอกจากนี้หน่วยงานทางราชการในท้องถิ่น ได้จัดทำ เอกสารรายงาน จัดนิทรรศการ จัดรวบรวมข้อมูล และบันทึกต่าง ๆ สามารถใช้เป็นแหล่งสืบค้นได้อย่างดี

4.3 ความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.3.1 ผู้บริหารและครูผู้สอน

ในส่วนของผู้บริหาร โรงเรียนและครู-อาจารย์ผู้สอนได้พยายามสร้างความตระหนักถึงคุณค่าแห่งวัฒนธรรมของชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่นักเรียน ทำให้นักเรียนมีความสำนึกว่า วัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชาติ ถ้าสูญเสียวัฒนธรรมก็เหมือนสูญเสียความเป็นชาติ จากการ ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียนและครูผู้สอนมีความสอดคล้องกันในแง่ที่ว่า นักเรียนยังมีความตระหนักต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่มากนัก

นอกจากนี้ผู้บริหารและครูในบางโรงเรียน มีการแบ่งกลุ่มของนักเรียน โดยการแบ่งกลุ่มจะมี 2 ลักษณะคือ

1. การแบ่งกลุ่มตามความผูกพันกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียน ถ้าพิจารณาจากสถานภาพโดยทั่วไปแล้ว โรงเรียนสามารถจัดแบ่งนักเรียนในโรงเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่ง เป็นกลุ่มนักเรียนที่มีความผูกพันกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ทั้งความผูกพันที่มาจากครอบครัวและชุมชน เช่น ครอบครัวที่มีการดำเนินกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นมาแต่ดั้งเดิม และสืบทอดกันมาจนถึงรุ่นลูกหลาน เช่น การฟ้อนรำ การแสดงหมอลำ การเล่นดนตรีพื้นบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ นักเรียนอาจได้รับการถ่ายทอดจากความสนใจใฝ่รู้ของตัวนักเรียนเองที่เห็นในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือการได้เข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนด้วย เช่น การเป็นหมอลำ การเล่นดนตรีพื้นบ้าน การฟ้อนรำ เป็นต้น

กลุ่มที่สอง เป็นนักเรียนที่ไม่ให้ความสนใจวัฒนธรรมท้องถิ่น บางครั้งได้ทดลองเรียนรู้แล้วแต่ไม่สามารถทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ เลยให้ความเห็นว่าเป็นเรื่องล้ำสมัย ยุ่งยาก มีขั้นตอนของกิจกรรมมากและลำบากที่จะเรียนรู้ วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เชย หรือไม่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน กลัวเพื่อนล้อเลียน นักเรียนกลุ่มนี้มีการติดตามความเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมใหม่หรือวัฒนธรรมตะวันตกได้อย่างรวดเร็ว แต่ไม่คงทนเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ นอกจากนี้มักชอบนำมาแสดงให้เพื่อน ๆ ได้เห็นอย่างสม่ำเสมอ นักเรียนกลุ่มนี้ให้ความเห็นว่า สื่อมวลชน โดยเฉพาะโทรทัศน์จะมีอิทธิพลสูงมากต่อการเลียนแบบ รองลงมาได้แก่ หนังสือพิมพ์ และ นิตยสาร เป็นต้น

2. การแบ่งกลุ่มจากผลการเรียนของนักเรียน แบ่งนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่ง กลุ่มนักเรียนที่เรียนเก่ง และมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ครูและ ผู้ปกครองมีความคาดหวังในความสำเร็จของนักเรียนสูง ในการนำชื่อเสียงมาสู่โรงเรียน ทำให้ครูอาจารย์ต้องจัดการเรียนการสอนที่เน้นหนักทางด้านวิชาการที่จะนำไปใช้ในการสอบแข่งขันหรือสอบเข้าศึกษาต่อ จึงไม่ได้ให้ความสำคัญ หรือมุ่งเน้นในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเนื่องจากหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดสอบแข่งขัน ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาวิชาที่ เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างจริงจัง แม้ว่าบางโรงเรียนจะพบว่า มี นักเรียนที่เรียนเก่ง และชอบที่จะแสดงกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

ส่วนกลุ่มที่สอง เป็นนักเรียนที่มีผลการเรียนปานกลางจนถึงค่อนข้างต่ำ มักจะไม่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาวิชาที่เป็นวิชาการเพื่อการนำไปสอบแข่งขันมากนัก และนักเรียนเองมีความเข้าใจว่า ทางครอบครัวมีความมุ่งหวังให้ไปประกอบอาชีพมากกว่าที่จะศึกษาต่อ ดังนั้น ครูอาจารย์ผู้สอนจึงจัดวิชาทางด้านวิชาชีพเสริมให้มากขึ้น รวมทั้งรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อให้นักเรียนอาจจะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้

4.3.2 นักเรียน

ในส่วน of นักเรียนนั้น จากการสัมภาษณ์กลุ่มนักเรียนจำนวน 5-10 คน นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความตระหนักของสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นว่า นักเรียนทุกคนมีความตระหนักต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมาก อย่างน้อยที่สุดคือมีความรู้สึกเสียใจ และ เสียใจ ถ้าในวันหนึ่งข้างหน้าวัฒนธรรมท้องถิ่นจะสูญหายไป นักเรียนให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นเป็นเสมือนวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น การอยู่ร่วมกัน การแสดงออกที่ดีต่อกัน และการทำให้ชุมชนหรือท้องถิ่นมีความสุข นักเรียนมองภาพกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นว่า การร่วมกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ได้รับความรู้ ความสนุกสนาน ได้รู้จักเพื่อนเพิ่มขึ้น แต่บางครั้งมีความรู้สึกเหนื่อย เพราะกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นมีขั้นตอนมาก และใช้เวลานาน ทั้งในการจัดเตรียมอุปกรณ์ สถานที่ การฝึกซ้อมและการแสดง

ความตระหนักในการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นนั้น จากการศึกษ ทั้งในส่วนของผู้บริหาร โรงเรียน ครูผู้สอน และนักเรียน พบว่า

1. การรุกรานของวัฒนธรรมใหม่

ผู้บริหารโรงเรียน และครูอาจารย์มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า สื่อมวลชน โดยเฉพาะโทรทัศน์ วิทยุ วารสารประเภทตารา นักแสดง นักร้อง เป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้นักเรียนขาดความตระหนัก และหลงลืมวัฒนธรรมประเพณี ท้องถิ่น และมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เลว และหลีกเลี่ยงการเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น การนำเสนอรายการที่เป็นศิลป์วัฒนธรรมท้องถิ่นน้อยมาก การนำเสนอรายการบางประเภทมีการสวนทางกับวัฒนธรรมประจำชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่น นักเรียนหัน ไปนิยมทางด้านวัตถุที่มาจากต่างประเทศมากกว่า ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเริ่มที่จะสูญหายไป

ในส่วน of นักเรียนมีความเข้าใจถึงการรุกรานของวัฒนธรรมใหม่ที่แปลกแยกไปจากวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มาจากสื่อมวลชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือ วารสารต่าง ๆ นักเรียนสามารถแยกแยะได้ว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม นักเรียนบางกลุ่มมีความยังคิดในการแสดงออกตามแบบวัฒนธรรมใหม่ เป็นเพียงอยากลอง อยากรู้ ตามกระแสวัยรุ่น แต่ไม่นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และเมื่อสอบถามครูผู้สอนเองก็ให้ความเห็นว่า นักเรียนจะทำพฤติกรรมเช่นนี้ก็ต่อเมื่อโรงเรียนปิดภาคเรียน ไม่ต้องมาโรงเรียน แต่เมื่อเปิดภาคเรียนแล้ว พฤติกรรมเลียนแบบเช่นนั้นก็จะหายไป แต่ยังมีบางสิ่งที่คงอยู่ คือ ภาษาในการพูด และเขียน ผิดแปลกไปจากปกติอย่างเห็นได้ชัดเจน นักเรียนชอบเลียนแบบนักร้องคนที่ตนเองชอบ และนำมาแสดงเป็นกิจกรรมในโรงเรียน

เมื่อมองในภาพรวม จะพบว่า นักเรียนให้ความสนใจต่อการรุกรานของวัฒนธรรมใหม่ที่มา กับสื่อต่าง ๆ แต่ไม่นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นเพียงการอยากทดลองดูเท่านั้น และส่วนมากก็ ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือเดือดร้อนรำคาญต่อเพื่อน หรือครูผู้สอน แสดงให้เห็นถึงความตระหนักของนักเรียนที่มีต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการรุกรานของวัฒนธรรมใหม่

2. การรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น

โรงเรียนมีแนวทางในการสนับสนุนกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับชุมชน โดยกำหนดให้ ฝ่ายโรงเรียนและชุมชนรับผิดชอบ เป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้โรงเรียนกับชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้ และสร้างสรรค์ผลประโยชน์ร่วมกัน นักเรียนจะเป็นกลจักรสำคัญที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยเฉพาะทางด้านวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

ครูอาจารย์จัดให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีในวัด ฝึกปฏิบัติสมาธิ ฟังเทศน์ สวดมนต์ ในบางโรงเรียนให้นักเรียนจัดทำกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีครบทั้ง 12 เดือน แต่ส่วนมากจะมีการดำเนินกิจกรรมตามประเพณีได้ 4 - 6 เดือน เช่น เข้าพรรษา บุญออกพรรษา บุญกฐิน บุญข้าวสาก สงกรานต์ บุญข้าวประดับดิน เป็นต้น นอกเหนือไปจากกิจกรรมดังกล่าว

ยังได้ให้นักเรียนเข้าไปเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยตัวเอง รวมทั้งนำมาแสดงหรือจัดนิทรรศการ ให้เพื่อนนักเรียนได้รับรู้ด้วย

นักเรียนที่มีการเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น จะมีความรู้สึกรักและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น นักเรียนความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง ช่วยกันส่งเสริม และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นำมาผสมผสานกับวัฒนธรรมสมัยใหม่ มีความต้องการให้คงอยู่ต่อไป แต่ไม่รู้ว่าจะดำเนินการอย่างไรกับวัฒนธรรมใหม่ที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างไม่หยุดยั้ง

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ครูผู้สอน และนักเรียนมีความรักและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น มาก ดังจะเห็นได้ว่า ครูผู้สอนมีความพยายามที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้นักเรียนได้ซึมซับ ถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น วิชาที่จัดกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ สังคมศึกษา ท้องถิ่นของเรา พุทธศาสนา วันสำคัญทางศาสนา ให้นักเรียนการจัดทำโครงการ บูรณาการหลายวิชา การรักษาแผนโบราณ การละเล่นพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน และการแกะสลัก เป็นต้น นอกจากนี้แล้วนักเรียนเองก็ได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นมาจากครอบครัวหรือชุมชน ได้แก่ อาชีพพื้นบ้าน ได้แก่ การทำนา การทอเสื่อ ทอผ้า การจักสาน การแกะสลัก คนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ พิณ แคน กลองยาว โปงลาง ไหซอง นาฏศิลป์พื้นบ้าน หมอลำ การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน เล่นโทกเทก เล่นกะลา การทำอาหารพื้นบ้าน ขนมจีน เป็นต้น ถึงเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา มีความตระหนักต่อการรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง

ครูอาจารย์ มีความเห็นว่า พฤติกรรมของนักเรียนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยภาพรวม ทั้งทางด้านการแต่งกาย การพูดจา การแสดงความรักผู้ใหญ่ รวมทั้งการแสดงออกต่อเพื่อน ๆ มองในแง่ดีก็คือเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม และเป็นช่วงวัยรุ่น โดยสื่อเป็นตัวแทนนำมา แต่ถ้ามองในอีกมุมหนึ่งจะเห็นว่า เป็นความสูญเสียทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น นักเรียนหลงใหลในสิ่งที่ไม่เหมาะสม อาจจะไปสู่ความฟุ่มเฟือย และการเรียนตกต่ำลงได้ ครูอาจารย์ให้ข้อสังเกตว่า ผู้ปกครองก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้พฤติกรรมของนักเรียนเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะผู้ปกครองที่ทำงานในกรุงเทพฯ จะชอบพาบุตรหลานไปอยู่กรุงเทพฯ ในช่วงปิดภาคเรียน ทำให้นักเรียนได้พบเห็นความแตกต่างจากสภาพความเป็นอยู่ที่บ้านของตนเอง และนำมาบอกเล่ากับเพื่อน ๆ นอกจากนี้ผู้ปกครองยังชอบที่จะให้เงินกับบุตรหลานไว้มาก ๆ เพราะไม่ได้อยู่ด้วยกัน นักเรียนจะนำเงินไปซื้อของใช้และเครื่องแต่งกายอย่างฟุ่มเฟือย

เมื่อสัมภาษณ์กลุ่มนักเรียน ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า จากการสังเกตเพื่อนร่วมชั้นเรียนและในโรงเรียน มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางเลวแบบคารานักแสดงทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ มีการพูดคุยกับเพื่อน ๆ ที่มีพฤติกรรมยอมรับวัฒนธรรมใหม่ แต่ไม่นิยมที่จะปฏิบัติตาม

เช่น การแต่งกาย การแสดงออก กริยามารยาท ภาษาพูด ภาษาเขียน นักเรียนบางคนกลัวไม่ทันสมัยเหมือนเพื่อน ๆ นำรูปแบบวัฒนธรรมใหม่มาใช้โดยไม่พิจารณาหรือไตร่ตรองอย่างรอบคอบ นอกจากนี้ นักเรียนรุ่นพี่ที่จบไปแล้วและมีงานทำในเมือง เมื่อกลับมาที่โรงเรียนก็จะนำเอาแฟชั่นสมัยใหม่มาเผยแพร่ให้นักเรียนรุ่นน้อง

4. การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น

สำหรับความตระหนักในด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า ครูอาจารย์ได้แบ่งนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เรียนเก่ง มักจะไม่สนใจในเรื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่น จึงไม่อาจจะที่จะรับการถ่ายทอด หรือ นำวัฒนธรรมท้องถิ่นไปถ่ายทอดให้ใครได้ และนักเรียนกลุ่มที่มีการเรียนปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ มักมีความสามารถพิเศษทางด้านการรับวัฒนธรรมท้องถิ่น และสามารถนำไปสู่การแสดงในชุมชนและงานประเพณีต่าง ๆ ทั้งในโรงเรียน อำเภอ และจังหวัด

นักเรียนบางคนได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครอบครัวหรือชุมชน และสามารถนำมาถ่ายทอดให้เพื่อนร่วมชั้นเรียน หรือสมาชิกในกลุ่ม ชมรมได้

นักเรียนแสดงความคิดเห็นว่า สิ่งที่นักเรียนควรจะทำให้ได้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ก็คือ นักเรียนควรจะศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง ควรได้มีการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ถ่องแท้ เพื่อให้ได้กระบวนการที่เป็นจริงมากที่สุด แล้วนำไปทดลองปฏิบัติจริง จนเกิดความชำนาญแล้วจึงนำไปถ่ายทอดให้กับเยาวชน หรือนำไปจัดแสดง โดยเฉพาะสิ่ง que นักเรียนเห็นว่าเป็นเรื่องเร่งด่วนและสำคัญก็คือ การรักษาภาษาท้องถิ่นของตนเอง ที่นับวันจะสูญหายไป ซึ่งหลายคนยังไม่เข้าใจไม่ถ่องแท้ในภาษาของท้องถิ่นของตนเอง ไม่ยอมใช้ภาษาท้องถิ่นกับพ่อแม่หรือเพื่อน ๆ

5. การมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

ครูอาจารย์มีส่วนการสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนทุกประเภท การเข้าไปมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นยังเป็นเพียงผิวเผิน ไม่ลึกซึ้ง เนื่องจากขาดการสนับสนุนให้เข้าร่วมอย่างจริงจัง

วิธีการส่งเสริมสนับสนุนให้วัฒนธรรมท้องถิ่นคงอยู่กับสังคมและชุมชนต่อไปอย่างยั่งยืน

1) การเข้าร่วมกิจกรรม การเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียนมีหลายระดับ คือ 1) การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ในการจัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรม 2) การเข้าร่วมในขบวนแห่หรือการฟ้อนรำ ในงานประเพณีที่สำคัญ คือ บุญบั้งไฟ เข้าพรรษา สงกรานต์ ลอยกระทง

2) จัดบอร์ด นันทนาการ การจัดสัปดาห์หมวดสังคมศึกษา

3) การแสดงบนเวที เช่น ละครวรรณคดีไทย พระมหาชนก เงาะป่า มโนราห์ พระรถเมรี พระอภัยมณี นักเรียนเขียนบทเอง โรงเรียนบ้านธาตุ รัตนบุรี

- 4) การจัดประกวดแข่งขัน ในเชิงสร้างสรรค์ มากกว่าเพื่อเป็นการชิงรางวัล
- 5) การจัดกลุ่มเพื่อนร่วมใจในการจัดกิจกรรม
- 6) มุลมังอีสาน (มุลมัง โชฬิตย)

6. การยอมรับวัฒนธรรมใหม่

นักเรียนยอมรับวัฒนธรรมใหม่ในบางคน นักเรียนสนใจและยอมรับเพราะต้องการให้ทันสมัยเหมือนกับเพื่อน ๆ เด็กนักเรียนเห็นว่า เป็นเพียงการทดลองหรือเลียนแบบให้รู้ตามประสาวัยรุ่น ไม่มีความมั่นคงถาวร แต่จะมีการปรับเปลี่ยนไปอย่างไม่หยุดนิ่งเพื่อการเรียนรู้ และให้ความเห็นว่า แม้จะมีการยอมรับวัฒนธรรมใหม่บ้างก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ล้มวัฒนธรรมดั้งเดิมของคน ถ้าชุมชนยังมีการให้ความสำคัญ และแสดงออกซึ่งการอนุรักษ์

นักเรียนบางกลุ่มที่ไม่ยอมรับเพราะเห็นว่าไม่มีความเหมาะสมกับวัยและยังต้องการศึกษาค้นคว้าความรู้ ไม่ค่อยให้ความสำคัญ วัฒนธรรมสมัยใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับคอมพิวเตอร์และได้รับการยอมรับมากที่สุด เช่น การเล่นเกมส์ หรือ อินเทอร์เน็ต

7. จุดอ่อนของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ไม่อาจถ่ายทอดไปยังนักเรียนได้

วัฒนธรรมท้องถิ่นมีจุดอ่อนที่เกิดจากภายในตัววัฒนธรรมเอง และปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อความอ่อนแอทางวัฒนธรรม ผลจากการศึกษาได้ข้อสรุปของความอ่อนแอทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นดังนี้

- 1) มีความยากลำบากในการที่จะฝึกหัดให้เกิดความชำนาญ เข้าใจในวิธีการขั้นตอนต่าง ๆ ขั้นตอนมาก เสียเวลาในการจัดเตรียม จัดหาวัสดุอุปกรณ์
- 2) เกิดความไม่แน่นอนใจว่าการดำเนินกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นจะมีความถูกต้องตามแบบดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา
- 3) มีการแข่งขันและการพนันเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น ทำให้บิดเบือนวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี มักจะมีการสอดแทรกการรื่นเริงและใช้เครื่องคัมมิมินมาทำให้ขาดความเชื่อถือศรัทธา
- 4) ขาดความชัดเจนในเรื่องรูปแบบและวิธีการของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ขาดการบันทึกเป็นหลักฐานที่ชัดเจน ทำให้คนรุ่นต่อ ๆ มาจัดกิจกรรมไปตามที่เคยเห็น ไม่มีความเข้าใจอย่างแท้จริง
- 5) ขาดกระบวนการการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่นบางอย่างไม่มีการสืบสานหรือเผยแพร่เกิดจากความหวงแหน หรือไม่ต้องการถ่ายทอด หรือกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นถูกจำกัดไว้เฉพาะสมาชิก บางกลุ่มหรือชุมชนเท่านั้น

4.4 การเตรียมความพร้อมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

การเตรียมความพร้อมของนักเรียนเกี่ยวกับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน และครูอาจารย์ผู้สอนเห็นว่า นักเรียนส่วนมากยังไม่มีการเตรียมความพร้อมที่จะรองรับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างเพียงพอ ส่วนหนึ่งพิจารณาจากการเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน ซึ่งจะเห็นว่า นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีนั้นเป็นเพราะอาจได้รับการบังคับจากครูผู้สอน โดยใช้เกณฑ์คะแนนเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น คะแนนกิจกรรมชมรม คะแนนรายวิชา และคะแนนวินัยและความประพฤติ แต่ก็มีนักเรียนบางกลุ่มที่เห็นว่า การได้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นสิ่งที่ดี นักเรียนมีความพร้อมและความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนในชุมชนนั้น ๆ ที่จะต้องนำสิ่งที่ดีของท้องถิ่นมานำเสนอหรือแสดงให้คนส่วนใหญ่ได้เห็นและรับรู้

จากการศึกษาการเตรียมความพร้อมของนักเรียนในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า

1. ด้านการส่งเสริมการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

การส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้บริหารโรงเรียน และครูอาจารย์ มีความพร้อมที่จะส่งเสริม สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเต็มที่ในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านการให้ความรู้ การจัดงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ การใช้สถานที่ และการจัดคาบเวลาในการเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เช่น สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัด สำนัการศึกษาจังหวัด และหน่วยงานที่สำคัญในท้องถิ่น ก็ให้ความสำคัญและสนับสนุนทั้งทางด้านงบประมาณ และวัสดุสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ดังนั้น นักเรียนจึงมีความพร้อมในด้านนี้มาก จะพบว่าเกือบทุกโรงเรียนจะมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี พื้นบ้านทั้งในโรงเรียน และในชุมชน ตามช่วงเวลาต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

2. ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ส่วนมากจะเป็นการจัดแสดงวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียน ตามช่วงเวลาต่าง ๆ นักเรียนให้ความสนใจ มีการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูล การทดลองปฏิบัติจากปราชญ์ชาวบ้าน การจดบันทึก การฝึกซ้อม และนำไปสู่การเผยแพร่ ทั้งนี้ปัญหาที่สำคัญคือ ขาดรูปแบบของกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชัดเจน กิจกรรมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ที่พบได้แก่ การจัดป้ายนิเทศ เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญ ๆ มีความพยายามจัดทำ Home page ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นในโรงเรียนที่มีความพร้อมทางด้านอินเทอร์เน็ต มีเว็บไซต์ของโรงเรียน มีครูผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านคอมพิวเตอร์ คอยให้คำแนะนำ ซึ่งน่าสังเกตว่า ในบางโรงเรียนครูแต่ละฝ่ายจะเข้ามาร่วมกันจัดทำแบบบูรณาการ

การเรียนรู้ทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น มีทั้งครูทางด้านวิชาสังคม วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และคอมพิวเตอร์ เป็นต้น นอกจากนี้นักเรียนยังเห็นว่า ตัวนักเรียนเอง ควรเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เช่น การแต่งกายด้วยชุดพื้นบ้าน การพูดภาษาท้องถิ่นของตน เป็นต้น นักเรียนเกือบทุกคนเห็นด้วยว่า โรงเรียนควรจัดสัปดาห์หรือวันที่สำคัญเพื่อให้นักเรียนได้แต่งกายด้วยชุดพื้นบ้าน เพื่อเป็นการแสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

3. ด้านการอนุรักษ์และธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

การอนุรักษ์และธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ในส่วนของโรงเรียนจะต้องให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ มิฉะนั้น สิ่งเหล่านี้ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ นักเรียนสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมงานประเพณีท้องถิ่น สามารถที่จะทำได้และถ่ายทอดได้ นอกจากการจัดกิจกรรมและการเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นแล้วในส่วนอื่น ๆ ยังไม่มีความชัดเจน และมีการจัดตั้งชมรมหรือชุมนุมต่าง ๆ เพื่อการอนุรักษ์และธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่

จัดตั้งชมรมหรือชุมนุม กลุ่มศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นในโรงเรียน

จัดตั้งมุมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ชุมนุมศิลปะ

ชุมนุมคนครีพื้นเมือง

ชุมนุมภาษาไทยและภาษาท้องถิ่น

ชุมนุมแลกเปลี่ยนสถานวัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชุมนุมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

ชุมนุมนาฏศิลป์

4. ด้านการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น

โรงเรียนส่วนมาก ดำเนินกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นเกือบจะโดยลำพัง ไม่มีการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมในรูปของความร่วมมืกระหว่างสถาบัน หรือองค์กร ที่จะเข้ามาร่วมกันในการกำหนดแบบแผนการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น บางโรงเรียนมีการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลของเด็กนักเรียนมาจัดเก็บไว้โดยใช้แฟ้ม และนำข้อมูลดังกล่าวมาแลกเปลี่ยนกันภายในโรงเรียนที่อยู่ในสหวิทยาเขต และสรุปได้ว่าโรงเรียนมีรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แตกต่างกัน เท่าที่สำรวจพบ จะทำแฟ้มบันทึก บางโรงเรียนจัดเก็บในรูปของสิ่งของเครื่องใช้ ที่สำคัญบางโรงเรียนตั้งอยู่ในเขตโบราณสถานหรือใกล้เคียงกับแหล่งโบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และในบางโรงเรียนมากมีการวางแผนที่จะจัดทำ เครือข่ายข้อมูลวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์หรือองค์กรที่จะให้สนับสนุนงบประมาณหรือวัสดุอุปกรณ์

4.5 ความต้องการและปัญหาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.5.1 ความต้องการด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียน ครูอาจารย์และนักเรียนถึงความต้องการที่จะให้เกิดการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า

1. การกำหนดนโยบายหลักทางการศึกษา ต้องเน้นการยึดถือวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญในการจัดการเรียนการสอน เมื่อกำหนดแนวนโยบายแล้ว องค์กรที่รับผิดชอบควรเข้าร่วมดำเนินการ หรือให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้ว่า แม้แต่หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ก็ยังไม่ค่อยให้ความสำคัญ ทำให้โรงเรียนและนักเรียนต้องพึ่งตนเองในการดำเนินกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นควรเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล และต่อเนื่องกันไปจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน นับว่าเป็นแนวทางของการปลูกฝัง อบรมบ่มเพาะแนวความคิดในการอนุรักษ์ความหวงแหน และความตระหนักต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้การให้ความรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งเอกสารแนะนำการท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัด ก็ต้องจัดให้มีในส่วนของคุณภาพศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นนั้น ๆ ไปด้วย

3. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผ่านหน่วยงานที่ตนเองรับผิดชอบ อาทิเช่น สภาวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมอำเภอ หรือสภาวัฒนธรรมตำบล เป็นต้น รวมทั้งการเร่งรัดจัดตั้งสำนักงานวัฒนธรรมท้องถิ่นในทุกจังหวัด

4. การสนับสนุนงบประมาณให้กับสถานศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาสอนในโรงเรียนให้เพิ่มมากขึ้น เพราะในสภาพปัจจุบันไม่มีการจัดสรรงบประมาณทางด้านนี้จริงจัง บางครั้งจะมีเฉพาะคำวิทยากร ซึ่งไม่มีความเพียงพอต่อการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนการจัดงบประมาณสำหรับการจัดตั้งชมรม ชุมนุมหรือกลุ่มนักเรียนที่สนใจในกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

5. หน่วยงานทางการศึกษา ควรให้จัดให้มีการพัฒนาบุคลากรในด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการแสวงหาทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน และการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

6. การจัดหน่วยการเรียนวิชาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เหมาะสม ช่วงเวลาที่ใช้เรียนในการจัดหลักสูตรท้องถิ่น คาบเวลาที่ไม่เหมาะสมกับการเรียนการสอน การนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ ต้องปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

7. จัดตั้งศูนย์รวมวัฒนธรรมท้องถิ่น และศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นต้องประสานงานกับโรงเรียนในการจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น
8. สนับสนุนให้โรงเรียน นักเรียนและผู้ปกครอง ร่วมกันศึกษาข้อมูลจัดทำข้อมูลและนำไปสู่การจัดทำ Homepage ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการเผยแพร่ไปสู่สังคมโลก
9. การนำเสนอสิ่งต่าง ๆ ทางด้านสื่อมวลชนที่มีผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน กระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรมีหน่วยงานที่พิจารณา และให้กระทำอย่างรอบคอบ
10. การปลูกฝังค่านิยม และสามัญสำนึกในการอนุรักษ์และหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยให้นักเรียนเป็นผู้ริเริ่มจัดทำโครงการ และครูเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความรู้สึกรักอยากทำโครงการเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

4.5.2 สภาพปัญหาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากการศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนและนักเรียน ในสภาพปัจจุบัน ปัญหาและแนวโน้มการเกิดปัญหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในอนาคต ได้ข้อสรุปว่า

1. ปัญหาด้านนโยบาย รัฐกำหนดนโยบายโดยไม่มีแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน ผู้บริหารโรงเรียนแต่ละแห่งก็นำไปแปลความหมายลงสู่ระดับปฏิบัติไปคนละทิศคนละทาง ทำให้ไม่มีเอกภาพในการดำเนินงาน นโยบายของแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นมีมากมาย หลากหลาย และขาดการประสานงานกันอย่างจริงจัง เพราะแต่ละหน่วยงานต้องการผลงานเป็นของตนเอง ทำให้การจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเพียงการจัดโชว์วัฒนธรรมท้องถิ่นมากกว่าการจัดเพื่อการอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. ปัญหาด้านความพร้อมของครูผู้สอน ครูยังขาดความพร้อมในการจัดทำหลักสูตร เนื้อหารายวิชาให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และความรู้ความสามารถในวัฒนธรรมท้องถิ่น ในหลายโรงเรียนไม่มีครูที่สำเร็จการศึกษาเฉพาะทางด้านที่เกี่ยวข้องกับศิลปะวัฒนธรรม หรือไม่มีครูเอกนาฏศิลป์

ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างดีพอที่จะมาถ่ายทอดให้กับนักเรียนได้

ครูผู้สอนมาจากท้องถิ่นอื่นที่ไม่ได้อยู่ในภาคอีสาน จึงไม่เข้าใจวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นดีพอ การให้คำแนะนำปรึกษาแก่นักเรียนก็ไม่ชัดเจน ไม่อาจถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกต้องได้ นอกจากนี้แล้วครูผู้สอนยังไม่มี ความมั่นใจในการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น ว่าจะมี ความถูกต้องตรงกับความเป็นจริงในอดีตที่ผ่านมาหรือไม่

ครูขาดทักษะการบูรณาการวิชาที่สอนให้เข้ากับกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น ในบางโรงเรียนนำวิชาเรียนมาบูรณาการเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เช่น การจัดทำพานบายศรี

จะบูรณาการมาจากหลายวิชา ได้แก่ การเกษตร การประดิษฐ์ตกแต่ง นาฏศิลป์ เป็นต้น

3. ปัญหาด้านหลักสูตร ยังไม่สามารถกำหนดให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นได้ จะมีบางรายวิชาเท่านั้นที่สามารถนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอน เช่น ประวัติศาสตร์ สังคมไทย ท้องถิ่นของเรา การเกษตร พุทธศาสนา วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

4. ปัญหาด้านนักเรียน ยังให้ความสำคัญน้อยกว่าวิชาสามัญ เพราะในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะต้องนำเนื้อหาวิชาที่สำคัญไปใช้ในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย ยังมีการเรียนแบบวัฒนธรรมใหม่บางกลุ่มจะเน้นไปที่คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต นักเรียนยังขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

5. ปัญหาด้านงบประมาณ ไม่มีการจัดสรรงบประมาณไว้โดยเฉพาะในการสนับสนุนทางการจัดการเรียนการสอนหรือจัดทำโครงการทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ขาดการจัดทำสื่อการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

6. ปัญหาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีความซับซ้อนในกระบวนการจัดกิจกรรม ขั้นตอนการดำเนินงานยุ่งยาก การกีดกันเฉพาะกลุ่ม การแบ่งอายุ หรือไม่ยอมให้เด็ก หรือผู้หญิงเข้าร่วมกิจกรรม บางกิจกรรมใช้ภาษาท้องถิ่นที่ยากแก่คนรุ่นหลังจะเข้าใจได้

7. ปัญหาด้านผู้ปกครอง ในชุมชนบางแห่งบิดา มารดาต้องออกจากหมู่บ้านไปรับจ้างหารเงินในต่างท้องที่หรือกรุงเทพฯ ทำให้ขาดการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกต้อง หรือให้คำปรึกษาแนะนำในด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างถูกต้อง ทำให้นักเรียนขาดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง หรือในบางวัฒนธรรมท้องถิ่นบางประเภท ผู้ปกครองเองก็ไม่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ก็ไม่อาจนำมาสู่การถ่ายทอดให้บุตรหลานได้

ในบางโรงเรียนพบว่า ผู้ปกครองไม่สนับสนุนให้บุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากกลัวจะเสียการเรียนในวิชาสามัญที่ต้องการให้บุตรหลานสอบแข่งขันเข้าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น

8. ปัญหาด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานในท้องถิ่นส่วนมากให้การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณีเป็นอย่างดี แต่หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง เช่น สภาวัฒนธรรมอำเภอหรือจังหวัด ไม่ค่อยให้ความสนใจกับกิจกรรมของโรงเรียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น บางแห่งไม่มีเอกสารหรือข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเป็นองค์กรที่ตั้งขึ้นมาตามแนวนโยบายของรัฐ แต่ยังไม่มีการกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน และบุคลากรเองก็ยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ขององค์กรเอง

9. ปัญหาจากทบวงมหาวิทยาลัย ในจัดการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยของรัฐ จะมุ่งเน้นทางด้านวิชาการมากเกินไป ไม่เปิดโอกาสให้กับวิชาทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาอย่างเป็นกระบวนการ เพื่อให้ได้คำตอบของปรากฏการณ์ที่มีอยู่จริงในความตระหนักและการเตรียมความพร้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ

1. ศึกษาความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
2. ศึกษาการเตรียมความพร้อมและการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ตลอดไป
3. ศึกษาความต้องการและปัญหาการเตรียมความพร้อมที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

กลุ่มตัวอย่างเป็นโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 38 โรงเรียน โดยใช้วิธีการสุ่มจากโรงเรียนในแต่ละจังหวัด กลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลนั้น ประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการโรงเรียน หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย 2) ครูผู้สอนหรือจัดทำกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 3) นักเรียนที่เรียนหรือทำกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น 5-10 คน ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ 1) ความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ การรุกรานของวัฒนธรรมใหม่ การรักษาและวางแผนวัฒนธรรมท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างของวัฒนธรรมท้องถิ่น การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น 2) การเตรียมความพร้อมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ ด้านการส่งเสริมการจัดกิจกรรม ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ด้านการอนุรักษ์และธำรงรักษา ด้านการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น

เครื่องมือที่ใช้ในเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง เพื่อการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้อำนวยการโรงเรียน และครูผู้สอน และแบบสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียน

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) และแบบสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) รวมทั้งจัดให้ผู้ช่วยนักวิจัยได้ศึกษาสังเกตสภาพแวดล้อมและการดำเนินกิจกรรมของนักเรียนด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

การสังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยกำหนดแนวทางการสังเคราะห์ข้อมูล 5 แนวทาง คือ 1) แนวนโยบายการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่กระบวนการเรียนการสอน 2) กระบวนการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่การเรียนการสอน 3) ความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น 4) การเตรียมความพร้อมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น และ 5) ความต้องการและปัญหาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

5.1 สรุปผลการวิจัย

1. แนวนโยบายการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่กระบวนการเรียนการสอน นโยบายโดยภาพรวม

1. สนับสนุนส่งเสริมภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นในการเรียนการสอนให้มีส่วนเพิ่มพูนและประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
2. ร่วมอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น สนับสนุนกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมที่ดีงาม
3. ส่งเสริมสนับสนุนให้มีกลุ่มภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ให้ผู้เรียนได้สืบค้นจากพื้นที่จริง

นโยบายสำหรับหลักสูตร

1. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้ชุมชนมีบทบาทและมีส่วนสนับสนุนในเรื่องของเนื้อหา อุปกรณ์ การจัดกิจกรรม และการเป็นวิทยากร เพื่อสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น
2. มุ่งเน้นให้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของแต่ละโรงเรียนในชุมชน และจัดทำทำเนียบภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น
3. เสริมสร้างมาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาโดยเน้น หลักสูตรท้องถิ่น ส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาหลักสูตรขั้นพื้นฐาน โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้าร่วมดำเนินการจัดทำหลักสูตร

นโยบายเกี่ยวกับครูผู้สอน

1. รมรงค์ให้อาจารย์ทุกหมวดวิชา ได้จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ วัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. สนับสนุนให้ครู-อาจารย์ผู้สอนสืบค้นวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำมาช่วยในการจัดการเรียนการสอนในทุกสาขาวิชาที่สามารถดำเนินการได้

2. กระบวนการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาสู่การเรียนการสอน

1. การจัดหลักสูตรหรือการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
2. การเตรียมพร้อมของโรงเรียนในการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

1) จัดการนิเทศครูผู้สอนให้ได้รับความรู้เพิ่มขึ้น และจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปตามแนวทางบูรณาการ และนักเรียนเป็นศูนย์กลาง สนับสนุนการจัดกิจกรรมหรือโครงการและจัดทำแผนการดำเนินงานไว้ในแผนปฏิบัติการของโรงเรียน

2) จัดให้ครูได้รับการอบรม ทั้งในเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น และจัดหลักสูตรท้องถิ่น การสืบค้นข้อมูลจากท้องถิ่นและเอกสาร

3) จัดหลักสูตรให้มีเนื้อหาวิชาภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่น วิชา การเขียนอธิบายเชิงพรรณนา สืบค้นศิลปวัฒนธรรม

4) จัดอบรมนักเรียน เน้นให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้ความสนใจและเพิ่มความรู้ในด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ศึกษาจากสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น

5) จัดสรรงบประมาณอย่างเป็นสัดส่วนให้กับการจัดการด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ในรูปของโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ในชरणนุญโรงเรียน หรือแผนปฏิบัติการของโรงเรียน

6) จัดให้มีแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน โรงเรียนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนโรงเรียน

3. การดำเนินการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ครูจัดให้นักเรียนจัดทำโครงการที่นักเรียนมีความถนัดและสนใจ ให้วิทยากรจากท้องถิ่นมาให้ความรู้และแนะนำการปฏิบัติ จัดกิจกรรมร่วมกัน ร่วมงานตามวันประเพณีสำคัญ

นักเรียนศึกษาสำรวจวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน การสัมภาษณ์สอบถามผู้รู้ในหมู่บ้าน วิเคราะห์ข้อมูล สรุปและนำเสนอรายงานเป็นเอกสารและรายงานหน้าชั้นเรียน

การศึกษารวบรวมแหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือแหล่งค้นคว้าอ้างอิงที่สำคัญ เพื่อให้ครูและนักเรียนได้ใช้ในการศึกษาค้นคว้าทั้งใน โรงเรียนและชุมชน

3. ความตระหนักถึงการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น

1) การรุกรานของวัฒนธรรมใหม่ ผู้บริหารโรงเรียน และครูอาจารย์มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า สื่อเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้นักเรียนขาดความตระหนัก และหลงลืมวัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่น และมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไป มีการนำเสนอรายการที่เป็นศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นน้อยมากเกินไป นักเรียนหันไปนิยมของต่างชาติมากเกินไป

2) การรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น ครูผู้สอน และนักเรียนมีความรักและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่นมาก ดังจะเห็นได้ว่า ครูผู้สอนมีความพยายามที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้นักเรียน ได้ซึมซับถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น

3) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง ครูอาจารย์ มีความเห็นว่า พฤติกรรมของนักเรียนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก โดยภาพรวม ทั้งทางด้านการแต่งกาย การพูดจา การแสดง ความเคารพผู้ใหญ่ รวมทั้งการแสดงออกต่อเพื่อน ๆ

4) การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น นักเรียนบางคนได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครอบครัวหรือชุมชน และสามารถนำมาถ่ายทอดให้เพื่อน หรือสมาชิกในกลุ่ม ชมรมได้

5) การมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ครูอาจารย์มีส่วนการสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การเข้าไปมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นยังเป็นเพียงผิวเผิน ไม่ลึกซึ้ง เนื่องจากขาดการสนับสนุนให้เข้าร่วมอย่างจริงจัง

6) การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ นักเรียนยอมรับวัฒนธรรมใหม่ สนใจและยอมรับเพราะต้องการให้ทันสมัยเหมือนกับเพื่อน ๆ เป็นเพียงการทดลองหรือเลียนแบบให้รู้ตามประสาวัยรุ่น ไม่มีความมั่นคงถาวร

4. การเตรียมความพร้อมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น

1) การส่งเสริมการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้บริหารโรงเรียน และครูอาจารย์ มีความพร้อมที่จะสนับสนุนอย่างเต็มที่ ทุกโรงเรียนจะมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี พื้นบ้านทั้งในโรงเรียน และในชุมชน ตามช่วงเวลาต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

2) การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนมากจะเป็นการจัดแสดง วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียน ตามช่วงเวลาต่าง ๆ นักเรียนให้ความสนใจ มีการศึกษาคิดตาม และนำไปสู่การเผยแพร่ แต่ยังคงขาดรูปแบบที่ชัดเจน

3) การอนุรักษ์และธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น นักเรียนสนใจและเข้าร่วมกิจกรรมงานประเพณีท้องถิ่น สามารถที่จะทำได้และถ่ายทอดได้ ในส่วนอื่น ๆ ยังไม่มีความชัดเจน และมีการจัดตั้งชมรมหรือชุมนุมต่าง ๆ

4) ด้านการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่มีการสร้างเครือข่าย หรือองค์กรร่วมกันในการกำหนดแบบแผนการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น ในบางโรงเรียนมีการนำข้อมูลที่ได้จัดเก็บไว้มาแลกเปลี่ยนกันในสหวิทยาเขต

5. ความต้องการและปัญหาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

1) นโยบายหลักทางการศึกษาควรเน้นการยึดถือวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญในการจัดการเรียนการสอน

2) การศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นควรเริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล และต่อเนื่องกันไปจนจบการศึกษาภาคพื้นฐาน

- 3) สภาวัฒนธรรมแห่งชาติต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนผ่านหน่วยงานที่ตนเองรับผิดชอบ อาทิเช่น สภาวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมอำเภอ สภาวัฒนธรรมตำบล เป็นต้น
- 4) การสนับสนุนงบประมาณในการจัดให้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านเข้ามาสอนในโรงเรียนให้เพิ่มมากขึ้น
- 5) ด้านนโยบาย การแบ่งเขตการศึกษาจะทำให้มีการแบ่งแยกการศึกษาทางด้านศิลปวัฒนธรรมมากขึ้น
- 6) ด้านความพร้อมของครูผู้สอน ครูยังขาดความพร้อมในการจัดทำหลักสูตรและความรู้ความสามารถในวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่มีครูเอกนาฏศิลป์
- 7) ด้านหลักสูตร ยังไม่สามารถกำหนดให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นได้ จะมีบางรายวิชาเท่านั้นที่สามารถนำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอน เช่น วิชาประวัติศาสตร์ สังคมไทย เกษตร วิทยาศาสตร์ เป็นต้น
- 8) ด้านนักเรียน ยังให้ความสำคัญน้อยกว่าวิชาสามัญ เพราะในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายจะต้องนำเนื้อหาวิชาที่สำคัญไปใช้ในการสอบเข้ามหาวิทยาลัย ยังมีการเรียนแบบวัฒนธรรมใหม่บางกลุ่มจะเน้นไปที่คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต นักเรียนยังขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
- 9) ด้านงบประมาณ ไม่มีการจัดสรรงบประมาณไว้โดยเฉพาะในการสนับสนุนทางการจัดการเรียนการสอนหรือจัดทำโครงการทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ขาดการจัดทำสื่อในการสอนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 10) ผู้ปกครอง ขาดการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ถูกต้อง ให้คำปรึกษาอย่างถูกต้อง ทำให้นักเรียนขาดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง

5.2 อภิปรายผล

1. จากการศึกษาวิจัย ความตระหนักและการเตรียมความพร้อมก่อนการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการศึกษาที่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เยาวชนหรือนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา มีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นวัยที่กำลังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ มีการเรียนรู้ และเลียนแบบได้อย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้ว่า ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน และนักเรียน ให้ความเห็นตรงกันว่า นักเรียนส่วนมากมีการติดตามความเคลื่อนไหวของแฟชั่นตามสื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นคารานักร้อง นักแสดง เด็กนักเรียนจะลอกเลียนแบบและนำมาแสดงกันในกลุ่ม เพื่อให้เพื่อน ๆ ได้เห็นว่าตนเองกล้าแสดงออก และตามแฟชั่นได้ทัน

การเขียนแบบจะอยู่ในรูปของการแต่งกาย เช่น เสื้อผ้า ทรงผม รองเท้า ตลอดจน กริยาท่าทางหรือ การพูดจาที่คิดเพี้ยนไป แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง เขาชนเหล่านี้ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เป็นไปอย่างไม่คงทนถาวร และนักเรียนส่วนมากจะเลิกไปเมื่อเข้าสู่ช่วงที่ต้องเปิดภาคเรียน และ แทบจะไม่พบเห็นในช่วงเวลาเรียน เนื่องจากความเกรงกลัวในระเบียบวินัยนักเรียน และเพื่อน ๆ ก็ ไม่เห็นด้วยที่จะนำมาแสดงโอ้อวดกัน

ผู้บริหาร โรงเรียน และครูผู้สอน ยอมรับว่า นักเรียนวัยรุ่นปัจจุบันนี้ กล้าแสดงออก มากขึ้น และสามารถนำมาใช้ในการแสดงบนเวทีเมื่อทางโรงเรียนได้จัดงานประเพณีต่าง ๆ เช่น งานกีฬาดี งานวันสถาปนาโรงเรียน หรือ งานปีใหม่ เป็นต้น และบางครั้งก็เป็นที่ยินยอมของผู้ปกครองที่ ต้องการให้บุตรหลานของตนกล้าแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ แต่ก็ยังมุ่งเน้นให้นักเรียนอยู่ในกรอบ ประเพณีท้องถิ่น ไม่ยินยอมให้นักเรียนกระทำการที่ผิดแผกไปจากขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม ในโรงเรียนบางแห่งก็ได้จัดหาวัสดุอุปกรณ์ไว้ให้นักเรียนได้ใช้ในการแสดงออกอย่างเต็มที่ เช่น คนตรีสากล ชุดหางเครื่อง อุปกรณ์การแต่งกาย ส่วนมากจะได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครอง

2. ปัจจัยหรือตัวแปรที่มีผลกระทบต่อการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ส่วนหนึ่งมาจาก ตัวของวัฒนธรรมท้องถิ่นเอง สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ให้ความสำคัญของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิตในสังคมมนุษย์ เนื่องจากสังคมกับวัฒนธรรมไม่สามารถที่จะ แยกจากกันได้ ถ้าปราศจากวัฒนธรรม มนุษย์ก็ไม่สามารถอยู่ในสังคมได้ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้อง เรียนรู้ การที่มนุษย์รู้จักวัฒนธรรมหรือปฏิบัติตามวัฒนธรรมนั้น จนมีการพัฒนาขึ้นมาเป็น บุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลในสังคม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันว่าเป็นสมาชิกของสังคม แสดงให้ เห็นว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้จากสังคม สามารถถ่ายทอดเป็นมรดกของสังคม จากคนรุ่นก่อนให้แก่คนในรุ่นต่อมา วัฒนธรรมแต่ละสังคมจะแตกต่างกันออกไป สามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป สุพัตรา สุภาพ (2536) กล่าวถึง องค์ประกอบของวัฒนธรรม ไว้ว่า วัฒนธรรมจะต้องประกอบด้วย ความคิด (Concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความเข้าใจ เจตคติ ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ พิธีการ (Usage) เป็นพิธีกรรมต่าง ๆ ของวัฒนธรรม เป็นวัตถุที่ สามารถจับต้องได้และมีรูปร่าง องค์กร (Organization of association) ในรูปของสถาบัน หรือ องค์กร สมาคมต่าง ๆ ในสังคม

จากข้อความดังกล่าว จะพบว่า เมื่อมีข้อจำกัดเกิดขึ้นกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ความยุ่งยาก ขึ้นตอนมาก และ มีความสลับซับซ้อนของพิธีกรรม มีความเป็นนามธรรมสูง ทำให้เยาวชนไม่ สามารถเข้าไปจับต้องได้ ทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นไม่สามารถถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไปได้ วัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นก็มีโอกาสสูญหายไปได้ จากการสัมภาษณ์นักเรียน พบว่า นักเรียนส่วนมากให้

ความเห็นว่าเป็นว่ามีความต้องการที่จะสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ตลอดไปก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่นักเรียนไม่สามารถเข้าใจในกระบวนการ หรือพิธีกรรมบางประการ ไม่เข้าใจในเหตุผลว่าต้องกระทำสิ่งเหล่านั้นเพื่ออะไร นอกจากนี้ ความละเอียดอ่อนของพิธีกรรม ทำให้ต้องอาศัยเวลาในการศึกษาค้นคว้า ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นเองก็หาเวลามาถ่ายทอดให้ไม่ได้ อย่างเพียงพอ เช่น การเล่นดนตรีพื้นบ้าน ต้องใช้เวลาและความอดทนสูงถึงจะสามารถรับการถ่ายทอดได้ และในตัวเนื้อหาของดนตรีเองก็มีการแยกย่อยลงไปอีกหลายขั้นตอน ทำให้ยากในการเรียนรู้ได้ การร้องหมอลำ ก็เช่นเดียวกัน ถ้านักเรียนไม่มีใจรักจริง ๆ และต้องการนำไปประกอบอาชีพแล้ว ก็แทบจะไม่สามารถรับการถ่ายทอดได้เลย

3. การเตรียมความพร้อมของนักเรียนก่อนการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น นักเรียนให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเองมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีที่ทางโรงเรียนให้ความสำคัญด้วย ได้แก่ วันสำคัญทางศาสนา เช่น วันเข้าพรรษา จะนำนักเรียนไปร่วมขบวนแห่เทียนเข้าพรรษา งานบุญเวส นักเรียนจะเข้าร่วมกิจกรรมแห่กัณฑ์หลอน ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น งานบุญบั้งไฟ จะเลียนแบบกิจกรรมการแห่บั้งไฟในโรงเรียนหรือในอำเภอหรือหมู่บ้านที่จัดงาน บุญข้าวจี่ จะจัดให้นักเรียนทำข้าวจี่กันในชั่วโมงที่มีเรียนวิชางานบ้านหรือคหกรรม บุญอุบลาน บุญมหาสงกรานต์ มีความสำคัญมากที่สุดเพราะมีทั้งความสนุกสนานและได้บุญกุศลด้วย

ในบางโรงเรียนเด็กนักเรียนมีความเข้าใจและเคยเห็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นต่าง ๆ แต่ก็ไม่บ่อยครั้งนักที่นักเรียนจะได้เข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีนั้น ๆ นักเรียนส่วนมากให้ความเห็นว่า มีส่วนเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นเพียงผิวเผินเท่านั้น ไม่ได้เข้าร่วมเพื่อการเรียนรู้หรือการรับการถ่ายทอดอย่างจริงจัง ส่วนมากจะเป็นการจัดหาสิ่งของหรือวัสดุอุปกรณ์ในการจัดพิธีกรรมตามที่อยู่ปกครองหรือผู้ใหญ่ขอให้ช่วยเหลือ การเข้าร่วมขบวนแห่ การฟ้อนรำ จะมีบ้างเมื่อมีโอกาส กิจกรรมบางอย่างเด็กนักเรียนจะถูกกีดกันให้อยู่ภายนอก เนื่องจากเห็นว่ายังไม่ถึงวัยอันควร หรือมีการใช้สุรา ของมีเมาเข้ามาเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมด้วย

เมื่อถามว่านักเรียนมีการเตรียมความพร้อมอย่างไรก่อนที่วัฒนธรรมท้องถิ่นจะสูญหายไป คำตอบที่ได้รับคือ การเรียนรู้ให้มากจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน และจดจำในรายละเอียดต่าง ๆ ของวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อจะนำไปสู่การถ่ายทอดต่อไป จะเห็นว่ายังไม่มียุคโรงเรียนใดกล่าวถึง การจดบันทึก การทำเป็นเอกสารเพื่อเผยแพร่ การจัดนิทรรศการหรือการนำไปแสดงในท้องถิ่นอื่น การเรียนรู้ และถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น มักจะอยู่ในรูปแบบของการฟ้อนรำ หมอลำ และการเล่นดนตรีพื้นบ้าน สิ่งเหล่านี้จะตั้งอยู่บนคำตอบแทนที่นักเรียนจะได้รับจากการแสดง มากกว่าที่จะกระทำเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

นอกจากนี้ โรงเรียนยังมีส่วนช่วยสนับสนุนการเตรียมความพร้อมของนักเรียนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังได้กำหนดให้มีชุมนุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดมุมหรือห้องแสดงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ของจริงหรือจำลองวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ตามประเพณีท้องถิ่น การจัดทำป้ายนิเทศเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุน ช่วยเหลือโรงเรียนและนักเรียนในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น ศึกษาธิการอำเภอ หรือ จังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ หรือจังหวัด หรือ สภาวัฒนธรรมอำเภอ หรือจังหวัด ควรมีการประสานงานกันในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เป็นกิจกรรมในการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร ไม่ใช่ปล่อยให้โรงเรียนและนักเรียนดำเนินการไปตามลำพัง อาจจะมีข้อผิดพลาดในรายละเอียดของกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ทำให้มีการสืบสานไปในทิศทางที่ไม่ถูกต้อง

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรมีการกำหนดนโยบายทางการศึกษาให้เน้นเฉพาะในการจัดการเรียนการสอน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญ
2. นโยบายการจัดการเรียนการสอนทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรเริ่มตั้งแต่การศึกษาระดับปฐมวัย และต่อเนื่องกันไปจนจบการศึกษาภาคพื้นฐาน
3. หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านนโยบายและแผนการดำเนินงาน ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ต้องกำหนดแนวทางการส่งเสริม สนับสนุน ทั้งทางด้านบุคลากร งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์อย่างจริงจัง
4. การจัดตั้งหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรมีความต่อเนื่อง และสามารถดำเนินการได้จริง ไม่เป็นเพียงจัดตั้งขึ้นเพราะต้องการใช้งบประมาณเท่านั้น

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นควรให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาเพื่อให้เกิดความถูกต้อง เหมาะสม และเป็นไปตามวัฒนธรรมดั้งเดิม ไม่คิดเพี้ยนไป

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรมีความจริงจังต่อการสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษา วิจัย ทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น

5.3.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ด้านความตระหนักและการความพร้อมของผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. การศึกษาวิจัยเชิงสืบค้นและนำไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรมที่สูญหายไปหรือกำลังจะสูญหายไป เช่น ภาษาท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น ให้คงอยู่หรือสืบสานต่อไปได้

บรรณานุกรม

- งามพิศ สัตย์สงวน. การวิจัยทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- งามพิศ สัตย์สงวน. มานุษยวิทยากายภาพ : วิวัฒนาการทางกายภาพและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2533.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2532.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. สังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. รายงานผลการวิจัย “การเปลี่ยนแปลงทาง ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้านนา ป่าหนาด.” ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,2529.
- นียบรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.
- บุญยงค์ เกศเทศ. รายงานวิจัย “การศึกษามานุษยวิทยาวัฒนธรรมในภาคอีสาน” ภาควิชาภาษาไทย และภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มปป.
- ปณิตดา เพ็ญพันธ์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. รายงานผลการวิจัย “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านชาติพันธุ์กวย : ศึกษากรณีหมู่บ้านวาน.” ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532 .
- ประเสริฐ เข้มกลิ่นฟุ้ง. การจัดระเบียบสังคม. เอกสารประกอบการสอนวิชาสังคมและวัฒนธรรม ภาควิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- ปิยะนุช เงินคล้าย. “ผลสะท้อนทางสังคมของการพัฒนาชนบทที่มีต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น”. วารสารรามคำแหง ปีที่ 17, ฉบับที่ 1 หน้า 107-117.
- ไพชยนต์ สุรชาติชัย. “ปัญหาการดำเนินงานของศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.” ปริญญาทิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, 2539
- ยศ ลันตสมบัติ. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.
- ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์. “การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาคตะวันออก” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

- รุ่งอรุณ ทีฆชอุณหเถียร และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. รายงานผลการวิจัย “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านชาติพันธุ์ไทญ้อ : ศึกษากรณีไทญ้อบ้านโพน.” ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532
- วัฒนา สมปอง. “ศึกษางานของศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์.” ปรินญาณิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2539
- สนิท สมัครการ. สังคมและวัฒนธรรมอีสานในทศวรรษหน้า. ในรายงานการสัมมนา “อีสานในทศวรรษหน้า” สถาบันวิจัยและพัฒนา, 2533.
- สมชอบ ภูอินนา. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ของชาวชนบท : ศึกษากรณีบ้านโคกศรี ตำบลอู่เม่า อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์.” ปรินญาณิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2537.
- สมพิศ วงษ์แหยม. “สภาพและปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวทางศึกษาวิเคราะห์ และการวางแผน. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2536.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. “การพัฒนาวัฒนธรรมหรือการใช้วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน.” มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 15,1 (พฤษภาคม – ตุลาคม 2539) : 63-69.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. สังคมและวัฒนธรรมไทย : ลักษณะ การเปลี่ยนแปลง และวิทยาการวิจัย. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น , 2543.
- สุธาทิพย์ งามนิล. “การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร.” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.
- สุวิทย์ ชีรสาคัด และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข. รายงานผลการวิจัย “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีบ้านโนนตะแบก.” ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2529.
- เสรี พงษ์ภิญโญ. “การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในหมู่บ้านกำลังพัฒนา : ศึกษากรณีบ้านหนองเต่า ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.” ปรินญาณิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2534

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

อเนก ชาร์งษ์. “การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาดีเด่น สังกัด

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด : การศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดพะเยา.” วิทยานิพนธ์

ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

อานันท์ กาญจนพันธ์. วัฒนธรรมกับการพัฒนา : มิติของพลังที่สร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์การศาสนา, 2538.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. แนวคิดการศึกษากับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารครุศาสตร์

17, 2 (พฤศจิกายน 2541-กุมภาพันธ์ 2542) หน้า 1-21.

อุดม บัวศรี. วัฒนธรรมอีสาน. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540.

อำนาจ สุขสุเสียง. “การศึกษาสภาพและปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการบริหารงาน

โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 6.” วิทยานิพนธ์ครุศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

Durkheim, Emile. **Reader in Comparative Religion.** (in Lessa and Vogt. 1972. New York : Harper & Row). 1971.

Foster, George. **Applied Anthropology.** Boston : Little Brown, 1969.

Kroeber, Alfred L. **The Nature of Culture.** Chicago : University of Chicago Press, 1952.

Levi-Strauss, Claua. **The Savage Mind.** Chicago : University of Chicago Press, 1966.

Lowie, Robert. **Culture and Ethnology.** New York : Basic Books, 1966.

Redcliffe- Brown, A.R. **Structure and Function in Primitive Society.** New York : Free Press, 1965.

Steward Julian & Leslie White. **The Science of Culture : Study of Man and Culture.** (in Leslie White.) New York : The Free Press, 1949.

Tylor, Edward B. **Primitive Culture.** New York : Harper Torch Books, 1958.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก. กลุ่มตัวอย่างโรงเรียนมัธยมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
จังหวัดละ 2 โรงเรียน

1. กาฬสินธุ์

1. โรงเรียนคำบงพิทยาคม	อำเภอ ห้วยผึ้ง
2. โรงเรียนยางตลาดวิทยาคาร	อำเภอ ยางตลาด

2. ขอนแก่น

1. โรงเรียนบ้านหนองแสงโคกน้อย	อำเภอ เมือง
2. โรงเรียนชุมแพศึกษา	อำเภอ ชุมแพ

3. ชัยภูมิ

1. โรงเรียนบ้านคอนสวรรค์	อำเภอ คอนสวรรค์
2. โรงเรียนจัตุรัสวิทยาคาร	อำเภอ จัตุรัส

4. นครราชสีมา

1. โรงเรียนบ้านแสนสุข	อำเภอ ห้วยแถลง
2. โรงเรียนบัวใหญ่	อำเภอ บัวใหญ่

5. นครพนม

1. โรงเรียนบ้านโพนสวรรค์	อำเภอ โพนสวรรค์
2. โรงเรียนธาตุพนม	อำเภอ ธาตุพนม

6. บุรีรัมย์

1. โรงเรียนบ้านแพงพวย	อำเภอ นางรอง
2. โรงเรียนคูเมืองวิทยาคม	อำเภอ คูเมือง

7. มหาสารคาม

1. โรงเรียนบ้านคอกม้า	อำเภอ กันทรวิชัย
2. โรงเรียนวาปีปทุม	อำเภอ วาปีปทุม

8. มุกดาหาร

1. โรงเรียน มุกดาหาร	อำเภอ เมือง
2. โรงเรียนหนองสูงสามัคคีวิทยาคาร	อำเภอ หนองสูง

9. ยโสธร

1. โรงเรียนบ้านทรายมูล	อำเภอ ทรายมูล
2. โรงเรียนมหาชนะชัย	อำเภอ มหาชนะชัย

10. ร้อยเอ็ด

1. โรงเรียนชุมชนบ้านบัวคำ	อำเภอ โพธิ์ชัย
2. โรงเรียนสุวรรณภูมิพิทยไพศาล	อำเภอ สุวรรณภูมิ

11. เลย

1. โรงเรียนบ้านนาโก	อำเภอ ภูกระดึง
2. โรงเรียนศรีสองรักวิทยาลัย	อำเภอ คำชะโนด

12. ศรีสะเกษ

1. โรงเรียนบ้านกุดเมืองสาม	อำเภอ ขามเฒ่า
2. โรงเรียนขุนหาญพิทยาสรรค์	อำเภอ ขุนหาญ

13. สกลนคร

1. โรงเรียนชุมชนคงมั่งใจ	อำเภอ พังโคน
2. โรงเรียนมัธยมวานรนิวาส	อำเภอ วานรนิวาส

14. สุรินทร์

1. โรงเรียนบ้านธาตุ	อำเภอ รัตนบุรี
2. โรงเรียนสนมวิทยาลัย	อำเภอ สนม

15.หนองคาย

1. โรงเรียนท่าบ่อประชาสรรค์	อำเภอ ท่าบ่อ
2. โรงเรียนโซ่พิสัยพิทยาคม	อำเภอ โซ่พิสัย

16. หนองบัวลำภู

1. โรงเรียนโนนสังวิทยาสรรค์	อำเภอ โนนสัง
2. โรงเรียนสุวรรณคูหาวิทยาสรรค์	อำเภอ สุวรรณคูหา

17. อุตรดิตถ์

1. โรงเรียนบ้านปะโค	อำเภอ กุมภวาปี
2. โรงเรียนสตรีราชินูทิศ	อำเภอ เมือง

18. อุบลราชธานี

1. โรงเรียนบ้านคำขวาง	อำเภอ วารินชำราบ
2. โรงเรียนเบญจมะมหาราช	อำเภอ เมือง

19. อำนาจเจริญ

1. โรงเรียนบ้านกุดปลาคูณ	อำเภอ เมือง
2. โรงเรียนหัวตะพาน	อำเภอ หัวตะพาน

ภาคผนวก ข.

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ความตระหนักและการเตรียมความพร้อมก่อนการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น

ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชื่อโรงเรียนอำเภอจังหวัด.....

สังกัด กรมสามัญศึกษา สปช.ผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน

สัมภาษณ์เมื่อผู้สัมภาษณ์

1. นโยบายของโรงเรียนเกี่ยวกับการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอน
2. แนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการนำวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอน
 - 1) การจัดหลักสูตรหรือการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน
 - 2) การเตรียมพร้อมของโรงเรียนในการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน
 - (1) ผู้บริหาร โรงเรียน
 - (2) ครูผู้สอน
 - (3) หลักสูตร
 - (4) นักเรียน
 - (5) งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สื่อการสอน
 - (6) ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 3) กระบวนการหรือวิธีการดำเนินการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอน
4. สภาพปัญหาและอุปสรรค ในการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอน
 - 1) ด้านนโยบายและการสนับสนุน
 - 2) ด้านความพร้อมของครูผู้สอน
 - 3) ด้านหลักสูตร
 - 4) ด้านนักเรียน
 - 5) ด้านงบประมาณ
 - 6) ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 7) ผู้ปกครอง
 - 8) ด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
5. แนวทางแก้ไขปัญหาการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอน

แบบสัมภาษณ์ครู-อาจารย์ผู้สอนหรือควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องของวัฒนธรรมท้องถิ่น

โรงเรียนอำเภอจังหวัด.....

ตำแหน่ง วิชาที่สอน.....

1. แนวทางการนำวัฒนธรรมเข้ามาสู่กระบวนการจัดการเรียนการสอน

.....

2. การเตรียมความพร้อมของครู-อาจารย์ในการจัดการเรียนการสอนวัฒนธรรมท้องถิ่น

.....

3. แหล่งวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือแหล่งค้นคว้าอ้างอิง

.....

4. ความตระหนักของเด็กนักเรียนที่มีต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น

- 1) การรุกรานของวัฒนธรรมใหม่
- 2) การรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 3) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง
- 4) การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 5) การมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 6) การยอมรับวัฒนธรรมใหม่
- 7) จุดอ่อนของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ไม่อาจถ่ายทอดไปยังนักเรียนได้

5. การเตรียมความพร้อมของนักเรียนเกี่ยวกับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น

- 1) ด้านการส่งเสริมการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 2) ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมท้องถิ่น
- 3) ด้านการอนุรักษ์และธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 4) ด้านการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 5) รูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ไม่เหมาะสมหรือไม่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

6. สภาพปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้การนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอนไม่ประสบความสำเร็จ

- 1) ด้านนโยบายและการสนับสนุน
- 2) ด้านความพร้อมของครูผู้สอน
- 3) ด้านหลักสูตร
- 4) ด้านนักเรียน
- 5) ด้านงบประมาณ
- 6) ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 7) ด้านผู้ปกครอง
- 8) ด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

แบบสัมภาษณ์นักเรียนที่เรียนหรือทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

1. โรงเรียนอำเภอจังหวัด.....
 สังกัด [] กรมสามัญศึกษา [] สปช.
2. นักเรียนชั้น [] ม.1 [] ม.2 [] ม.3
 [] ม.4 [] ม.5 [] ม.6
3. วิชาที่นักเรียนได้รับการถ่ายทอดจากภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้าน
 1.
 2.
4. ตักษณะหรือวิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน
 1) วัฒนธรรมท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน
 2) วิธีการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น
 3) สถานที่ที่จัดการเรียนการสอนด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่น
5. วัฒนธรรมท้องถิ่นที่นักเรียนได้รับการถ่ายทอดมาจากครอบครัวหรือชุมชน
 1.
 2.
6. นักเรียนมีวิธีการอย่างไรที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้วัฒนธรรมท้องถิ่นคงอยู่กับสังคมและชุมชน
 ต่อไปอย่างยั่งยืน
 1.
 2.
 3.
 4.
7. นักเรียนมีความตระหนักต่อการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น
 1) การรุกรานของวัฒนธรรมใหม่
 2) การรักษาและหวงแหนวัฒนธรรมท้องถิ่น
 3) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง
 4) การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น
 5) การมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น
 6) การยอมรับวัฒนธรรมใหม่
 7) จุดอ่อนของวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ไม่อาจถ่ายทอดไปยังนักเรียนได้

8. นักเรียนมีการเตรียมความพร้อมของนักเรียนเกี่ยวกับการสูญเสียวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 1) ด้านการส่งเสริมการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 2) ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 3) ด้านการอนุรักษ์และธำรงรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 4) ด้านการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่น
9. สภาพปัญหาอุปสรรค การนำวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาสู่กระบวนการเรียนการสอน
- 1) ด้านโรงเรียนและสถานที่
 - 2) ด้านความพร้อมของครูผู้สอน
 - 3) ด้านหลักสูตรหรือวิชาที่เรียน
 - 4) ด้านตัวนักเรียน
 - 5) ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - 6) ด้านแหล่งค้นคว้า
 - 7) ด้านผู้ปกครอง
10. ความต้องการของนักเรียนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น
- 1
 - 2
 - 3
 - 4